

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON SİNEMA ANA BİLİM DALI

**ÖZEL TELEVİZYONLARDA HABER BELGESELLERİ
VE 32.GÜN PROGRAMI KAPSAMINDA 28 ŞUBAT
SÜRECİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAVUZ SELİM TAŞCIOĞLU

No: 141105103

Danışman Öğretim Üyesi:

Yard. Doç. Dr. Hakan AYTEKİN

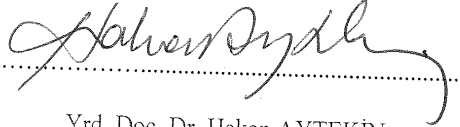
İstanbul, Temmuz, 2017

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

07.09.2017 tarihinde tezinin savunmasını yapan Yavuz Selim TAŞCIOĞLU'na ait "Özel Televizyonlarda Haber Belgeselleri ve 32. Gün Programı Kapsamında 28 Şubat Süreci" başlıklı çalışma, Jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Radyo Televizyon ve Sinema Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliğiyle /Oy Çokluğuyla** kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selahattin YILDIZ
(Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Hakan AYTEKİN
Üye - Danışman

Yrd. Doç. Dr. Barış Tolga EKİNCİ
(Üye)

YEMİN METNİ

11 / 10 / 2017

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Özel Televizyonlarda Haber Belgeselleri Ve 32.Gün Programı Kapsamında 28 Şubat Süreci ” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadar olan bütün süreçlerinde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımca yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin “Kaynakça”da gösterilenlerden oluştuğunu, “Kaynakça”da yer alan bu eserlerden metin içinde atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

141105103

YAVUZ SELİM TAŞCIOĞLU

İmza

ÖZET

ÖZEL TELEVİZYONLARDA HABER BELGESELLERİ VE 32.GÜN PROGRAMI KAPSAMINDA 28 ŞUBAT SÜRECİ

Ülkemizde de haber programları denince ilk akla gelen *32.Gün* haber programıdır. 32.Gün’de yayınlanan 28 Şubat Süreci dosyası, haber programlarının nasıl yapıldığı üzerine bir örnektir.

Bu belgeselde 28 Şubat sürecinin etkileri, görsel medya bağlamında işlenmiştir. İnceleme yapılırken de televizyonun ve haber programlarının mantığı göz önüne alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haber, Görsel Medyada Haber, 32.Gün, M.Ali Birand, 28 Şubat, Medyanın Etkisi.

ABSTRACT

PRIVATE LOCAL TELEVISION NEWS DOCUMENTARIES AND 32. DAY PROGRAM-WIDE FEBRUARY 28 PROCESS

In Turkey, “32. *Gün*” (The 32nd Day) is the news programme that comes to mind first when it comes to news programmes. The “28th February’s file presented on “32. *Gün*” is an example, demonstrating how the news programmes are made.

In the file, the effect of 28th February’s and the acts he was charged with are being handled within the context of visual media. During the examination, the mentality of the television and news programmes was taken into account.

Keywords : News, news in the visual media, “32. *Gün*”, M.Ali Birand,28th February, Influence of media.

ÖNSÖZ

Araştırmamın yürütülmesi ve yüksek lisans eğitimim sırasında bana her aşamada verdiği destek ve anlayış için tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Hakan AYTEKİN'e, eğitimim süresince bilgi ve deneyimleriyle yönlendiren hocalarıma, araştırma sürecinde arşiv bilgilerini almamda yardımcı olan sevgili eşim Özgür Taşcıoğlu'na ve Mustafa Koç'a aynı zamanda tüm aileme teşekkürlerimi sunar, çalışmanın tüm ilgilienlere faydalı olmasını dilerim.

AD SOYAD

YAVUZ SELİM TAŞCIOĞLU

Temmuz 2017

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO:

ÖNSÖZ	vi
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi

GİRİŞ	1
Araştırmanın Tanımı.....	1
Araştırmanın Amacı	2
Araştırmanın Önemi.....	3
Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	3
Araştırmanın Varsayımları	4
Araştırmanın Yöntemi	5

1. BÖLÜM

1. BELGESEL FİLM VE TELEVİZYON HABERCİLİĞİ

1.1.Belgesel Film Kavramı	6
1.2.Belgesel Filmde Anlatım Dilleri.....	9
1.3.Belgesel Türleri	12
1.3.1. Haber Belgeseli	15
1.3.2. Türkiye’de Belgeselciliğin Gelişimi.....	16
1.4.Televizyon Haberinin Kavramsal Çerçevesi	21
1.5.Türkiyede İlk Televizyon Yayınları ve TRT Dönemi.....	23
1.5.1.TR T’nin Kuruluşu ve İlk Yayınlar	23
1.5.2.Siyasal Açından TRT	25
1.6. Türkiye’de Özel Televizyon Yayıncılığı	26
1.6.1. İlk Özel Televizyon Yayınları.....	26
1.6.2.Özel Televizyon Kanallarında Haberciliğin Temel Nitelikleri.....	27
1.7.Haber Programcılığı ve Haber Belgeselciliğinin Farkları	29

2. BÖLÜM

2. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE YAŞANAN SİYASAL GELİŞMELER VE ETKİLERİ

2.1. 28 Şubat Süreci ve Yaşanan Siyasal Gelişmeler	34
2.2. 28 Şubat Sürecinin Yasal Dayanakları.....	46
2.2.1. Batı Çalışma Grubu (BÇG)	47
2.2.2. EMASYA Protokolü.....	48
2.2.3. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi	49
2.3. 28 Şubat Sürecinin Sonuçları	51

3. BÖLÜM

3. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE MEDYA ve 32.GÜN PROGRAMI

3.1.32. Gün Programının Gelişim Süreci.....	58
3.2. 32. Gün Programının İçeriği.....	63
3.3.28 Şubat Sürecinde Medya	65
3.4. 28 Şubat'ın Yazılı Medyada Yer Alışı.....	71

4. BÖLÜM

4.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE ÇÖZÜMLEME

4.1. Araştırmanın Yöntemi	84
4.1.1. Nitel Araştırma Yöntemi.....	84
4.1.2.Doküman Analizi	86
4.2. Araştırmanın Uygulama Alanı ve Örneklem	88
4.3. Araştırmanın Sorunsalı.....	89
4.4. Son Darbe: 28 Şubat Belgeseli ve Belgeselin Doküman Analizi	90
4.4.1. Nitel Çözümleme ve Elde Edilen Bulgular	91
4.5.“Son Darbe 28 Şubat Belgeseli”nin Doküman Analizi İle İlgili Saptamalar	132
4.4.2. Nicel Çözümleme ve Elde Edilen Bulgular.....	137
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	154
KAYNAKLAR.....	161
ÖZGEÇMİŞ	167

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 4.1. Belgeseldeki Olaylar, Dosya Süresi ve Görüşülen Kişi Sayısı	137
Tablo 4.2. Bölümdeki Dosya ve Görüşülen Sayısı	141
Tablo 4.3. A Grubu Dosyalar ve Olaylar	144
Tablo 4.4. B Grubu Dosyalar ve Olaylar	146
Tablo 4.5. C Grubu Dosyalar ve Olaylar	147
Tablo 4.6. Görüşülen Kişi Sayısına Karşılık Gelen Olay Sayısı	149
Tablo 4.7. Mülakat Yapılan Kişiler	150
Tablo 4.8. Sunucunun Ekran Önü ve Ekran Arkası Sunumları	151
Tablo 4.9. Dosya Türü ve Etki Analizi	151
Tablo 4.10. Çapraz Tablo Analizi.....	152
Tablo 4.11. Kümeleme Analizi	152

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Şekil 3.1. Erbakan'ın Libya Ziyaretine İlişkin Manşetler.....	72
Şekil 3.2. Kudüs Gecesiyle İlgili Manşetler.....	74
Şekil 3.3. İrtica Tehlikesine Yönelik Haberler.....	75
Şekil 3.4 Koalisyon Hükümetine İlişkin Manşetler.....	76
Şekil 3.5. Hürriyet, Milliyet Ve Sabah Örnekleri.....	77
Şekil 4.1. Özallı Yıllar.....	93
Şekil 4.2. Aziz Nesin İle Yapılan Röportaj.....	94
Şekil 4.3. Madımak Faciası.....	95
Şekil 4.4. Çiller ve Clinton Buluşması.....	97
Şekil 4.5. Kardak Kayalığı.....	101
Şekil 4.6. Sabancı Suikastinde Sakıp Sabancı'nın Gözyaşları.....	103
Şekil 4.7.Erbakan'ın Kaddafi Ziyareti.....	105
Şekil 4.8. Susurluk Kazası.....	106
Şekil 4.9. Müslüm Gündüz, Ali Kalkancı, Fadime Şahin.....	109
Şekil 4.10. Son Darbe 28 Şubat Belgeseli'nden Birand.....	116
Şekil 4.11. Abdullah Öcalan'ın Yakalanışı.....	119
Şekil 4.12. Merve Kavakçı'nın Meclise Girişi.....	119
Şekil 4.13. Son Darbe 28 Şubat Belgeseli'nden Birand.....	120

KISALTMALAR

ABD	: Ana Bilim Dalı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bknz	: Bakınız
BÇG	: Batı Çalışma Grubu
C	: Cilt
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Ed.	: Editör
EMASYA	: Emniyet Asayiş Yardımlaşma
FP	: Fazilet Partisi
Haz.	: Hazırlayan
İİBF	: İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGSB	: Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
RP	: Refah Partisi
S	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss	: Sayfa sayısı
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
Vb	: Ve benzeri
vd	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Çalışmanın ilk kısmında, öncelikle belgesel filmin tanımı yapılmış, türleri ele alınmış, televizyon programcılığına değinilmiştir. Haber programcılığı ve haber belgeselciliğinin farkları da ele alınarak, haber belgeselciliği anlamında “Son Darbe: 28 Şubat Belgeseli” incelenmiştir.

28 Şubat sürecinin yakın siyasi tarihimizde önemli bir gündem oluşturması, iktidar medya ilişkisinin sorgulandığı bir olay olması ve bunun bir belgesel filme de konu edilmesi sebeplerinden dolayı, çalışmada ağırlıklı olarak yer verilmiştir.

Araştırmanın Tanımı

Türkiye 1997 yılında 28 Şubat Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısıyla başlayan süreçle birlikte oldukça hareketli günler yaşamıştır. Bu hareketliliğe neden olan tartışmalarda medya ve haber programları önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu araştırma, bu süreç içerisinde televizyon programcılığında önemli bir yeri olan 32. *Gün* programının 28 Şubat dönemini nasıl ele aldığını ve Mehmet Ali Birand’ın haberciliğini konu edinmekte; “haber belgeseli” olgusu kapsamında irdelenmektedir.

Bu süreçte yapılan tartışmalar paralelinde, bir anlamda sonucunda 1997 yılında siyasal bir iktidar değişimi meydana gelmiştir. Bu sürecin izlerinin ve etkilerinin ise halen günümüze (2017) kadar sürdüğü görülmektedir. Bu bağlamda araştırma 28 Şubat süreci olarak adlandırılan bu dönemde 32. *Gün* programında ele alınan konular ve tartışmaların yer aldığı belgeseller incelenmiş, çalışma, yazılı basından örneklerle de desteklenmiştir.

Burada esas olarak üzerinde durulan bir diğer nokta da, 28 Şubat sürecinde medyanın oynadığı roldür. Bir başka deyişle, bu çalışmada, “*Medya, gündemi mi yansıtıyor, yoksa gündemi medya mı oluşturuyor?*” sorusuna da cevap aranmaktadır.

Dolayısıyla, bu çalışmanın konusu, 28 Şubat süreci ve bunun medyadaki yansıması, Türkiye siyasal tarihinde çok önemli bir yer teşkil ettiği için, bu çalışmanın başlığı “*Özel Televizyonlarda Haber Belgeselleri ve 32.Gün Programı Kapsamında 28 Şubat Süreci*” olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Tarafsızlık, objektiflik, gerçeklik, doğruluk, kamu yararı vb. kavramlar haber yapmada amaçlanan ve kullanılan ya da amaçlandığı ve kullanıldığı iddia edilen önemli unsurlardır. Özellikle görsel medya haberin izlenirliğinde bu unsurları kendisini cazip göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Haber programları, bir anlamda, gerçeklik algısını arttırmak için de vaatlerinin onları yönlendirdiği doğrultuda kendilerini ve ürünlerini şekillendirmektedirler. Bu “şekillendirme” aşamasının başlı başına haberin gerçekliği ve doğallığını eritici, yok edici ve yıpratıcı bir yanı olduğu ise gözlerden kaçırılmaktadır. Oysa belgeselciliğin ve haber belgesellerinin bu türden bir kaygıları bulunmamakla birlikte, belgeseller ve haber belgeselleri genellikle olayları belirli bir sırada tüm yönleriyle değişik açılardan ve derinlemesine biçimde ele almayı amaçlamaktadırlar.

Haber programlarının bir konuyu “haber” olarak tercih etmelerinin ya da etmemelerinin ne anlama geldiğini, Türkiye’deki gidişata bakarak görmek mümkündür. Bir zamanlar büyük yolsuzluk olaylarını ortaya çıkarmakla tanınan ve ön plana çıkan haber programlarının son dönemdeki yayın akışlarına bakıldığında pek tercih edilmediği görülmektedir.

28 Şubat sürecinde bazı haber programları, izleyiciye ulaşma şanslarını dönemin egemen güçleri lehine kullanırken, *32. Gün* yapımcısı Mehmet Ali Birand gibi programcılar, süreci koordine edenlerle aralarına mesafe koymuş, hatta “andıç” benzeri uygulamalara maruz kalmışlardır.

32. Gün programı, bu sürece katkıda bulunan önemli programlardan biridir. Bu çalışmanın son bölümünde *32. Gün* programının yapısı ve habercilik anlayışı ile birlikte, Mehmet Ali Birand

televizyonculuğu/gazeteciliğinin değerlendirmesi yapılarak, 28 Şubat 1997 tarihindeki MGK Kurulu toplantısı ile başladığı kabul edilen, ancak fikri hazırlığı daha öncesine dayanan süreçte takındığı tavra ilişkin tespitlerde bulunulacaktır.

Çalışma, tüm bu süreçte, haber programlarının kamuoyu önündeki etkisini ortaya koymayı ve ideolojik yaklaşımlar ve siyasal tepkiler oluşurken, medyanın ne denli etkili olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Araştırmanın önemi, 28 Şubat gibi zorlu bir süreçte, haber programlarının tutumunu gözler önüne sermek ve yaşanan bu süreçte haberciliğin hangi tarafta yer aldığını tartışmaya açmasıdır. Ayrıca diğer yayın kuruluşlarının söylemlerindeki farklılıklar ortaya konularak, söz konusu süreçte medya kuruluşlarının nasıl bir yayın politikası izlediklerini belirlemeye çalışılmasıdır. Tüm bu süreci anlatan ve haber belgeseli niteliğini taşıyan *Son Darbe-28 Şubat* belgeseli, daha önce akademik olarak ele alınmadığı ve dönemin özellikleriyle birlikte irdelenmediği için de çalışma bir ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır.

Kuşkusuz 28 Şubat sürecinin Türk siyasetinde ve kamuoyundaki yerininin önemli olması kadar, tüm bu sürecin ele alınış şeklinin ve nasıl bir 'gündem' oluşturulduğu da tartışmaya açıktır.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışma 28 Şubat Post-Modern darbesi sürecinde 32. *Gün* programının içeriğinde neler olduğunu ve programda nasıl bir söylem izlediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda 32. *Gün* programlarından ve dönemin önemli olaylarından oluşan *Son Darbe-28 Şubat* belgeseli incelenmiş, burada kullanılan söylem ve ifadelerin bir kısmı, örnekleme dâhil edilmiştir. Bu dönemin seçilmesindeki en büyük neden,

siyasi çatışmaların ve kamplaşmaların en fazla ortaya çıktığı dönemlerden biri olmasıdır.

Çalışma, Mehmet Ali Birand'ın yapımcılığını ve sunuculuğunu yaptığı *Son Darbe-28 Şubat* belgeseli ve dönemde yaşanan önemli olaylar ile sınırlıdır.

Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmanın temel varsayımları şöyledir:

- 28 Şubat süreci algısı konusunda hem toplumda hem de haber programları ve programcıları arasında farklılıklar söz konusudur.
- 28 Şubat sürecini medyanın algılama ve yayınlama biçimi ile kamuoyunun algısı arasında farklılıklar bulunmaktadır.
- İktidarın siyasi ve ideolojik yapısının, toplum üzerinde önemli etkileri vardır ve dinin iktidar tarafından araç olarak kullanıldığı ekseninde ortaya çıkan haberler de ülke gündemiyle ilişkilidir.
- 28 Şubat süreci içerisinde din ekseninde tartışmalar, gündemi çok meşgul etmiş ve sürece yön vermiştir.
- Haber programları yalnızca kamuoyuna gerçekleri iletmek için değil, belli ekonomik-politik çıkarlara hizmet etmek amacıyla da üretilmektedir.
- Haber programları ekonomik ve siyasi propagandanın bir unsuru haline gelmiştir.
- 32. Gün programı 28 Şubat sürecinde, hem yapımcısı Mehmet Ali Birand'ın görüşü hem de konjonktürün programın yayınlandığı kanalın sahibi olan ticari grubun lehine olması gibi nedenlerden dolayı, resmi ideoloji yanlısı bir yayın politikası izlemiş, sürecin oluşumuna destek vermiştir.
- M. Ali Birand'ın hazırlamış olduğu *Son Darbe 28 Şubat* belgeseli ise dönemin olaylarını mümkün olduğunca farklı tarafların algısını biraraya getirme kaygısı taşıyan bir haber belgeselidir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri esas alınmıştır. Nitel araştırma yöntemleri betimsel analiz, söylem analizi ve doküman incelemesi şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmada bunların içinden özellikle doküman incelemesi yöntemini kullanarak 28 şubat Son Darbe Belgeseli'nin analizi hem nitel olarak hemde nicel olarak analizi yapılmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

1. BELGESEL FİLM VE TELEVİZYON HABERCİLİĞİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle belgesel kavramı üzerinde durulmuş, belgesel türlerine değinilmiş ve haber belgeselinin önemine ayrıca dikkat çekilmiştir. Belgeselde kullanılan anlatım dilleri incelenmiş, Türkiye’de belgesel türünün gelişimi anlatılmıştır. Sonrasında Türkiye’deki TRT’nin ilk yılları, özel televizyon kanallarının yayına başladığı yıllar ve haber programcılığının gelişimi üzerinde durulmuştur. Haber programı ile haber belgeselinin arasındaki farklar ele alınarak, bölümün sonunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1.1. Belgesel Film Kavramı

Kitle iletişim araçları, belirli tarihsel ve toplumsal koşulların ürünleridir. Bunların üretilmesi, kullanılması ve zaman içinde geliştirilmesi, üretim araçlarını kontrol eden egemen grupların çıkarları ve beklentileri ile ilgilidir. Kitle iletişim araçları da mülkiyet ilişkilerinin önemli bir parçasıdır. Günümüzün toplumlarında bu araçların kullanılması belli yasal düzenlemelere tabidir. Bunların mülkiyet biçimleri, üretilen medya içeriğinin üretilme tarzını ve ürünün doğasını şartlandırır. Bu üretim sürecinin kendine özgü belli mesleki pratikleri ve egemen bir ideolojisi vardır. Kitle iletişiminin gelişmesi, bilimsel alanda başka gelişmelerin oluşturduğu bir temel üzerine kurulmuştur. Örneğin fotoğraf olmasaydı sinema olmazdı ya da elektrik enerjisi üretilmemiş olsaydı bugünkü kitle iletişim sistemleri de olmayacaktı (Yaylagül, 2014: 17-18).

İnsanlık tarihi içerisinde dilin ve sözün gelişmesinden günümüzün kitle iletişim sistemlerinin gelişmesine kadarki süreçte, insanlar üretimin etkisiyle basım tekniklerini, radyoyu, televizyonu, sinemayı ve bilgisayar sistemlerini geliştirmişlerdir (Yaylagül, 2014:18). Bunların kendi içinde ayrıca türler oluşturulmuştur. Belgesel film de, sinemanın içinde oluşan önemli dallardan biridir.

Belgesel film, genel olarak insan duygularının ağırlıkta olmadığı, gerçek olayların, unsurların, kişilerin ve mekânların anlamlı bir yapının içinde bir anlatıya dönüştürüldüğü, zaman ve mekânda kaydedilen gerçekliğin yeniden kurulduğu bir türdür.

İngilizce ‘document’, Fransızca ‘document’, Osmanlı Türkçesinde ‘evrak-ı müsbite’ olarak anılan ve Türk Dil Kurumu’ndaki karşılığında “bir olayın gerçekliğini gösteren yazılı kanıt” şeklinde ifade edilen ‘belge’ kelimesi, belgesel kavramının kaynağını oluşturmaktadır.

Sinema tarihinin sessiz sinema döneminden itibaren ortaya çıkmaya başlayan ve konusunu gerçek hayattan alan, “gerçekliği” kullanım biçimleriyle dikkat çeken ve içindeki malzeme de hayatın kendisi olan belgesel filmin doğuşu, 1920’li yılların ilk yarısına rastlamaktadır. Cereci, (1997: 20-21) belgeseli “İnsan duygularının ağırlıkta olmadığı, eğlenceden uzak, kurgusal olmayan bir tür” şeklinde tanımlamış ve bu özellikleriyle diğer türlerden ayrıldığını ifade etmiştir.

1930’ların başında sinema sanatında ‘*Documentary film*’ terimi yaygınlık kazanmaya başlamış, daha sonra bu terim ‘Gerçeğin yaratıcı bir biçimde işlenmesi’ ve Grierson’un ifade ettiği biçimiyle, ‘bu gerçeğin yaratıcı bir biçimde yorumlanması’ şeklinde tanımlanmıştır (Adalı, 1986: 13).

Belgesel film yönetmeni uzun veya kısa olan “öykü”sünü bir imge/hayal üzerine değil, belge üzerine kurmaktadır. Başka bir deyişle, belge, belgesel sinemacı tarafından yaratılmamış olan; onun dışında, ondan önce ve ona rağmen var olan ve bir gerçeğe tanıklık eden, bir gerçeğe karşılık gelen yazı, söz, görüntü, resim, mekân, olay ve insanı içinde barındıran bir bütündür (Aytekin, 2016). Belgesel film yapan kişinin yaptığı iş, belgeye yorum getirmektir. “Bu yorum yönetmenin tutumuna göre, öneri niteliğinde olabileceği gibi, öğretici veya empoze edici özelliklerde taşıyabilir.” (Güngör, 1998: 118). Bu yüzden belgesel filmde “belge” önceliklidir, onun üzerine yorum kurulmaktadır. Aslında, belgesel sinemacı dış gerçekliğin kendisini görüntülemektedir.

Adalı’ya göre (1986:14) belgesel film, yeryüzünün herhangi bir bölgesindeki insanların sorunları, gerçek kişilikleri ve yaşama biçimleri

üstüne çağdaş bir yorumda bulunmak üzere ciddi bir girişim yapan her çalışmayı kapsar.

Türk belgeselciliğinin önde gelen isimlerinden biri olan Suha Arın, belgeseli, tıpkı mimaride olduğu gibi, bilimle sanatın dengeli bir biçimde yer aldığı bir yapı olarak ifade etmektedir (Esen, 1998: 5-6).

Aslankara (2003:17), belgesel üreten birinin, belgelerle iç içe olmak durumunda olduğunu söyler ve bilimsel tutum, düşünce ve kavrayıştan yana olmak zorunda olduğunu vurgular.

John Grierson'a göre belgesel, gerçeğin yaratıcı bir biçimde yorumlanmasıdır (Parsa ve Çetintahra, 2000:3).

Belgesel ile ilgili bir diğer tanım, 1948'de Çekoslovakya'da 14 ülkenin katılımıyla yapılan ilk toplantıda şöyle ifade edilmiştir:

“Belgesel film, selüloidin üzerine kayıt yapmanın tüm yöntemleri ile gerçekliğin herhangi bir görünümünün yorumlanması, olaylara dayanan çekimler ya da oluşumlar ile bir duyum ya da neden yaratma, insanın bilgi ve kavramasını genişletme, ekonomi, kültü ve insan ilişkilerine yönelik çözümler sunma ve uyarma amaçlı yapımlar ortaya koymak anlamına gelmektedir.” (Rotha, 2004: 22)

Yapılan bu tanım, dönemin teknolojik olanakları sınırlı olduğu için, medya, sadece sinema ölçüsünde ele alındığından, günümüzde ifade kalmaktadır. Öte yandan, belgeselin “gerçeklik”le ilişkisini, ilke ve amaçlarını kısmen de olsa vurgulamaktadır. Tanımdaki önemli nokta, belgesel filmin, “gerçekliği” olduğu gibi kaydetmek yerine, “herhangi bir görünümünü” üreticisinin gözüyle yeniden yorumlanmasıdır. Belgesel filme ilişkin neredeyse her tanımda bu “yorumlama” düzeyine işaret edildiğini söylemek mümkündür.

Tüm bu tanımlamalardan varılacak ortak nokta, belgesel sinema türünün, diğer film türlerinden farklı olarak “gerçekliği” aslını bozmadan ve “bilimsellik” ilkesini gözeterek kullanıyor olmasıdır.

1.2.Belgesel Filmde Anlatım Dilleri

Kendine özgü dili ve tasarımı olan belgesel sinema, bir sanat dalı olarak insanların hem ‘bilgi’ hem de ‘duygu’ boyutuna eş yönelimi olan bir anlatı biçimidir. Bu özelliğinden dolayı, sinema sanatı içinde ‘özel bir tür’ olarak tanımlanmaktadır. Belgesel film yönetmeni; gerçeği işleyip, yansıtmakta, hayali değil, gerçeği yorumladığı için, nesnel görüntülerin; plan olarak, çerçeve olarak, resim olarak güzel olması bir filmin belgesel sinema niteliğini taşımasına yetmez (Bernard, 2007:4).

Sinemanın diğer türü olan ‘imgesel’ filmde ‘imge’den yani hayal ürününden hareket edilirken, ‘belgesel’ filmde ‘belge’ esas alınmaktadır. ‘Belge’ belgesel sinemacının yaratmadığı, ondan önce var olan/olmuş söz, yazı, resim, mekân veya olaydır. Belgesel sinemacının görevi de, bu ‘belge(ler)’e yorum getirmektir. (Aytekin,2011: 82). Dolayısıyla belgesel sinemacının bu yorumu, belgesel filmin anlatısını oluşturmaktadır.

Her mekânın, aracın ve ortamın ayrı bir dil konuştuğu varsayıldığında, belgesel filmlerde de, yayınladıkları her mecraya göre, içerik dilinin, anlatım şeklinin değiştiği söylenebilir. Anlatı dili, aynı zamanda belgeselin yayımlandığı ortamla da paralellik gösterir. Belgesel film yönetmenleri için de, önemli olan bu dilin nasıl kullanıldığıdır.

Belgesel film, özü gereği, gerçeğin bilgisini taşımakla yükümlü olan; sinemanın sunabileceği en üst düzey gerçekliği vaat eden bir türdür (Çiftçi 2011: 30). Belgesel film her ne kadar gerçekle yakından ilintili de olsa, onu sadece belge yığını olmaktan kurtaran ve önemli bir yapıt haline getiren belgesel yönetmenin ‘yaratıcı yorumu’dur. Bu yaratıcı yorum, belgesele hayat veren ve belgeseli taşıyan, ayakta tutan ‘omurga’ vazifesi görür (Cereci, 1997: 20).

Belgesel film için yapılacak bir tasarımda öncelikle filmin nasıl bir yaklaşıma sahip olacağı belirlenir. Bu, ‘anlatı tarzı’nın belirlenmesi demektir. Günümüz belgesel anlatılarında genellikle, ‘betimleyici-gözlemci’ (*observational*) ve ‘yorumlayıcı-açıklayıcı’ (*expository*) olmak üzere iki tür yapının hâkim olduğu söylenebilir. Betimleyici/gözlemci tarzın amacı,

olayın/oluşumun ne/nasıllığı hakkında bilgi vermek iken yorumlayıcı/açıklayıcı tarz ise doğal olanın dramatikleştirilmesini esas alır. Bu ikinci yaklaşımda, doğrudan doğruya gerçekleri ifade etmenin yerine sembolik dile yaslanmanın sinemasal dile daha uygun olduğu anlayışı öne çıkar. Her iki yaklaşımdan birinin diğerine üstün olduğunu söylemek olanaklı değildir; yeğlenip kullanılmalrı, yönetmenlerin kişisel tercihleri doğrultusunda yapının amacı ve hedef kitlesiyle ilintili olarak belirlenir (Sözen, 2010: 246).

İkincil boyut ise belirlenen anlatı tarzının doğal uzantısı olarak öykülemenin akışını etkileyecek olan anlatıcı modu ile sinematografik öyküleme (görüntü, oyuncu, yinleme, ayrıntı niteliği, ses evreni ve kurgu tasarımı) boyutunun uygulamada nasıl ve ne denli yer alacağını belirlemesidir (Sözen, 2010:246-247).

Süha Arın belgeselde kullanılan dil ve anlatımla ilgili olarak, anlatım dilini şu şekilde ifade etmektedir: (Çakıcı, 2007: 31-39)

a. Klasik Sözlü Anlatım: Belgeseldeki görüntüler, görünmeyen bir spikerle sözlü olarak desteklenmektedir. Genellikle fonda bir müzik vardır ve ihtiyaca göre yükselir ya da alçalır.

b. Görünen bir Sunucu/Spikerin Kameraya Bakarak Anlatması: Bu yöntemde sunucu ya da spiker, seyirciyle göz teması kurarak olayı anlatır. Bu yöntem özellikle yalnız televizyonda yayınlanmak üzere gerçekleştirilen belgeselerde kullanılmaktadır.

c. Konuyu, Belgeselde Yer Alan Kişi ya da Kişilere Anlatırma: Bu anlatım dilinde spiker veya sunucu olmayıp, sorun, belgesele konu teşkil eden gerçek kişilerin bizzat kendileri tarafından anlatılmaktadır. En çarpıcı anlatım dillerinden biridir. Genellikle de tavsiye edilen bir yoldur.

d. Açıklayıcı Yazılarla Anlatma: Belgeselde ‘altyazı’ ya da ‘üst yazı’ olarak kullanılan bu açıklayıcı yazılar, kısa ve öz olmakla birlikte, görüntü kuşağında çok seyrek yer almaktadır.

e. Görüntü ile Sesi Farklılaştırma: Bu yöntemde, genellikle filmin başında, görüntü ve ses kuşağında farklı şeyler anlatılır; seyircinin dikkati çekildikten sonra, iki kuşak örtüşmektedir.

f. Sözsüz Anlatım: Belgeseldeki konu, sadece müzik ve ses efektleriyle, bir konuşma, seslendirme vb. olmadan, yalnızca görüntülerle anlatılmaktadır. Zor bir yöntemdir. Seyirciye en fazla etki eden, onu en çok yakalayan anlatım şekillerinden biridir.

g. Şiirsel Anlatım Dili: Ele alınan konu hakkında yazılmış edebi özellikleri öne çıkan ve neredeyse filmde, görüntüyü bile ikinci plana iten bir metin eşliğinde ve yine söz ya da görüntü paralelliği esasına dayalı, müzikle desteklenen bir anlatım türüdür. Belgeselde, görüntüyü ikinci plana ittiği için biraz mahzurlu olduğu düşünülebilir.

h. Karma Anlatım: Bu yaklaşımda diğer anlatım türlerinden iki ya da daha fazlası bir arada kullanılmaktadır.

Neticede temelinde gerçek hayat olan belgesel film; insan, mekân veya doğa aktarımının yanı sıra toplumsal, kültürel ya da tarihsel bir olayı da konu edinebilir. Belgesel filmin, gerçekler üzerine kurulu olması sebebiyle; öyküsü ‘kurulmuş’ değil, ‘bulunmuştur’ (Çiftçi,2011: 29). Ayrıca günümüzde belgesel filmde anlatım aracı olarak, imgesel filmde olduğu gibi, drammatizasyona başvurulduğu da görülmektedir. Elmacı drammatizasyonun, belgesele zarar verdiğini belirtmektedir: “*Belgesel filmde, oyuncu drammatizasyonu, zenginleştirme uğruna yapılan aşırı görsel bombardıman ve metindeki drammatizasyon, birbiriyle karışıp, adeta bir bilgi ve belge fazlalığı yaratmakta, bu yüzden de belgesel içeriğinin özüne zarar vermektedir*” (Elmacı, 2011: 46-47). Dolayısıyla, drammatizasyonun fazla olması, belgesel türünün kaldırabileceği bir unsur değildir.

Yukarıda sayılan belgeselde dil ve anlatım özelliklerinin yanı sıra, sinema filminden veya televizyon içeriğinden farklı olarak “yineleme” unsuru da esastır. Yineleme, belgesel filmin akıcı, görsel ve sözlü bütünlüğü içinde uyumlaşarak kaynaşan bir husustur. Yineleme, birbirinin kopyası olan sahnelerin zaman zaman verilmesi demek değil; belgesel filmde, aynı mesajı farklı boyutlarda vurgulamaktır (Cereci, 1997: 79-80).

Belgesel filmin anlatım dili, yönetmenle şekillenir. Belgesel filmlerde değinilen konular, genellikle toplumsal sorunlar ise; yönetmen yaşadığı toplumun sosyolojik, siyasal, ekonomik ya da kültürel her tür sorununu

belgeseline konu edebilmektedir. Belgesel film anlatısının içeriği, yönetmenin kültürel altyapısının filtresinden geçerek oluştuğu için sosyal ve siyasal boyut göz ardı edilemez.

Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde, belgesel film televizyonda yayınlanmak üzere hazırlandığı zaman, onu bir televizyon programı yayın türüne dönüştüren, onun biçim ve içerik özellikleri olduğu bellidir. Televizyon eğlencesinin genel kategorilerini oluşturan temel özellikler olarak ‘tür’ ve ‘format’ kavramlarının, televizyonda yayınlanmak üzere üretilen belgesel filmin anlatısına da dâhil olduğunu görmek mümkündür.

1.3.Belgesel Türleri

Birçok kaynakta belgesel türü, farklı başlıklar altında sınıflandırılmış olsa da, genel olarak içeriğine göre bir sınıflama yapmak daha yaygındır. İçeriğine göre belgesel filmleri, *haber belgeselleri*, *doğa belgeselleri*, *bilim belgeselleri*, *gezi belgeselleri*, *tanıtım belgeselleri*, *propaganda belgeselleri*, *eğitim belgeselleri*, *tarih belgeselleri*, *kültür-sanat belgeselleri*, *toplumsal belgeseller* ve *biyografi belgeselleri* olarak sınıflandırmak mümkündür (Cereci, 1997:27-30)

a. Tabiat/Doğa Belgeselleri: Doğal çevre, öykülü sinemada çok eski tarihten beri kullanılmagelmiştir (Adalı, 1986: 24). Öncelikle bilimsel araştırmalardan, bilim adamları ve uzman kişilerden sıklıkla yararlanan bir tür olan doğa belgesellerinde amaç, tabiatın bilinmeyen, ilginç yanlarını, doğa harikalarını tanıtmak ve izleyiciyi bu konularda bilgilendirmektir. Gezi belgesellerini de içine alacak biçimde, farklı konulara değinen geniş bir yelpazeye sahip olacağı gibi, genellikle incelenen doğal olaylar ya da doğadaki canlıların yaşam biçimlerini ortaya koymak adına özel yapım tekniklerini sık kullanan bir belgesel türüdür (Cereci, 1997:28)

Doğa belgeselleri, belgesel literatüründe ‘Doğalcı akım’ olarak da geçmektedir. Bu türün en önemli ustalarından biri, Flaherty’dir. Önceden hazırlanmış senaryolarla ve öykülerle çalışmayı kabul etmeyen, konusunu,

kişilerini ve çekim yerini kendi bulan Flaherty, çektiği belgesel filmlerde, geçmişle gelecek arasındaki ilişkiyi kurmaya çalışmıştır (Adalı, 1986: 26).

b. Bilim Belgeselleri: Bilimsel bir konu veya çalışmaya ilişkin ayrıntıların ve sonuçların aktarıldığı belgesel türüdür. Burada amaç izleyiciyi bilgilendirmek ve eğitmek olduğu için, bu tür belgesellerde sanatsal bir üslup gözetmek yerine, neden ve sonuçların açıkça anlaşılmasını sağlayacak anlatım biçimi ve yapımlarına öncelik verilmektedir (Süyür, 1999: 13-14).

c. Gezi Belgeselleri: Doğa belgeselleriyle de birlikte çekilebilen gezi belgeselleri, bölgenin coğrafi, tarihi, kültürel ve doğal nitelikleri hakkında geniş kapsamlı bilgiler veren, mevsim özelliklerini yansıtabilen, bölgenin doğru tanıtımı için oldukça önemli olan bir türdür. Gezi belgesellerinde, tanıtım yapılan yerlerle ilgili olarak, oralarda yaşayan kimselerin tanıklıklarından da yararlanılmakta ve görüşmelere, röportajlara sıklıkla yer verilmektedir (Süyür, 1999: 10-11).

d. Tarih Belgeselleri: Bilinmeyene ışık tutmayı amaçlayan tarih belgeselleri, tarihi olayları nesnel bir düzlemde aydınlığa kavuşturmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken, önemli tarihi belgelerin kullanılması, o belgeselin inandırıcılığını ve gerçekliğini arttırırken, diğer taraftan tarihi ne ölçüde doğru yansıttığı tartışmalarını ortadan kaldırmaya yetmemektedir (Cereci, 1997: 28-29).

e. Kültür-Sanat Belgeselleri: Genellikle toplumların kültürel değerleri, sanat adına meydana getirdiği eserler, kültür ve sanatın oluşumu ve geçirdiği evreler konu edilmektedir (Cereci,1997: 29). Kültür-sanat belgesellerinde, insanlara, ait oldukları toplumun kültürel ve sanatsal değerlerini tanıtmının yanı sıra, farklı kültürlerin özelliklerini aktarmak da amaçlanmaktadır. Kültür-sanat belgeselleri, bu yönü ile gezi belgeselleri ile de birlikte ele alınabilir.

f. Tanıtım Belgeselleri: Cereci (1997: 29), tanıtım belgesellerini “bir yapının, hizmetin ya da etkinliğin tanıtımını amaçlayan filmler” şeklinde ifade etmiştir. Tanıtım belgesellerinde, ticari kaygı, diğer belgesel türlerine

göre az da olsa vardır ve bu yüzden birden fazla anlatım tekniği kullanılabilir.

g. Propoganda Belgeselleri: Birey ya da toplulukların belli bir görüş ya da amaç doğrultusunda etkilenebilecekleri biçimde bilgilendirilmesi olarak niteleyebileceğimiz propaganda, zamanla belgesel sinemanın temel türlerinden biri olmuştur. Genel olarak tanıtma, bilgilendirme, eğitim ve amaçlanan doğrultuda etkileme niteliklerini içeren propaganda belgeselleri geçmişte de görüldüğü gibi günümüzde de belgesellerin önemli bir türü olmaktadır. Dünyada birçok ülkede, kendi çıkarları doğrultusunda bazı topluluklar, belgesel sinemayı kullanarak propaganda filmleri üretmişlerdir. (Yüce, 2001: 29). Aslında, tanıtma, eğitime, bilgilendirme ve amaçlanan doğrultuda etkileme görevi üstlenen belgesel yapımlarını da bu başlık altında düşünmek mümkündür. Dolayısıyla bu tür belgesellerde, amaca yönelik bir yanlılığın olduğunu ama bu yanlılığın mutlaka, belgeselin gerçeklikten güç alan güvenilirliğini kötüye kullandığı anlamına da gelmediğini belirtmekte yarar vardır.

h. Haber Belgeselleri: Gerçekliğe ilişkin görüntülerin işlenmeden ve gelişim safhası değiştirilmeden sade bir anlatım biçimiyle aktarıldığı haber belgesellerinde temel amaç, ele alınan konuya ilişkin gerçekliği olduğu gibi aktararak bir betimleme yapmak ve bu yolla izleyiciyi bilgilendirmek, başka bir deyişle, izleyiciye dışarıda olup bitenler hakkında haber ulaştırmaktır (Yüce, 2001: 24-25).

Günümüz habercilik anlayışının temel nosyonlarını yansıttığı söylenebilecek bu özellikler sayesinde haber belgeselleri, günümüz televizyon yapımlarının önemli türleri arasında yerini almaktadır. Daha çok, haftalık ya da aylık bölümler halinde izleyiciye sunulan haber belgesellerinde, güncel görüntülerin yanı sıra arşiv görüntüleri de kullanılmaktadır (Yüce, 2001: 25).

i. Toplumsal Belgeseller: Çağın sorunlarını ve gerçeklerini yansıtması, çözüm yollarının neler olabileceğine işaret etmesi ve egemen sınıfla diğer sınıflar arasında bir iletişim aracı olabilmesi açısından önem taşıyan toplumsal belgeseller, ele aldıkları konuları işleyiş biçimlerine göre

farklılık göstermektedir. Toplumsal belgeselleri, diğer belgesel türlerinden ayıran nokta aslında, sadece gerçekliği betimlemesi değil, üstlendiği misyon çerçevesinde gerçekliği yorumlaması olacaktır (Yüce, 2001: 26).

j. Biyografi Belgeselleri: Bu belgesel türünde genellikle, kişilerin yaşamı ele alınırken, hizmet ettikleri alandaki başarıları ve bu alana yaptıkları katkıları vurgulanır. Aynı zamanda bu filmler, söz konusu edilen kişiye göre kimi zaman tarihsel bir nitelikte ortaya çıkar ve anlatıldığı dönemin sosyal ve kültürel yapısını da gözler önüne serer (Bayrakçeken, 1997: 76).

1.3.1. Haber Belgeseli

Belgesel filmciliğin ilk yıllarında sıklıkla izleyici karşısına çıkan haber belgeselleri, özellikle I. Dünya Savaşı sırasında, ülke hükümetlerinin, vatandaşlarına savaştaki konumları hakkında bilgi vermek amacıyla kullandıkları bir yöntem olmuştur. Birçok sinema salonunda izleyicilerle buluşan bu filmler, insanların, savaşın acımasız ve yok edici yüzü hakkında fikir sahibi olmasına da katkı sağlarken, öte yandan propaganda işlevini de yerine getirmiştir. Özellikle 1930'lu yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri'nin sinema salonlarında ayda iki kez gösterilecek denli büyük bir öneme sahip olmuştur (Yüce, 2001: 23-25).

Belgesel hazırlayan kişiler, öncelikle bilgi aktarma ya da gelecekteki araştırmalara yardımcı olmak değil, gerçeğin yaratıcı bir biçimde ele alınmasıyla ilgilenmişlerdir. Oysa haber filmciler, güncel olayların en kısa zamanda ve en kısa yolla seyirciye iletilmesini amaçlar (Adalı, 1986: 29)

Haber belgeselleri, diğer belgesel film türlerini de etkilemiş, günümüzde sinemalarda değilse bile, bir program türü olarak televizyonlarda ilgi görmeye devam etmiştir (Süyür, 1999: 8).

Haber belgesellerinde, görüntüler genellikle haber niteliğindedir ve izleyicilerin ilgisini çekebilecek anlaşılabilirlik ve kolaylık hedeflenir. Haber belgeselleri, gazetelerdeki günlük olayları yansıtma potansiyeline sahip olduğu gibi, güncelliğini yitirmiş olayları da konu edinebilir.

Günümüzde daha çok haftalık ya da aylık bölümler halinde izleyiciye sunulan haber belgesellerinde, güncel görüntülerin yanı sıra arşiv görüntüleri de kullanılmaktadır. Güncel olayların aktarıldığı bir “program türü” olarak bu belgesellerin kamuoyunu etkileme ve gündem oluşturma gibi işlevleri de üstlendiği söylenebilir (Yüce, 2001: 25).

Gündem belirleme ya da diğer bir ifadeyle gündem kurma yaklaşımı, medyanın insanların nasıl düşüneceklerini belirlemediği, ancak ne hakkında düşüneceklerini belirlediği görüşüne dayanır. Medyanın gücü, bazı sorunları ve konuları görmezden gelip marjinalize edebilmesi, bazı sorun ve konuları da istediği sıklıkta ve yoğunlukta kamuoyunun gündeminde tutabilmesinde yatar. Medyanın mülkiyet yapısı gereği bazı meseleler, hiçbir şekilde medyanın gündeminde yer almazken, egemen düşünceler sağduyu olarak medyanın gündemini işgal etmeye devam eder. Kısaca gündem kurma yaklaşımına göre, medyanın önem ve yer verdiği konular, izleyicilerin gündemini oluşturacak ve onların gündemini meşgul edecekken, medyanın yer vermediği konular, halkın ve izleyicinin gündemine gelmeyecektir (Yaylagül, 2014: 80-81)

Günümüz televizyon yayıncılığı dâhilinde bu türe gösterilebilecek en popüler örneklerden biri Mehmet Ali Birand tarafından hazırlanıp sunulan 32. *Gün*'dür.

1.3.2. Türkiye’de Belgeselciliğin Gelişimi

1961 Anayasası'nın 21. maddesine göre, “*Radyo televizyon istasyonları ancak devlet eliyle kurulur ve idarecileri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Kanun, yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşunda tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamaz. Her türlü radyo ve televizyon yayımları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır.*” Böylesine bir yaklaşım; söz konusu istasyonların özerk olmasıyla ve istasyon yönetimlerinin bir yasa ile belirlenmesiyle mümkündür (Sarmaşık, 2000: 34). Nitekim 24 Aralık 1963 tarihli ve 359 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanunu bu gereklerden hareketle düzenlenmiş ve yasa 1 Mayıs 1964

tarikhinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de kurumsal olarak sürekliliğe sahip olan ilk düzenli televizyon yayınları ise 31 Ocak 1968 tarihinde, Ankara’da başlamıştır. Haftada üç gün üçer saat olarak başlayan yayınlar, bir yıl sonra haftada dört güne çıkmış; 1970’de İzmir Televizyonu, 1971’de de İstanbul Televizyonu faaliyete geçmiştir (www.trt.gov.tr). Böylelikle Türkiye’de televizyon alanında ilk kamu yayıncılığının hem temelleri atılmış olur hem de TRT’nin ilk yılları, kamu yayıncılığının doruk noktasını oluşturur. Kamu yayıncılığı yıllarında, TRT’deki haber ağırlıklı programlar, haber belgeselciliğinin de temelini oluşturmuştur.

TRT’nin ilk belgesel programcıları belgesel sinemanın farklı yaklaşımlarını bir arada sergilemişlerdir. Bu anlamda, “gecikmiş propagandacılar”, sayıları sınırlı olan “gerçekliğin peşindekiler” ve dönemin ana eğilimini sürdüren sınırlı sayıda “kültürel hümanizmacılar bir aradadır (Aytekin, 2016). Bu yıllarda özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki sosyo-ekonomik yapı ve kültürel durum; insan-toprak-mülkiyet ilişkileri, toprak ağalığı, ekonomik ve kültürel bağımsızlık temaları, televizyon yapımları için önem teşkil etmiştir (Sarmaşık, 2000: 35-36).

Dolayısıyla da bu dönemin Adem Yavuz, Erdoğan Alkan, Melih Aşık, Varlık Özmenek, Sema Okay Cılızoğlu, Tunca Yönder gibi yapımcıları televizyonun yönetimi ve siyasal iktidarla çatışmıştır. Televizyon yayınlarının başlamasından kısa süre sonra gerçekleştirilen 12 Mart 1971 askeri darbesi sonrasında da TRT’nin özerkliği kaldırılmış; siyasal iktidarın radyo ve televizyon üzerindeki baskıları artmış, TRT’de çalışan yapımcı-yönetmenlerin bir kısmı TRT’den ayrılmak zorunda kalmıştır (Cankaya, 1997a: 71-72).

Her ne kadar kısa süre içinde özerkliğini yitirmiş de olsa, TRT’nin ilk dönemi yine de kamusal yayıncılığın temel ilkelerinden ödün verilmemeye çalışıldığı yıllardır. Hükümetlerin baskısına ya da katı denetim mekanizmasına rağmen bilgiye, belgeye, güncele dayalı olan yayın içeriği kurum içinde belgesel unsurlar barındıran programların ve belgesel filmlerin üretilmesini kolaylaştırmıştır. Yapımcı-yönetmenlerin kamuya hassas yaklaşımı da bu konuda belirleyici olmuştur.

Süreç içinde belgesel sinemanın en önemli üretim kaynağı TRT olmuş, hatta bir olumsuz ifadeye dönüşmüşse de “TRT Belgeseli” kavramı gelişmiş ve belgesel film yönetmenleri de televizyon yayıncılığı dünyasında bir alan olarak ayrılmaya başlamışlardır. TRT Belgeseli kavramıyla çoğu zaman durağan, yüzeysel, didaktik, resmi söylemi tekrar eden, “sanat” yönü zayıf ürünler kastedilmiştir.(Aytekin, 2011:75-78) TRT’nin ilk dönem belgesel programcıları arasında Arsal Soley, Ayla Erdemli, Emel Uygur, Filiz Ozankaya, Mehmet Ege, Münip Şenyücel ve Orhan Tuncel öne çıkan isimler olmuşlardır. Özellikle Arsal Soley’in hazırladığı tarih belgeselleri geniş yankı uyandırmış, örneğin 1982’de 11 bölüm halinde hazırladığı *Türkiye Üzerine Oynanan Oyunlar (1918-1922)* 12 Eylül döneminin atmosferine denk düşmüştür (Cankaya, 1997a: 71-72).

Bir diğer TRT’li belgeselci Ayla Erdemli ise daha çok biyografik belgeseller çekmiş ve genellikle de sanat insanlarını ele almıştır.

Türk-İslam sentezine yakın duran yönetmen Emel Uygur’un belgesel yapımlarında ise Propaganda Dönemi’nin izi sürülebilir (Aytekin, 2016). Bu yapımlarda Ziya Gökalp, Ahmet Haşim, Tevfik Fikret gibi isimlere; Çanakkale Savaşı, Sakarya Zaferi, Fatih Sultan Mehmet, Misak-ı Milli, Harf Devrimi gibi resmi söylemlerin kolay işlendiği konular ele alınmıştır (Sarmaşık, 2000: 36-37).

TRT’nin ilk dönem belgeselcilerinden Orhan Tuncel deniz ve deniz insanları belgeselleriyle; Haluk Cecan ise özellikle sualtı dünyası ile ilgili öncü belgeselleri çekmişlerdir.

ABD’deki öğrenimini tamamladıktan sonra ülkeye dönen ve 1970’li yılların ortalarından itibaren, yaptığı çalışmalarla kendinden söz ettiren Süha Arın, Türk belgeselciliğinin gerçek çizgisine oturması yolunda büyük çaba sarf etmiş ve ortaya önemli eserler koymuş bir yönetmenidir. Süha Arın, *Tahtacı Fatma* filmi ile birçok ödül almış; 1980 yılında *Cemal Reşit Rey* ve *Aşık Ali İzzet Özkan* adlı biyografik belgeselleri çekmiştir. Arın’ın 1980’lerde en çok hatırlanan diğer filmleri arasında, *Safranbolu’da Zaman* (1976), *Kula’da Üç Gün* (1983), *Fırat Göl Olurken* (1986), *Dünya Durdukça* (1988),

Mimar Sinan'ın Anıları (1989), Eski Evler Eski Ustalar dizisi içinde yer alan *Sisler Kovulunca* (1986) adlı belgeseller sayılabilir.

Safranbolu'da Zaman, 1977 Antalya Film Festivali'nde belgesel film dalında birinci olmaya hak kazanmıştır. Safranbolu evlerinin mimarisi ve yöre halkının yaşam biçimini ele alan belgeselin Adalı'ya göre en önemli kusuru, 'yaşamdan uzak bir biçimde ele alınışıdır'(1986: 117). Bu filme çok önemli bir boyut kazandıracak olan insan ögesi, bilhassa kadınlar, belgesel çalışmasına katılmaktan çekindikleri için yeterince yer almamış, erkeklerse yalnızca evlerinin dışında görüntülenmeyi kabul etmişlerdir. Süha Arın, bu nedenle insansız evlerde bir canlılık yaratabilmek için, kedilerden yararlanmak ve onlarla yetinmek zorunda kalmıştı (Adalı, 1986: 127). Çalışmanın bu kısmında Süha Arın'ın Safranbolu'da Zaman belgeseline bu kadar ayrıntılı yer verilmesinin sebebi, Süha Arın belgeselciliğinde önemli bir yeri olması ve Türkiye'de de eksiklerine rağmen ödüllü çalışmalardan biri olmasındandır.

Yukarıda sayılanlar arasında Süha Arın'ın Ziraat Bankası sponsorluğunda hazırladığı "Fırat Göl Olurken" belgeseli, "Güneydoğu'ya at terbiyesini Mitanniler getirdi." dediği için denetimden geçip yayınlanmamıştır

TRT'nin ilk yönetmenlerinden olan Güner Sarioğlu ise ilk olarak 1976'da *Ladik 76* belgeseli ile film yapımına başlar. Sarioğlu bu tarihte TRT'den ayrılır ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi olur. Öğrencileriyle birlikte Fakir Baykurt'un bir metninden yola çıkılarak çektiği *Ladik 76*, özgün konusu, başarılı görüntü kalitesi ve kurgusuyla Türk belgesel sinemasının önemli yapıtlarından biri olmuştur. Bir kasaba halkının yaşam savaşını konu alan belgesel, Polonya Krokov'da Altın Osiris, Antalya'da Gümüş Portakal ödüllerini kazanır. Finlandiya'da onur belgesiyle ödüllendirilir (Adalı, 1986: 120). Daha sonra Sarioğlu göçebe yaşamı içinde Britanılı aşiretini konu alan Britanılı filmi (1980) ile dikkat çeker. İlk iki filmiyle yaşayan Anadolu'yu ele alan Güner Sarioğlu, *Kapadokya* (1982) ile geçmişe yönelir ve antik kent belgeseli çeker (Adalı, 1986: 120). Çalışmalarına *Keçe*, *Eşref Üren* ve

Kırksekiz Saat Denizde (1984) adlı filmlerle devam etmiştir. (Cankaya, 1997a: 72-73).

1990'lı yıllara yaklaşırken özel televizyonların yayınlarının artması denetimin de tutumunu değiştirmesine neden olmuştur.

Kamu kurumlarının yanı sıra, Eczacıbaşı, Yapı Kredi Bankası ve Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu gibi özel kurumlar, belgesel sinemayı destekleyen kuruluşlardır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda Metin Erksan, Ömer Kavur, Erden Kral gibi isimler de, dönemin belgesel filmlerine imza atan yönetmenler arasına girmişlerdir (Şenyücel,2016: 1-2)

1990'lı yıllarda özel kanalların yayın hayatına başlaması ve sayılarının hızla artmasıyla televizyon belgeselciliği TRT sınırlarını aşmış; bu alanda ses getiren önemli isimlerden biri de, kariyerine TRT'de, Mehmet Ali Birand'ın yanında başlamış olan Can Dündar olmuştur.

TRT'de haber programcılığının öncülüğünü yapan isim ise Süha Arın'dır; TRT'de dört haber belgeseli çekmiştir. Çekilen belgeseller, TRT'nin haber belgeselciliği tarihinde de çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu haber belgeselleri oldukça eleştireldir; halkın ilgisini, hükümetin ise tepkisini çekmiş ve Suha Arın TRT'den uzaklaşmıştır. TRT iktidar televizyonuna dönüştükçe, artık egemen ideoloji çerçevesinde yapılan haber programlarına yer verilmeye başlanmıştır. Örneğin, Ertürk Yöndem ve Güntaç Aktan'ın Güneydoğu ile ilgili yaptığı programlar, yayınlandıkları dönemde, özellikle devletin Kürt politikasını yansıtır niteliktedir. Bu programlarda, PKK dışında başka bir konuya değinmeyen bir habercilik anlayışı vardır. Bu habercilik anlayışı, özel televizyon yayınlarının başlaması ve sonra da çoğalmasıyla yerini onlara bırakmıştır.

Özel televizyonlarda da kaynak, gazeteciler olduğu için, özel televizyonlar da varlıklarını haber belgeselciliği üzerine kurmuştur. Böyle olunca, TRT de rekabet etmek durumunda kalmış, TRT'deki haber programları da çeşitlenmeye başlamıştır. Konjonktürel olarak, dünya üzerinde o yıllarda Körfez Savaşı, Irak'ın işgali gibi yaşanan önemli olayları, haberi değerli kılmıştır. Bu gibi önemli olayların belgeselleştirilmesi de televizyonlar için önemli malzeme olmuştur. Sadece iktidar politikaları değil,

haber niteliği taşıyan dünyadaki önemli olayların da ele alındığı belgeseller ortaya çıkmıştır.

1.4. Televizyon Haberinin Kavramsal Çerçevesi

Gerçek dünyada herhangi bir yerde meydana gelen olaylar, durumlar ya da kişiler hakkındaki yeni ve ilgi çekici enformasyon; belirli bir süreç içinde, belirli kriterlere göre seçilen ve yine belirli bir süreç içinde belirli kriterlere göre sunulan bir olgu (İnal, 1994: 137); meydana gelen bir olayın bildirilişi (Uzun, 2002: 14), haber için yapılan tanımlamalardan bazılarıdır.

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere 'olay', haber için vazgeçilmez bir kavram olmaktadır ve bu iki kavram birbirleriyle yakından ilişki içindedir.

Haberin işlevlerinden ilki, bireyleri yaşadıkları dünyadan haberdar etmek, bilgilendirmektir. Haberde verilen bilgi, insanların hem çevrelerini hem de kendi yaşamlarını denetim altında tutabilmelerini sağlayacak en önemli faktördür (Uzun, 2002: 14). Ayrıca toplumsal olaylarla ilgili olarak kamuoyu oluşturmak, bazı fikirlerin savunuculuğunu yapmak, belirli konuların ve fikirlerin kabulü için toplumu ikna etmek ya da fikirlerin değiştirilmesini sağlamak da haberin diğer önemli işlevleri arasındadır (Atabek ve Uztug, 1998: 96).

Ancak, haberin günümüz medya kuruluşları için ticari değere sahip olan en önemli ürünlerden birisi olduğu (Atabek ve Uztug, 1998: 96) ve haberin toplumsal sistem içerisinde o sistemin sosyo-ekonomik yapısı ile yapılandırıldığı da unutulmamalıdır. Çünkü ticari kaygılar ile ticari bir meta haline gelen haber, yapılandırılmasının ardından, bazı değerlerin, tutumların ve davranış kalıplarının benimsenmesine neden olabilmekte; davranışların biçimlendirilmesini ve değiştirilmesini sağlayabilmekte; dolayısıyla toplumu yönlendirebilmektedir.

İnsanların televizyonda en fazla izledikleri program türünün haberler ve haber programları olduğu iddia edilmektedir. İnsanların ülkelerinde ve

dünyada meydana gelen olaylardan haberdar olmak istemeleri bu durumun temel nedeni olarak görülmektedir. Bu temel nedenin yanı sıra, bireylerin kendilerini sosyal alanın içinde hissetme kaygıları, toplumdaki soyutlanmama eğilimleri, diğer insanların faaliyetlerini, duygularını ve düşüncelerini öğrenme arzuları da haberlerin en çok izlenen programlar olmasının diğer nedenlerini oluşturmaktadır (Cereci,1996: 102).

Bu durumda, bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun yapısal ve teknik üstünlüğü de ayrıca önemli olmaktadır. Televizyonun önemli bir haber medyası haline gelmesinde görüntünün gücü, görüntü ve sesin biraradalığı gibi bazı ayrıcalıklı teknik imkânları bünyesinde barındırması etkilidir. Çünkü günümüzde artık haber, eğer içinde gösterilecek bir şeyler varsa haber olarak nitelendirilmekte ve izleyiciye sunulmaktadır (Ramonet, 2000: 54). Bu noktada televizyon haberlerinin en önemli üstünlüğü, diğer program türlerinin kurgusallığına karşılık kendisinin gerçek olduğunu belirtme yolunda kullandığı anlatımsal stratejidir (Dursun, 2001: 138). Gerçeklik etkisi, özellikle gösteren ile gösterilenin özdeş olarak kabul edilmesi ile ilgili bir durumdur. Bu yüzden izleyiciler, haberleri seyrederek haber içerisindeki işaretlerin etkin bir şekilde üretildiklerinin farkında değildirler. Aksine haberleri saf bilgi ve saf gösterilen olarak algılama eğilimindedir (Dursun 2001: 184–185).

Ayrıca televizyon haberleri, görüntü ve sesi bir arada bulundurmasından dolayı artık ne yazılı basında ne de radyoda olduğu gibi tüketici ile arasında mesafeler bulunan uzak ve soyut bilgiler yığını olmamaktadır. Televizyon haberleri, izleyicilerden sürekli olarak teslimiyet istemektedir. Nitekim ancak görsel ve işitsel duyuların bir arada açık olmasıyla tam anlamıyla bir algılama oluşturulabilecektir. Bu algılamanın ve teslimiyetin tam olarak sağlanabilmesi için ise profesyonel gösteri teknikleri kullanılmaktadır. Bu nedenle televizyon haberleri, 'drama' düzeni içerisinde gerçekleştirilen özel bir gösteri türü kimliğine bürünmektedir (Coşkun, 1995: 20).

Ayrıca haberlerin konuşma havası içinde sunulması, televizyonun kurgusal tarzdaki diğer ürünlerle aynı yayın akışı içinde sunulması,

izleyicilerin haberlerde diğere programların özelliklerini görmek istemeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle televizyon haberi, kurgusal türlerin özelliklerini barındırmakta; haberin seçimi, çekimi, kurgusu ve sunumu dramatik etkiler taşımaktadır (Şeker, 2004: 74). Kısacası haber kurmacaya dönüştürülmekte, kurmaca haber yapılabilmektedir.

1.5. Türkiye'de İlk Televizyon Yayınları ve TRT Dönemi

1.5.1. TRT'nin Kuruluşu ve İlk Yayınlar

Türkiye'de ilk televizyon yayını, 09 Temmuz 1952 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından sadece İstanbullulara yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Asıl Türkiye çapında örgütlenecek olan TRT bünyesindeki ilk televizyon yayını ise 31 Ocak 1968 tarihinde yapılmıştır (Kejanlıoğlu, 2003: 151).

1961 Anayasası'nın, 121. Maddesinde belirtilen *“Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir. Her türlü radyo ve televizyon yayınları tarafsızlık esaslarına göre yapılır...”* hükmü ile ilk defa radyo yayınlarının yanında televizyon yayınları için de bir düzenleme getirilmiştir. Böylelikle devletin güvencesinde tarafsız, özerk ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir yayın kurumunun kurulacağına amaçlandığı haberi verilmiştir. 1963'de 359 sayılı *TRT Kanunu* çıkarılarak; bu kanunun 35. maddesi ile Türkiye'de radyo ve televizyon istasyonlarını kurma ve işletme hakkı yine TRT'ye verilmiştir.

1964 – 1971 yılları arası dönemde TRT, yasal olarak kendine tanınmış olan özerkliğe rağmen, radyo ve televizyon yayınlarında siyasal iktidarın baskılarına maruz kalmıştır.

12 Mart muhtırasının ardından, 20 Eylül 1971'de Anayasa'nın 121. maddesi değiştirilerek, gerçekte de uygulanmayan TRT'nin özerkliğine yasal olarak da son verilmiştir. Buna ek olarak TRT Kanunu'nda da özerkliği ortadan kaldırııcı değişiklikler yapılmıştır. Artık TRT üzerinde hükümetin doğrudan kontrolü söz konusu olmuştur. Dolayısıyla bundan böyle siyasal

iktidar el değiştirdikçe TRT'nin genel m¼d¼rleri değişecek, genel m¼d¼rlere değiştikçe kadrolar tekrar belirlenecektir (Kejanlıoğlu, 2003:153–154).

T¼rkiye'de 1980 ile 1983 yılları arasında baskıcı bir askeri y¼netim olduğu için, bundan radyo ve televizyon yayınları da nasibini almıştır (Kejanlıoğlu, 2003: 155). 1982 Anayasası'nda “*Radyo ve televizyon istasyonları ancak devlet eliyle kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu t¼zel kişiliği halinde kanunla d¼zenlenir*” maddesi yer almaktadır.

TRT tarafından kullanılan radyo ve televizyon yayınları ¼zerindeki devlet tekelinin kalkması ise ancak 1993 yılındaki anayasal değişiklikle m¼mk¼n olmuş; 1993 yılında anayasanın 133. maddesi, “*Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek, kanunla d¼zenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir...*” şeklinde değiştirilmiştir. Sonrasında ¼zel radyo ve televizyonların birbiri ardına açıldığı yıllar başlamış; bu yıllar itibariyle de TRT T¼rkiye'de kamusal yayıncılığın tek ¼rneęini oluşturmaya devam etmiştir. (Cankaya, 1997b:45)

Haber yayıncılığı, TRT'nin kuruluşundan bu yana ¼nemli bir yere sahip olmuştur. ¼zerk yapısına rağmen TRT, belli d¼nemlerde getirilen yeni d¼zenlemelerle siyasal baskılara maruz kalmıştır. Her ne kadar ‘protokol haberciliği’, ‘resmi habercilik’ gibi nitelermelerle anılsa da TRT, ilkeli haber yayıncılığı açısından ¼rnek teşkil etmektedir (Cankaya, 1997b: 45-46)

TRT'nin yayın politikası ve haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasıyla ilgili olarak TRT kanununda yer alan maddeler şoyledir: (Cankaya, 1997b:63-64; www.mevzuat.gov.tr)

- Haberler ile yorumların kaynaklarını açıklamak,
- Kamuoyunun sağlıklı ve serbest bir şekilde oluşabilmesi için, kamuoyunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak, tek y¼nl¼, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasal partinin, grubun, çıkar çevresinin, inanç veya d¼ř¼ncenin menfaatlerine alet olmamak,
- Toplumun beden ve ruh sağlığına zarar verecek hususlara yer vermemek,

- Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandıran ve telkin edici yayın yapmamak,
- Kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı olmak.

TRT'nin bu yayın politikası ilk televizyon program formatlarının da bu doğrultuda şekillenmesine sebep olmuş, bunun haricinde Milli Eğitim Bakanlığı ile ortaklaşa yürütülen köylü vatandaşlara, çocuklara, gençlere ve kadınlara yönelik eğitim programları gerçekleştirilmiştir (Aziz, 1999: 30-31).

1.5.2.Siyasal Açıdan TRT

Televizyonun ilk yıllarında yayınların yeni olması, kapsama alanının sınırlılığı ve ülkedeki alıcı sayısının azlığı gibi sebeplerden dolayı, siyasal iktidar bu iletişim aracına başlangıçta ilgisiz kalmıştır (Aziz, 1999:32-33). Fakat zamanla siyasal alan TRT'ye ilgi göstermeye başlamış; kurumu etki altına alınmaya çalışmıştır. Baskılar özellikle TRT'nin bütçe görüşmeleri sırasında ve kadro atamalarında yoğunlaşırken; *2954 Sayılı TRT Yasası*'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte hükümete, yayınlara doğrudan müdahale edebilme yetkisi verilmiştir (Aziz, 1999: 34).

Askeri darbeler, siyasi karışıklıklar ve inişli çıkışlı süreç, TRT ile siyasal anlamda yaşanan ilişkilere de yansımıştır. Siyasal otorite, zaman zaman, toplumu etkilemek adına radyonun ve televizyon üzerinden çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle televizyonun bireysel ve toplumsal hayatı düzenlemeye başlaması ve ilgi odağı haline gelmesiyle birlikte TRT'ye karşı siyasal alanın ilgisi artmış ve buna bağlı olarak da baskılar yoğunlaşmaya başlamıştır (Cankaya, 1997b: 109).

Türk toplumu televizyona büyük bir ilgi göstermesine rağmen televizyon yayınlarının kapsama alanının darlığı ve alıcıların pahalı olması nedeniyle, ilk yıllarda seyirci sayısı oldukça sınırlı kalmıştır.

TRT yayın süreleri, 1970'li yıllarda artmaya başlayınca, TRT yayınlarına reklam almaya başlamıştır (Aziz, 1999: 41). Böylece TRT devlet

tarafından karşılanan bütçesine reklam gelirlerini de ekleyerek toplumsal ve siyasal alanın yanı sıra ekonomik anlamda da bir güç haline gelmiştir.

1980’li yıllara gelene kadar gerek teknik, gerekse program yapımı ve yayını konularında büyük bir ilerleme gösteren TRT, küresel düzeyde yaşanan gelişmelerle birlikte yeni bir döneme de girmiştir. 1990’larda ilk özel kanalların açılmasıyla oluşan yeni rekabet ortamına ayak uydurabilmek amacıyla TRT kendini yenilemek zorunda kalmıştır.

1.6. Türkiye’de Özel Televizyon Yayıncılığı

1.6.1. İlk Özel Televizyon Yayınları

Türkiye’de serbest pazar ekonomisinin temel göstergelerinden biri olan özelleştirmeler, 1980’lerden sonra yayıncılık alanında da etkisini göstermiş, yasal düzenlemeler gerçekleştirilmeden yurt dışından yapılan televizyon yayınlarıyla fiili olarak özel televizyon yayıncılığı başlamıştır. Dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ABD gezisi sırasında Türkçe yayınların yasal bir sakıncasının olmadığını belirtmesi üzerine bir anlamda yasal bir zemin kazanan özel televizyon yayıncılığının da önü açılmıştır.

İlk özel televizyon Rumeli Holding tarafından kurulan ve Federal Almanya’dan yayın yapan Magic Box Incorporated televizyonudur. Magic Box televizyonu *Anayasa ve 2954 Sayılı TRT Yasası*’nda uydu yayınlarına yönelik herhangi bir düzenleyici hüküm bulunmadığından dolayı Eutelsat uydusundan kiraladıkları iki kanaldan yayın yapmaya başlamıştır. 1 Mart 1990 tarihinde uydudan test sinyallerini yayımlamaya başlayan Magic Box televizyonu 7 Mayıs 1990 tarihinde de günde beş saat yayına geçmiştir (Sayın, 1990: 116).

Magic Box Star 1 televizyonundan sonra yine aynı grup tarafından kurulan Teleon televizyonu 27 Ocak 1992 tarihinde yayına geçmiştir.

Bunu birbiri ardına kurulan pek çok özel radyo ve televizyon kuruluşları izlemiştir. Yayıncılık alanında yaşanan bu farklılık, kamuoyunda da yeni tartışmalara yol açmıştır. Tartışmaların bir kısmı TRT tekelinin

kırılmasının gerekli olduğunu savunurken, diğer taraf ise, özel yayıncılığın artmasıyla Türkiye'nin güvenliği ve bütünlüğü açısından doğuracağı sakıncaları ifade etmiştir (Cankaya, 2000: 36-37).

Anayasa'nın 133. Maddesi 1993'de, "Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir. Devletçe kamu tüzelkişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır"

(<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4676.html>), şeklinde düzenlenince, özel radyo ve televizyon kanallarının sayısı kısa sürede artmış; öyle ki, holding patronları 'televizyoncu' olma yoluna gitmiştir.

Türkiye'de son yıllarda özel radyo ve televizyon alanında yaşanan oligopol yapı, şirket sahipliklerindeki el değiştirmeler, çok uluslu şirketlerle kurulan ortaklıklar, 21. yüzyılın eşliğindeki Türk medyasının tipik karakteristikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum neredeyse dünya ölçeğinde kendini hissettiren bir sorun olarak medya alanında yaşanan tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Baş döndürücü bir gelişme gösteren bilişim ve yayıncılık teknolojisi beraberinde yeni sorunları tartışmaya açmakta, medyanın işlevlerinin yeniden sorgulanmasına neden olmaktadır.

1.6.2.Özel Televizyon Kanallarında Haberciliğin Temel Nitelikleri

Haber içeriklerinin giderek görüntü odaklı olmaya başladığı günümüzde, bol resimli kitle gazetelerinin gördüğü ilgiden sonra teknolojinin de gelişmesi sayesinde görüntü öncelikli televizyon haberciliği de hızla gelişmiştir.

Özel televizyonculuktaki haber anlayışından önce, genel olarak televizyondan verilen haberlerin ortak noktalarına değinmek gerekir.

Televizyon haberlerinin izlenmesinde dikkat yoğunluğunun az olması tezlerine karşın televizyonun izleyiciyi esir aldığı savunulmaktadır (Yılmaz, 2009: 51-55). Televizyonda haberi almak için sesi algılamak yeterlidir. Oysa

televizyon haberleri izleyiciden tümüyle teslimiyet istemektedir. Çünkü televizyondaki tüm programlarda olduğu gibi görsel ve işitsel duyuların açık olmasıyla zihinde tam bir algılama oluşturacaktır. Bu kuşatıcı yapı, profesyonel gösteri teknikleriyle üretilmektedir. O halde televizyon haberi tipi (türü) drama düzenleri içinde gerçekleştirilen, kurgulanan, sahnelenen bir özel gösteri “türüdür” (Parsa, 1993: 20-27).

Televizyon haberciliğinde her haberin mutlaka görüntü ya da görüntüler eşliğinde sunulması asıl amaç olmaktadır. Haberde görüntü ile söz birbirini tamamlamakta, görüntü sağlanamamış ise haber mutlaka başka görüntü unsurlarıyla desteklenmektedir. Bu kural televizyon haberciliğinin vazgeçilmezi olarak büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda televizyon haberleri görüntüye sıkı sıkıya bağımlıdır. Ancak televizyon haberi yazılı haberin görüntülenmesi ile aynı değere sahip değildir. Yine aynı şekilde bir radyo haberinin, radyoda okunan bir şeyin görüntülenmesi değil, görüntünün haber olduğu, özellikle haber haline geldiği bir habercilik olarak ifade edilebilmektedir. Bu nitelik aynı zamanda televizyonun en güçlü yanını da oluşturmakla birlikte en zayıf yanı da oluşturmaktadır. Çünkü bir olayın görüntüye çok iyi bir şekilde yansımaları gerekmektedir. Böylece görüntüyle metin birleştirilerek haber ortaya çıkarılmaktadır. Bu yüzden haber görüntüsü ile metinde uyumluluk oldukça önemlidir. İşte bu nokta televizyon haberciliğini oluşturmaktadır (Yurdigül, 2008: 55-62).

Özel televizyonlarda habercilik anlayışı ise Türk toplumunun TRT’li yıllara alıştığı dönemden son derece farklıdır. Türkiye’de özel televizyon kanallarının yayıncılık hayatına girmesiyle birlikte toplum, geleneksel haber anlayışından son derece farklı yeni bir açılımla karşı karşıya kalmıştır. Özel televizyonların yayın politikalarına göre şekillenen yeni haber anlayışı, TRT’nin klasik resmi protokol haberciliğinden biçim ve içerik olarak çok daha farklı bir yapıda gelişmiştir (Cankaya, 1997b: 121-122).

Özel televizyon kanalları her ne kadar toplumun haber alma özgürlüğü açısından habere yeni bir soluk getirmişse de ticari kaygılardan dolayı haber giderek gerçekliği yansıtan, doğru ve tarafsız olma niteliklerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Daha fazla seyirciyi ekran başına çekebilmek

amacıyla haberler enformasyondan çok eğlencenin ve sansasyonel olanın ağır bastığı, gerçeğin yeniden kurgulandığı dramatik anlatılar şeklinde düzenlenmektedir (Cankaya, 1997b:122).

Özel televizyon kanallarındaki habercilik anlayışı, dünya üzerindeki enformasyon sisteminden etkilenmektedir. Artık meta değeri taşıyan haberlerde sunulan bilgi, yönlendirici bir süreçten geçirilerek, deforme olmakta, bu durum günümüzde gerek dünyada gerekse Türkiye’de gazetelerde olduğu kadar, çeşitli televizyon kanallarında da kendini açıkça ifade etmektedir (Tokgöz, 2006:395).

Bir dönem TRT yıllarında iktidarın baskısı varken, artık özel kanalların haberciliği üzerinde de farklı faktörler etkili olmaya başlamıştır. Şöyle ki, iktidarın denetim gücü söylemin maddi üretim sürecine de etki edebilmesini mümkün kılmaktadır. Medya kuruluşları söylemin hem finansal hem de teknolojik kısmını denetleyebilmektedir. Örneğin bir gazete, baskı teknolojilerinin yanı sıra telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerini de kontrol edebilmektedir (Dijk, 1999: 335-336)

1.7.Haber Programcılığı ve Haber Belgeselciliğinin Farkları

İletişim teknolojilerinin ve formatlarının başarılı olabilmesi için onların doyuracağı ihtiyacın ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Artık iletişim alanında yenilikler, sıfırdan yeni icatlarla değil, var olan teknolojilerin yeni bileşimlerde kullanımıyla ortaya çıkmaktadır (Şahin, 2004: 140).

Haber programı; gerçek olayları, insanları ve durumları, gerçek ve kurgu olmayan malzemeler kullanarak işleyen, iyi araştırma sonucunda ortaya çıkarılan, gerçeklere dayalı radyo ya da televizyon programı (Orlebar, 2003: 51) şeklinde tanımlanmaktadır.

Haber programları da biçimsel olarak belgeselin bir alt türü, içerik bakımından da haberin bir alt türü olarak değerlendirilmektedir. Ancak haber programlarının belgesellerden farklı olarak, güncel ya da yakın zamana ilişkin

olayları günlük, haftalık, aylık dönemlerle ele alıp işlemleri gösterilmektedir. Haber programları daha çok tartışma ve politik sorunları içermektedir (Poyraz, 2002: 82). Ayrıca, haber programları günlük haberler ve haber bültenlerinden farklılık göstermekle birlikte, bu program tarzının özelliği günün olaylarının derinliğine yapılmış mülakatlar, röportajlar, yorumlarla birlikte sunulmasıdır. Başka bir ifadeyle amaçları, günün önemli olaylarını özetleme ve değerlendirmektir. Bu nedenle haber programları dramatisasyonu bir üslup olarak kullanır (Tokgöz, 2000: 165).

Küreselleşme ve kamu yayıncılığı anlayışından uzaklaştıkça ticari bağları daha da güçlenen televizyon haberciliği doğrudan ve dolaylı reklam kışkacına girmiştir. Bunun anlamı artık her şeyden önce çok izlenirliğin gelmesi, izlenme kaygısının haberin geleneksel özelliklerini bertaraf etmesidir. Televizyon haberleri esas ve iletilen amacı olan bilgi vermekten çok, zaman içerisinde bir gösteriye dönüştürülmüştür. Artık izlenme ve popüler olma kaygısı her şeyin önüne geçer hale gelmiştir. Hatta siyaset bile bu gittikçe popülerleşen bu dünyadan faydalanmak adına elinden geleni yapmaktadır (Sözen, 2008: 30-32).

Türkiye’de ise televizyon teknolojisinin gelişimiyle doğru orantılı olarak haber programları da geç başlamış; bunun ilk örneği 1974’de günün sonunda verilen *Güne Bakış* programı olmuştur. *Güne Bakış*’la, hem 24 saat içinde meydana gelen olayların daha fazla dokümanla özetlenmesi hem de sürekli bir sunucu (Can Akbel) tarafından sunulması nedeniyle televizyon haberciliğine anlatım ve haber programcılığı anlayışı girmiştir. Bununla birlikte TRT’de haber programı olduğu düşünülerek gerçekleştirilen ilk program ise *Olayların İçinden*’dir. Bu program TRT’nin benimsediği eğitim politikasına bağlı olarak BBC’de eğitim kursu görmeye giden Zeki Sözer ve Örsan Öymen tarafından gerçekleştirilmiş, İngiltere’de yayınlanan *Panorama* programı örnek olarak alınmıştır (Poyraz, 2002: 97-102).

Olayların İçinden programı ile dönüşümlü olarak yayınlanan *Açık Oturum*’da ise kamuoyunun gündeminde olan bir konuya farklı bir açıdan bakan konuklar konuyu çeşitli boyutları ile tartışarak, halkın belli bir fikir sahibi olması amaçlanmıştır.

1981 yılında Altan Aşar'ın yapımcılığını ve sunuculuğunu üstlendiği *Yurttan Dünyadan* adlı program yapılmış, bu programa Ali Kırca ve Mehmet Ali Birand katkıda bulunmuşlardır. 1985 yılında, halen günümüzde de yayınlanmakta olan *32. Gün* programı Mehmet Ali Birand ve Ali Kırca tarafından hazırlanmaya başlanmıştır. Bu program televizyondaki haber programı anlayışına yeni bir boyut getirmiştir. Türkiye'de ilk kez bir televizyon programı izleyiciler tarafından yoğun ilgi görmüş ve sürekli izlenme başarısı sağlamıştır.

Yine TRT bünyesinde 1989 yılında farklı kişiler tarafından hazırlanan *Son 7 Gün Türkiye, Açık Oturum, Yuvarlak Masa* ve farklı konularda yapılan diğer haber programlarından söz edilebilir. Bu dönemde artık modern anlamda haber programlarıyla ilgili olarak uzmanlaşmış yapımcılardan bahsetmek de mümkün hale gelmiştir. Mehmet Ali Birand, Can Okanar, Uğur Dündar, Ertürk Yöndem ve Güntaş Aktan gibi isimler haber programı denince akla gelmektedir (Poyraz, 2002: 99-103).

Günümüzde TRT'de genellikle dış yapım olarak yaptırılan haber programları, halen uzun süre yayında kalan programlar olma özelliğini de sürdürmektedir.

Özel televizyonlar açısından bakıldığında, Türkiye'nin 12 Eylül sonrası hızlı bir şekilde uyum sağlamaya çalıştığı serbest piyasa ekonomisinin de etkisiyle pahalı bir hizmet olan özel kanal yayıncılığında yaşanan, izlenirliklerini arttırma ve reklam pastasından daha çok pay alma çabası özel televizyonların haberle uğraşan bölümlerini de rekabet etmeye ittiği söylenebilir.

Özel kanalların açılmasıyla “*rating* savaşı” olarak adlandırılan rekabet, zaman içinde haber programlarını da çeşitli açılardan etkilemiş; TRT kökenli *32. Gün, Arena, Ateş Hattı* gibi programlar, özel kanallarda yayınlarına devam etmiştir.

Gerek yayıncılığı doğrudan ilgilendiren yasalar gerekse genel kanuni düzenlemelerle haber programcılığının yaşadığı olgunlaşma dönemi devam etmektedir. Hatta bu programların net bir hukuki konumunun bulunmaması ve bu nedenle televizyon yönetimlerini sıkıntıya sokma ihtimali ve başka

diğer sebepler (masraflı olması, siyaseten ihtiyaç duyulmaması vs.) son yıllarda yayıncılıkta daha geri plana itilmelerine sebep olmuştur.

Haber belgeselciliği ise haber programcılığının daha üzerinde olan bir yapıdır. Haber programından en belirgin farklarından biri, sürekli yapılmıyor olmasıdır. Ayrıca haber yapım süreci daha çok yukardan aşağı bir talimatlar zinciri ile gerçekleştirilirken; haber belgeseli, genellikle belgeseli hazırlayanın yönetimindedir ve dışarıdan fazla müdahale almadan üretilebilir.

Özetlemek gerekirse, genellikle ticari yapılanmalar olan özel televizyon kanallarında yapılan haber programlarındaki haber tercihlerini, bu ticari yapılanmanın hakkını vermesi gerektiği düşünülen ilişkiler ağı şekillendirirken; haber belgeselleri, daha özgür hareket edebilmektedir. Bir haber konusu kimi zaman bu ticari gücü daha da güçlendireceği için tercih edilirken, kimi zaman da yine aynı amaçla görmezden gelinebilmektedir. Haber belgeselinde ise çekilecek konuya verilen karar, kanal yönetiminin değil, belgesel yapımcısınınıdır.

Her ne kadar böyle bir kanı oluşmuş olsa da, bu yargı her zaman geçerli olmayabilmektedir. Çünkü yayın kurumunun yayın politikası, iktidar, sermaye, mülkiyet ilişkileri her türlü haberin, haber programının ve haber belgeselinin içeriğini ve yayınlanmasını belirlemektedir (Aytekin, 2016).

Genel olarak son 25 yıla bakıldığında, dünyada ve Türkiye’de ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmeler yayıncılığı büyük ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda özellikle televizyon yayıncıları aslında kamuya karşı sorumlu olan ve genelde topluma hizmet eden kalıcı ihtiyacın aktörleridir. Yayıncılık, hatta kamusal yayıncılık, ulusal toplumu pekiştirebilir, bilgi tabanlarını genişleterek, bunu halka sunabilir. Güçlü bir yayıncı, bugün rekabetçi ve karmaşık yayın piyasalarında önemli rol oynayabilir. Çok kanallı bir dünyada, toplumun çeşitli kesimlerine hitap eden bir yayın yapmakla kalmayıp, ticari rakiplerini de aynısını yapmaya yöneltebilir (Mutlu vd, 2001:23-27)

Türkiye’de haber programcılığının ve haber belgeselciliğinin önemli örneklerini veren ve izleyicinin zihninde “gazeteci-televizyoncu” imgesi oluşturabilen Mehmet Ali Birand’ın 32. *Gün* programı da, dönem dönem

değişik tarzlar denense de, kendine özgü bir dil oluşturmuştur. Program ve sunucusu üzerine kamuoyunda pek çok değişik fikir oluşmasına, tartışmalar yapılmasına karşın program hakkında detaylı, nesnel bir inceleme bugüne kadar yapılmamıştır. Her program gibi *32. Gün* de belli ideolojik temellere dayanmakta, programı hazırlayan Mehmet Ali Birand'ın özel yetenekleri, uzun yıllara dayanan tecrübesi ve gazeteciliğiyle bu ideolojik özellik örtülebilmekte, “görünmezlik” sağlayabilmektedir.

Haber programlarının çeşitli özellikleriyle inandırıcı olması ve izleyiciyi etkilemesi durumunun sarsıldığı zaman aralığı, Türkiye’de 28 Şubat süreci olarak anılan dönem olmuştur.

Türkiye’de kırılmanın yaşandığı bir dönem olan bu süreçte *32. Gün* programının sürece katkı yapıp yapmadığına ya da objektifliğini koruyarak yayın yaptığına dair, medyaya tam anlamıyla yansımayan, yetersiz ve polemik ötesine geçemeyen tartışmalar da yaşanmıştır. Bu sebeple haber belgeselciliği kapsamında 28 Şubat süreci çalışmanın bundan sonraki kısmında değerlendirilmiştir.

2. BÖLÜM

2. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE YAŞANAN SİYASAL GELİŞMELER VE ETKİLERİ

28 Şubat süreci, birçok yayında ve kaynakta ‘post modern darbe’ şeklinde geçmektedir ve darbenin ‘post modern’ olarak anılmasının sebebi, kitle iletişim araçları üzerinden yapılmış olmasıdır. Yani, ortada hükümetin düşmesi yoktur, sokaklarda askeri araç yoktur ama müthiş bir medya içeriği vardır. Literatür araştırıldığında da, 28 Şubat sürecindeki medya içeriğinin yoğun olması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu “post modern darbenin”, yapıldığı varsayılan andan itibaren kitleselleşmesi de medyayla olmuştur.

Mehmet Ali Birand, dönemin en etkili haber programını yapan kişidir. Dolayısıyla çalışmada, en etkili araç olan medyanın, tüm süreci nasıl ele aldığı, süreçte nasıl baktığı vurgusu önemlidir ve çalışmada bir “etki incelemesi” söz konusudur. Kapsam dâhilinde M. Ali Birand’ın 28 Şubat için çektiği 10 bölümlük *Son Darbe: 28 Şubat* belgeselinin ilerleyen bölümde irdelenecektir.

2.1. 28 Şubat Süreci ve Yaşanan Siyasal Gelişmeler

“28 Şubat bir süreç midir, darbe midir?” sorusu Türkiye’nin gündemini çok meşgul etmiş ve uzun süre net bir şekilde cevaplanamamıştır. Her ne kadar etkisi yoğun hissedilse de, askeri müdahale, öncekilerden farklı bir biçimde gerçekleşmiş ve yaşananların bir darbe olarak algılanması da zaman almıştır. Nitekim 1 Mart 1997 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde “Muhtıra gibi tavsiye” başlığı ile MGK toplantısı sonucu verilmiştir (Erdin, 2010: 187).

28 Şubat 1997 tarihinde muhtıra yayınlanmasına rağmen aynı yılın yazında darbe beklentileri olduğuna dair haberler gündeme gelmiştir. “28 Şubat nedir?” sorusu sorulduğunda, “28 Şubat 1997’de yayınlanan askeri muhtıra ile başlayan süreç” cevabını vermek yanlış olmaz. Ancak bu

açıklama yeterli değildir, çünkü öncesinde ve sonrasında yaşananlar bu süreci anlamlı ve anlaşılır kılacaktır. Söz konusu süreci anlamak için bazı yazarlar, Cumhuriyet'in kuruluşuna ve çok partili döneme geçişe kadar gitmektedir. Çünkü Cumhuriyet tarihimizde defalarca darbe deneyimi yaşanmış ve bu deneyimler çok partili döneme geçtikten sonra meydana gelmiştir. İlerideki bölümlerde bu sürecin tanımlanması ve algılanması ile ilgili kısımda 28 Şubat'ın ne zaman başladığı ve nasıl geliştiğine dair açıklamalar yapılacaktır, ancak öncelikle süreç içinde fiilen yaşananlara kısaca bakmakta yarar vardır.

28 Şubat'ın tanımlanması konusunda bazı ortak görüşler olduğu gibi, farklı yaklaşımlar da söz konusudur. Ancak yine de 28 Şubat'ın bir "askeri müdahale" olduğu en genel ortak kanaattir. Ali Bayramoğlu bu kanaati "28 Şubat'ın bir askeri müdahale olduğu su götürmez bir gerçektir" (2001: 13) sözleriyle ifade ederken Nevzat Bölügiray (1999: 42) ise 28 Şubat sürecini TSK'nın başlattığını belirtmektedir. Ancak Bölügiray tek aktör olarak TSK'yı görmemektedir.

28 Şubat Türkiye'de gerçekleşen diğer askeri müdahalelerden farklılık göstermektedir. Bu yüzden de 28 Şubat süreci için, 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 "modern" askeri ihtilallerinden şekil itibariyle farkını vurgulamak için 'postmodern' ifadesi uygun bulunmuştur (Yıldız, 2000: 9).

Bayramoğlu (2001: 13-14), 28 Şubat müdahalesini şöyle ifade etmektedir:

"27 Mayıs ile 12 Eylül, hatta 12 Mart, sert ve ani darbelerdi. Fiilen askerin açık el koymasıyla meydana gelmişlerdi. Onlar olağanüstü durumu kabul ederek ve demokrasiye dönüş sözü vererek dönemleri için meşruiyet aradılar; sivil desteği sadece o dönemde buldular. 28 Şubat ise, askerin silah gücü ve mevzuat desteğiyle yetinmeyip, basın üzerinden kamuoyunu her tür aracı olarak kullanarak seferber eden, kamuoyundan meşruiyet ve destek arayan bir girişimdi. Daha da öte demokrasinin şekli olarak ve askeri vesayet altında çalışmaya devam eden kurumlarından güç almaya çalışan bir müdahaleydi."

Buradan Cumhuriyet tarihinin asker-sivil ilişkileri içinde süreklilik-kalıcılık-meşruiyet üzerine oturan yapısal yönünün olduğu bilgisi çıkarılmaktadır. Bu yönler, 28 Şubat diğer askeri darbelerden farklı kılmaktadır.

28 Şubat süreciyle ilgili bir diğer farklı yaklaşım, müdahalenin demokratik olup olmadığı ile ilgilidir. 28 Şubat sürecine yön veren kararların anayasal bir kurum olan Milli Güvenlik Kurulu'nda alınmış olması ve bu süreçte TSK'nın medya ve bazı sivil toplum örgütleriyle hareket etmesi gibi gerekçelerle müdahalenin demokratik bir girişim olduğu öne sürülmüştür. Bölügiray, bu müdahaleyi "laik demokratik rejime sahip çıkmayı hedefleyen demokratik bir girişim" olarak nitelendirir (1999: 226). Buna karşılık bu müdahaleyle demokrasinin askıya alındığı, "sistemin militarize edildiği" ve müdahale esnasında "askeri vesayet altında çalışmalarını sürdüren demokratik kurumlardan süreç içerisinde yararlandığı" ifade edilmiştir. Buna göre demokratik, anayasal bir kurum olan MGK'da karar alınmış olması sürecin demokratik sınırlar içerisinde işlemiş olduğunu göstermez düşüncesi ifade edilmektedir (Bayramoğlu, 2001: 12-13).

"28 Şubat nedir?" sorusuna tarihsel perspektifte yaklaşıldığı zaman, kimi görüşler, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri var olan çağdaşlık çizgisi ile bu çizgiye direnen ve Cumhuriyet'in temel değerleriyle mutabık kalmayan çizgi arasındaki bir hesaplaşma olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşe ilave olarak Hakan Akpınar, (2001: 22-23) 28 Şubat sürecini, sadece Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki bir grup generalin darbeci cuntacı eğilimiyle açıklamanın doğru olmadığını ifade eder. Akpınar'a göre 28 Şubat, 12 Eylül darbesi ile sistemi korumak için askerlerin yaptığı fiili müdahalenin postmodern halidir (2001: 23). Siyasal İslam, ciddi bir tehlike haline geldiğinde karşısında askerleri bulmuştur.

Yukarıda da değinildiği gibi, 28 Şubat'ın tam olarak ne zaman başladığına dair görüşler haklı olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Zira bu süreci yayınlanan muhtıra ile başlatmak fiili durum açısından doğru olduğu kadar daha önceki gelişmelerle, yani RP'nin zaferi ile sonuçlanan genel seçimlerle başlatmak da sürecin anlaşılması bakımından daha yararlı olacaktır. Yine sürecin bitişine işaret eden açık bir olaydan bahsetmek de zordur.

Muhtıradan sonra hükümetin istifaya zorlanması, üzerinden çok geçmeden partinin kapatılması, o dönem İstanbul Büyükşehir Belediye

başkanı olan R. Tayyip Erdoğan'ın hapse mahkûm edilmesi, bu süreçle başlayan yasakların ileriki yıllara kadar sürmesi gibi unsurlar, 28 Şubat sürecini başlatmıştır. Genel olarak Bayramoğlu'ndan yararlanarak yaşanan süreç şöyle özetlenebilir: (2001: 9-15)¹

2 Ağustos 1996: Erbakan başbakanlığında ilk askeri şura toplanmış ve şurada 98 subay irtica gerekçesiyle ordudan ihraç edilmiştir.

14 Ağustos 1996: Başbakanın ilk yurtdışı gezisi İran olduğundan, bu gezi çok eleştirilmiş, gazeteler bu olayı, “70 yıllık Batılı imajımız yok ediliyor” şeklinde manşetlere taşımıştır.

7 Eylül 1996: Barolar Birliği Başkanı Eralp Özgen ve Yargıtay Başkanı Müfit Utku, adli yargı açılışında laiklik vurgusu yapmıştır.

21 Eylül 1996: TÜSİAD erken seçim talebinde bulunmuştur.

28 Eylül 1996: Afganistan'daki Taliban meseleleri manşetlere taşınmıştır.

30 Eylül 1996: Demirel, Taliban'a atfen “*Laikliğin kıymetini bilin*” ifadesini kullanmıştır.

23 Ekim 1996: Aczmendiler ortaya çıkmış, 113 kişi tutuklanmış ve bu konu gazete manşetlerine birinci sayfaya taşınmıştır.

3 Kasım 1996: Susurluk kazası yaşanmış; Hüseyin Kocadağ, Abdullah Çatlı ve Gonca Us bu kazada hayatlarını kaybetmiştir. Sedat Bucak ağır yaralanmış; devlet-medya-polis üçgeni gündeme gelmiştir. Hükümet bu olay değerlendirirken “fasa fiso” ifadesini kullanmıştır.

8 Kasım 1996: İçişleri Bakanlığı'na Meral Akşener gelince, Mehmet Ağar görevi bırakmıştır.

10 Kasım 1996: Mustafa Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümündeki etkinlikler, askerle Refah Partisi arasında yeni bir kriz başlatmıştır. Kayseri'nin RP'li Belediye Başkanı Şükrü Karatepe, Refah Partisi İl Divan Toplantısı'ndaki

¹ Burada daha çok 28 Şubat sürecini hazırlayan olay ve konuların medyada nasıl yer aldığına dikkat çekilmiş; bu yüzden kronolojik sıra hazırlanırken, ulusal gazetelerin arşivlerinden de faydalanılmıştır.

konuşmasında Türkiye'de henüz gerçek demokrasinin olmadığını, hâkim güçlerin herkesi kendi görüşleri doğrultusunda hareket etmeye zorladığını söylemiştir. Karatepe, *"Süslü püslü görüldüğüme bakıp da laik olduğumu sakın sanmayın. Resmi görevim nedeniyle bugün bir törene katıldım. Belki başbakanın, bakanların, milletvekillerinin bazı mecburiyetleri vardır. Ancak, sizin hiçbir mecburiyetiniz yok. Refah Partili olarak yeryüzünde tek başıma da kalsam, bu zulüm düzeni değişmelidir. İnsanları köle gibi gören, çağdışı bu düzen mutlaka değişmelidir. Ey Müslümanlar sakın ha içinizden bu hırsı, bu kini, nefreti ve bu inancı eksik etmeyin. Bu bizim boynumuzun borcudur"* demiştir. Karatepe bu konuşması nedeniyle 1 yıl hapis ve 420.000 lira ağır para cezasına mahkûm edilerek belediye'deki makamından olmuştur.²

10 Kasım'da tartışma yaratan olaylardan biri de, İstanbul Sultanbeyli'de, 2. Zırhlı Tugay Komutanı Doğu Silahçioğlu'nun, RP'li belediye başkanı ile girdiği heykel polemliği sonrasında caddeye bir Atatürk büstü koydurmasıdır.

- 24 Kasım 1996:** Mesut Yılmaz, Macaristan'da saldırıya uğrayınca, gerekçe olarak Abdullah Çatlı ile ilgili açıklamalar gösterilmiştir.
- 7 Aralık 1996:** DGM Savcısı Nuh Mete Yüksel; Erbakan, Çalışma Bakanı Necati Çelik ve milletvekilleri hakkında suç duyurusunda bulunmuştur.
- 10 Aralık 1996:** Üniversiteler, sürece dâhil olmaya başlamış; rektörler komitesi deklarasyonu ile uyarıda bulunulmuştur.
- 28 Aralık 1996:** Fadime Şahin olayı gündeme gelmiş, Müslüm Gündüz, Fadime Şahin ile Hüseyin Üzmez'in evinde basılmıştır. Aynı zamanda Ali Kalkancı televizyonlarda gösterilmeye

² <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-28-subata-giden-yol> dan alınmıştır.

başlanmış ve buna daha sonra eşi Emire Kalkancı da katılmıştır.

- 5 Ocak 1997:** Türk-İş öncülüğünde hükümete uyarı mitingi yapılmıştır.
- 9 Ocak 1997:** Başbakanlık Kriz Yönetimi Merkez Yönetmeliği, yürürlüğe girmiştir. Buna göre başbakanlık asker denetimine bırakılmıştır.
- 11 Ocak 1997:** Başbakan Necmettin Erbakan, Başbakanlık resmi konutunda, çeşitli din adamlarına iftar yemeği vermiş; yemeğe, bazı dini cemaat liderleri de davet edilmiştir. Sarıkları ve cübbeleriyle yemeğe gelen isimler medyada geniş yer bulmuş, "*Tarikat liderlerine başbakanlıkta iftar*" başlıklarıyla basına yansıyan yemek, askerle hükümet arasındaki ilişkilerin iyice gerilemesine neden olmuştur.
- 13 Ocak 1997:** Erbakan, izin almaksızın kamu, özel ve askeri yapıyı denetleyebilecek yetkili İnsan Hakları Müsteşarlığı yasa tasarısını hazırlamıştır.
- 22 Ocak 1997:** Yüksek rütbeli subaylar Gölcük'te irtica toplantısı yapmıştır.
- 28 Ocak 1997:** Medyada irtica haberleri artmaya başlamış; Taksim'e cami, Ayasofya meselesi, 500 tarikat, 5 bin şeyh gibi haberler gündeme taşınır olmuştur. Ayrıca MGK'dan bölücü ve yıkıcı yayınların önlenmesi uyarısı gelmiştir.
- 29 Ocak 1997:** Ramazan mesaisi uygulaması, Danıştay tarafından durdurulmuştur.
- 30 Ocak 1997:** Sincan'ın RP'li Belediye Başkanı Bekir Yıldız, Kudüs'ü anma toplantısı düzenlemiş, Sincan'da Kudüs gecesi yapılmış; gecede İran büyükelçisi konuk olunca, sergilenen cihat oyunu ülkenin bir numaralı gündemi haline gelmiştir.
- 31 Ocak 1997:** Yargıtay başsavcılığı, siyasi partiler yasasına aykırı davrandığı gerekçesiyle Refah Partisi'ni uyarmıştır. Başbakan Erbakan gizli bir emirle MGK Genel

Sekreteri'ne bir yıllığına başbakanlık yetkilerini devretmiştir.

- 1 Şubat 1997:** Başbakan Erbakan, kamuoyundan gelen tepkiler ve DYP'deki bazı bakanların "imza koymayız" direnişlerine rağmen üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakan kararnameyi, Bakanlar Kurulu'nda imzaya açmıştır.
- 3 Şubat 1997:** DGM Kudüs gecesine soruşturma başlatmıştır.
- 5 Şubat 1997:** Demirel, Erbakan'ı uarmış; Oramiral Güven Erkaya, irticanın PKK'dan daha tehlikeli olduğunu ileri sürmüştür.
- 7 Şubat 1997:** İstanbul'daki öğretim üyeleri, Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak isteyenlerle mücadele edeceklerini söylemiş; Doğu Perinçek "Cumhuriyet Devrimi Kanunları uygulansın" kampanyasını başlatmıştır.
- 8 Şubat 1997:** Mesut Yılmaz, RP'nin silahlandığını ileri sürmüş, pompalı silah satışları arttığına dair haberler gündeme gelmiş ve konu MGK'ya taşınmıştır.
- 11 Şubat 1997:** MİT müsteşarı Sönmez Köksal, merkezi istihbaratın güçlendirilmesi talebinde bulunmuştur.
- 15 Şubat 1997:** Demirel, Türkiye'nin İran ve Cezayir olmadığını belirttikten sonra şariat isteyenlerin Atatürk cumhuriyetine karşı çıktığını dile getirmiştir.
- 23 Şubat 1997:** Medya manipülasyon malzemelerinden biri de, dönemin Beşiktaşlı futbolcusu Amokachi'nin açıklamaları olmuştur. "İslam güzel din ama çok istismar ediliyor" açıklamasının yanına Erbakan'ın fotoğrafı eklenerek, haber yapılmıştır.
- 24 Şubat 1997:** Demirel, dini siyaset malzemesi yapanların, rejimi bozmaya çalışanların cumhuriyet savcısıyla yüzleşeceğini ve savcılar ve hâkimlerin görevlerini yerine getireceklerini açıklamalarında bulunmuştur.
- 25 Şubat 1997:** Oramiral Güven Erkaya, yıllarca devletin geleceği için PKK'nın bir tehdit oluşturduğunu ancak PKK kontrol

altına alındığından dinci akımların daha büyük bir tehlike arz ettiğini söylemiştir.

26 Şubat 1997: Türk-İş, DİSK ve TESK rejime karşı tehditlere karşı durmak gerekçesiyle güç birliği kararı almıştır. Erbakan ise Taksim'e cami yapılmasını eleştirenlere cevaben % 3'ü teşkil eden bu kesimin konuşamayacağını söylemiştir.

28 Şubat 1997: MGK toplantısı yapılmış; alınan kararlar hükümete bildirmiş, Erbakan bu kararları beş gün sonra imzalamıştır. Sonrasında MGK kararlarını uygulama komitesi kurularak irtica avına çıkmıştır.

Alınan MGK Kararları şöyledir (Birey Yay, 2007: 27-30):

1. *Demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni hedef alan rejim aleyhtarı faaliyetler karşısında ödün verilmemelidir. Anayasa'nın 174.maddesinde koruma altına alınan Devrim Kanunları'nın ödün verilmeden uygulanması esastır. Hükümet, icraatında Devrim Yasalarına uygunluğunu sağlamakla görevlidir.*

2. *Savcılar, Devrim Yasaları'nın ihlalini oluşturan davranışlar karşısında harekete geçmelidirler. Yasaları ihlal eden dergâhlar kapatılmalıdır.*

3. *Sarı ve cüppeli giyim şeklinin özendirildiği görülmektedir. Kılık ve kıyafetleri bu yasaya ters düşen kişilerin onurlandırılmamaları gerekir.*

4. *Anayasa'nın 163. Maddesini kaldırılmasının yarattığı hukuki boşluklar, irticai akımların ve laikliğe aykırı tutumların güçlenmesine yol açmıştır. Bu boşlukları telafi edecek yasal düzenlemeler getirilmelidir.*

5. *Eğitim politikalarında yeniden Tevhidi Tedrisat Kanunu ruhuna uygun bir çizgiye gelinmelidir.*

6. *Temel eğitim 8 yıla çıkarılmalıdır.*

7. *İmam-Hatip okulları, toplumdaki bir ihtiyacı karşılamak üzere kurulmuşlardır. Bu ihtiyacın fazlası olan imam hatip okulları, meslek okullarına dönüştürülmelidir. Ayrıca kökten dinci grupların kontrolünde olan Kuran kursları kapatılarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda düzenlenmelidir.*

8. Devlet dairelerinde ve belediyelerde kökten dinci bir kadrolaşma hareketi sürdürülmektedir. Hükümet, bu kadrolaşmanın önüne geçmelidir.

9. Cami yapımı gibi dini konuları siyasi amaçlar için istismar etmeye dönük olan her türlü davranışlara son verilmelidir.

10. Pompalı tüfekler kontrol altına alınmalı ve gerekirse pompalı tüfek satışları yasaklanmalıdır.

11. İran'ın Türkiye'deki rejimi istikrarsızlığa itmeyi amaçlayan çabaları yakın takibe alınmalıdır. İran'ın Türkiye'nin içişlerine karışmasını önleyici politikalar uygulanmalıdır.

12. Yargı mekanizmasının daha etkin çalışmasını sağlayacak ve yargı bağımsızlığını güvence altına alacak, hükümetin tasarruflarından koruyacak düzenlemeler bir an önce getirilmelidir.

13. Son dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarını hedef alan tahriklerde büyük artış gözlenmektedir. Bu sataşmalar TSK içinde rahatsızlığa yol açmaktadır.

14. İrticai faaliyetlere karıştıkları için TSK'daki görevlerine son verilen subay ve astsubayların belediyelerde istihdam edilmelerinin önüne geçilmelidir.

15. Partilerin belediye başkanları ve il, ilçe yöneticilerinin konuşma ve davranışları da Siyasi Partiler Yasası'nın sorumlulukları alanına sokulmalıdır.

16. Tarikatların denetimindeki finans kuruluşları ve vakıflar aracılığıyla ekonomik güç haline gelen gemenleri dikkatle izlenmelidir.

17. Laiklik aleyhtarı yayın çizgisi olan TV kanalları ve özellikle radyo kanallarının verdikleri mesajlar dikkatle izlenmeli ve bu yayınların Anayasa'ya uygunluğu sağlanmalıdır.

18. Milli Görüş Vakfı'nın bazı belediyelere yaptığı usulsüz para transferleri durdurulmalıdır.

Bayramoğlu, (2001: 11-15) 28 Şubat sürecine şöyle devam etmektedir:

2 Mart 1997: Alınan MGK kararlarına Mesut Yılmaz: "Yaptırım sözcüğü içeren bir bildiri MGK'nın görevi değil ama fail

hükümeti” şeklinde görüş bildirmiştir. Hüsamettin Cindoruk ise “Bugün MGK, bu kararıyla parlamentonun, hükümetin, halk iradesinin üstüne çıkmıştır” açıklamasını yapmıştır.

- 3 Mart 1997:** “Genelkurmay Genel Sekreteri Erol Özkasnak, TSK’nın Atatürk’ün kurduğu laik cumhuriyetin temel ilkelerini hayata geçirmeye inananlar ve buna gönül verenlerle uyum içinde olduğunu ve bunun dışında kimseyle uyum içinde olmadığını ifade etmiştir.
- 5 Mart 1997:** TÜSİAD, KESK, DİSK, TİSK, Türk-İş verilen kararları tam desteklediklerini açıklamıştır. İngiliz basınında MGK kararları, siyasi darbe olarak değerlendirilmiştir.
- 7 Mart 1997:** Cumhurbaşkanı Demirel MGK kararlarının uygulanmaması halinde devletin yürümeyeceğini, uygulamayanların sorumlu olacağını söylemiştir.
- 9 Mart 1997:** TSK “*Türkiye Atatürk’ün emanet ettiği laik ve demokratik cumhuriyetin tüm imkânlarından istifade ederek çağdaş medeniyet yolunda azimle ilerleyecektir. Buna hiç kimse mani olamaz ve olmayacaktır*” mesajını yayınlamıştır.
- 12 Mart 1997:** Kararların ilk uygulaması bağlamında Ankara’da üç Kuran kursu kapatılmıştır.
- 14 Mart 1997:** MGK kararları, Meclis’ten geçmiştir.
- 17 Mart 1997:** Türk-İş, DİSK ve TESK’ten oluşan sivil inisiyatif grubu, 18 maddelik bir bildiri yayınlamıştır.
- 5 Nisan 1997:** Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir, “*ilk hedef irtica*” diyerek *Washington Post*’a açıklamalar yapmıştır.
- 20 Nisan 1997:** Tuğgeneral Osman Özbek, bir tiyatro oyununun orduyu eleştirmesi üzerine Erbakan’a ağır hakarete bulunmuş; Genelkurmay Başkanı Karadayı ona destek vermiş, hükümet gitmezse daha ağır şeyler olacak denmiştir.
- 26 Nisan 1997:** 8 yıllık kesintisiz eğitim, MGK’da kararlaştırılmıştır.

- 29 Nisan 1997:** Genelkurmay, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay üyeleri, rektörler ve gazetecilere karargâhta brifing verilmiştir.
- 20 Mayıs 1997:** Erken seçim kararı alınmış, bir aylığına başbakanlık Çiller'e devredilmiştir.
- 21 Mayıs 1997:** Vural Savaş, Refah Partisi için kapatma davası açmıştır.
- 7 Haziran 1997:** Genelkurmay, sakıncalı görülen şirket isimlerini listelemiştir.
- 10 Haziran 1997:** Savcılara Genelkurmay tarafından sakıncalı bulunan İslami sermaye brifingi verilmiştir.
- 18 Haziran 1997:** Erbakan istifa edip görevini Çiller'e devretmiştir.
- 21 Haziran 1997:** Demirel, hükümet kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiş, Yılmaz, Ecevit ve Cindoruk hükümeti kurmuştur.
- 1 Temmuz 1997:** Ordu içindeki Batı Çalışma Grubu ortaya çıkmış; Güven Erkaya, "*Batı Çalışma Grubu yasal bir kuruluştur, görevi irtica tehdidinin resmini çıkarmaktır*" açıklamasında bulunmuştur.
- 17 Ocak 1998:** Refah Partisi kapatılmıştır.
- 27 Mart 1998:** İçişleri Bakanlığı 80 ilin valisine bölücü ve irticai faaliyetlerle mücadele için yeni ve sert talimatlar göndermiştir.
- 2 Nisan 1998:** İçişleri Bakanı Başeskioğlu, 300 belediye başkanı hakkında soruşturma başlatmıştır.
- 21 Nisan 1998:** Bu dönemde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan R. Tayyip Erdoğan, okuduğu şiirin bölücülüğü teşvik ettiği gerekçesiyle Diyarbakır DGM tarafından mahkûm edilmiştir.
- 24 Mayıs 1998:** Vakıf yöneticilerinin evlerine seri baskınlar düzenlenmiştir.
- 9-17 Haziran 1998:** İÜ Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu'nda sınava giren başörtülü öğrenciler, çevik kuvvet ekiplerince zorla dışarı çıkarılmışlardır. İÜ Fen Fakültesi'nden 11 başörtülü

öğrenci mezuniyetlerine bir hafta kala okuldan atılmıştır. Anadolu ve Fen liseleri sınavlarına başörtülü öğrenciler alınmamıştır. Uludağ Üniversitesi'nde dönem birincisi başörtülü Hatice Topçu yerine birinci ilan edilen Nihat Karabek ödülünü reddetmiştir.

- 24 Haziran 1998:** 100 bin öğretmen açığı olan MEB, 3 bin 500 öğretmeni başörtülü oldukları için görevden almıştır.
- 27 Haziran 1998:** Diyanet, camilerde okuttuğu hutbe ile TSK aleyhindeki propagandalara dikkat çekerek, "*TSK, peygamber ocağıdır*" vaazı verdirmiştir.
- 9 Ağustos 1998:** İÜ Rektörü Alemdaroğlu üniversitelerde kılık kıyafet yasağını serbest bırakan *2547 Sayılı Kanun*'un ek 17. maddesini üniversitenin mevzuat kitabından çıkarttırmıştır.
- 26 Kasım 1998:** Başörtüsü yasağı, İÜ İlahiyat Fakültesi'ne sığramıştır.
- 6 Aralık 1998:** 3 yılda 626 TSK mensubu ordudan ihraç edilmiştir.
- 11 Şubat 1999:** İrticai faaliyetleri izlemek için emniyet müdürlerinden 20'şer kişilik izleme birimleri kurulmuştur.
- 23 Mart 1999:** Ankara DGM Savcısı Nuh Mete Yüksel: *Siyasi Partiler Yasası*'na aykırı hareket ettiği gerekçesiyle Fazilet Partisi hakkında yasal işlem yapılması için Yargıtay Başsavcılığı'na başvurmuştur.
- 3 Mayıs 1999:** İstanbul'dan milletvekili seçilen Merve Kavakçı 28 Şubat sürecinin ve başörtüsü yasağının devam ettiği o günlerde başörtüsü nedeniyle daha seçildiği ilk günden itibaren Türkiye kamuoyunda yer bulmuştur. Dönemin meclisin en yaşlı üyesi TBMM geçici başkanı Ali Rıza Septioğlu ise Atatürk'ün Şapka İnkılâbı'nı işaret ederek ve Kavakçı'nın başörtüsüyle Meclis Genel Kurulu'na giremeyeceğini ve yemin edemeyeceğini söylemiştir. Daha sonra, 2 Mayıs 1999 tarihinde Yüksek Seçim Kurulu'ndan mazbatasını aldıktan sonra Meclis'in açılış oturumuna katılmak için Merve Kavakçı, Nazlı Ilıcak'la beraber TBMM Genel

Kurul Salonu'na gelmiş ancak başörtüsüyle meclis genel kuruluna girmesi üzerine Demokratik Sol Parti (DSP) milletvekilleri sıralara vurarak ve yuhalayarak Kavakçı'yı protesto etmişler, bu sırada DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit meclis kürsüsüne gelerek şu sözleri sarf etmiştir:

"Burası hiç kimsenin özel yaşam mekânı değildir. Burası devletin en yüce kurumudur. Burada görev yapanlar devletin kurallarına uymak zorundadırlar. Burası devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen bu hanıma haddini bildiriniz!"³

- 23 Temmuz 1999:** Malatya'da başörtü yasağını protesto eden 76 kişi Malatya 1 no'lu DGM'de yargılanmıştır.
- 26 Temmuz 1999:** Açık Öğretim Fakültesi sınavına giren başörtülü öğrencilerin kâğıtlarına sıfır notu verilmiştir.
- 29 Temmuz 1999:** Danıştay sarı basın kartlarında "türbanlı fotoğraf kullanılmayacağına" dair görüş bildirmiştir.
- 29 Ekim 1999:** MGK'nın toplantısında asker kanadı, RTÜK'ü de gündeme getirerek bölücü ve irticai televizyon ve radyo yayınlarının arttığına dikkat çekip, denetim için RTÜK yasasında gerekli değişikliğin yapılmasını ve yaptırımların artmasını istemiştir.

2.2. 28 Şubat Sürecinin Yasal Dayanakları

28 Şubat sürecinde önem teşkil eden olaylar, yukarıda kronolojik sıraya göre verilmeye çalışılmıştır. Tüm bu bilgilerden hareketle, 28 Şubat sürecinin temelini oluşturan yasal dayanaklar ise, Batı Çalışma Grubu, Emasya Protokolü ve Milli Güvenlik Siyaset Belgesi şeklindedir.

³ Bülent Ecevit, 2 Mayıs 1999 (TBMM Meclis Genel Kurulu konuşması)

2.2.1. Batı Çalışma Grubu (BÇG)

Batı Çalışma Grubu, post-modern darbe olarak bilinen 28 Şubat 1997 tarihli Millî Güvenlik Kurulu kararlarının uygulanıp uygulanmadığının denetimi amacıyla kurulan bir yapı olup, Güven Erkaya'nın komutanı olduğu Deniz Kuvvetleri bünyesinde faaliyet göstermiştir. Bu grubun fikir babası ise dönemin Genelkurmay 2. başkanı Çevik Bir'dir (Tayyar, 2009: 77-78).

Birçok kişiyi fişlemiş olan ve gözetim altında tutan bu teşkilat aynı zamanda, 28 Şubat'ta yaşanan post-modern darbenin hazırlayıcılarından. Post-modern darbeyi getiren birçok olayında arkasında Batı Çalışma Grubu'nun olduğu iddia edilmektedir.

İrticai faaliyet içerisinde olduğunu iddia ettiği kişilere karşı tedbir almak amacıyla kurulan BÇG'nin 28 Şubat sürecinde 6 milyona yakın insanı fişlediği iddia edilmektedir. 16 Nisan 1997 tarihli olan ve bütün askerî birimlere gönderilen ilk belgede, laiklik aleyhtarı faaliyetlerin arttığı vurgulanarak camilerin gözetim altına alınması emredilmiştir. Plana göre görevli askerî personel camilere gidecek ve laiklik karşıtı fiil ve sözleri ivedilikle garnizon komutanlıklarına bildirecektir. Çevik Bir imzasını taşıyan ve bütün askerî birimlere gönderilen 29 Nisan 1997 tarihli ikinci belgede ise her ildeki öğrenci yurtları, özel okullar, dernekler, vakıflar, Kur'an kursları, imam hatip okulları ve bu kurumlara giden gelenlerin sayısının ve kimliklerinin tespit edilmesi istenmiştir. 3. belge ise birimin bilgi ihtiyaçlarının karşılanması hakkındadır ve bu belgeler o dönem gizli bir şekilde oluşturulmuştur (Tayyar, 2009: 78-79).

29 Nisan 1997'de tüm kuvvet komutanlarına ve Jandarma Genel Komutanlığı'na gönderilen talimat yazısı aşağıdaki hususları içermektedir. (Bu hususlarla komutanlardan nasıl bir rapor hazırlayacakları da istenmektedir) (Aksoy, 2000: 179-180):

-İl bazında değişik mezhepler ile tarikatların yeri ve miktarı.

-İl bazında irticaya müzahir dernek, tarikat, dergâh, tekke, zaviye, türbeler, kuran kursları, imam hatip okulları ve öğrenci yurtlarının miktarı. Bunların üyelerinin sayılarının belirlenmesi ve faaliyetlerinin tespit edilmesi.

-İl bazında irticaya müzahir örgütler hakkında tüm bilgiler.

-İl bazında “*Bazı Kisvelerin Giyilmeyeceğine Dair Kanun*”a aykırı giyinenlerin yaygın olduğu mahaller ve sayılarının bir defaya mahsus olmak üzere 15 Mayıs 1997 tarihine kadar Genel Kurmay Başkanlığı’na gönderilmesi.

-Camilerde verilecek vaazların garnizon komutanlıklarınca takip edilmesi suretiyle laiklik aleyhtarı ve suç teşkil eden hususların tespit edilmesi, yasal işlem yapılabilmesi için derhal Genelkurmay Başkanlığı’na bildirilmesi.

-Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı’na ilgili bakanlar kamu kurum ve kuruluşlarıyla istihbarat teşkilleri gibi çeşitli kanallardan elde edilen bilgilerin gecikmeksizin Batı Çalışma Grubu’na aktarılması.

Sonrasında, bu yazıya 16 Nisanda “Laiklik Aleyhtarı Faaliyetler” başlıklı bir yazı da eklenmiştir. (Tayyar, 2009: 78-79).

2.2.2. EMASYA Protokolü

EMASYA protokolü 7 Temmuz 1997’de 5442 Sayılı *İl İdaresi Kanunu*’nun 11/D. maddesinde yapılan düzenleme ile İçişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasında imzalanmıştır. O dönem 1. Ordu Komutanı olan Orgeneral Çetin Doğan, 7 Temmuz 1997’de imzalanarak yürürlüğe giren EMASYA Protokolü’nde imzası bulunan komutanlardan biridir ve aynı zamanda Batı Çalışma Grubu’nun da başında bulunmaktadır. Protokol dönemin ihtiyaçlarına göre oluşturulmakta ve gizli tutulmaktadır (Aksoy, 2000: 78-80).

Ayrıca *İl İdaresi Kanunu*’nda yapılan değişiklik askerin, polisin yeterli olmadığı durumlarda toplumsal olaylara müdahalesine dönük bir düzenlemeyi zorunlu kılmıştır. Emniyet-Asayiş-Yardımlaşma ifadelerinin kısaltılmışı olan EMASYA Protokolü işte bu yasal zorunluluktan doğmuştur. Şimdiye kadar içeriği resmi olarak hiç açıklanmamış olan EMASYA’nın gizli bir protokolle imzalanmış olması içindeki birçok maddenin bilinmesini engellemektedir (Sadık, 2011: 144-145).

Protokol iki gerekçeye dayandırılmaktadır. İlki İslami kesime duyulan güvensizlik karşısında örgütlenilmesi, ikincisi ise Güneydoğu'da olağanüstü hal rejiminin adım adım kaldırılmasının ardından bölgede güvenlik kuvvetlerinin yeniden örgütlenme ihtiyaçlarıdır. Bu açıdan EMASYA Protokolü, hem belli toplumsal kesimleri tehlikeli ilan eden, hem de terörle mücadele alanlarındaki hâkimiyetini sivil alana bırakmak istemeyen bir stratejinin ürünüdür.

Gizliliğin, terörle mücadelede demokratik denetimi ve hesap verebilirliği gölgeleyebileceği endişesiyle eleştirilen “EMASYA protokolü 4 Şubat 2010’da kaldırılmıştır. Protokol’ün kaldırılması, Türkiye’nin terörle mücadelede asker, polis ve istihbarat birimleri arasında etkin kurumlararası eşgüdüm ve işbirliği ihtiyacını ortadan kaldırmamıştır (*Hürriyet*, 2010: 1). Böylesi bir ihtiyacın, terör olaylarının sıklığına bakılmaksızın Türkiye’nin değişen küresel tehditlere karşı güvenliğinin kapsamlı bir şekilde sağlanması bakımından da önemi ortadadır.

2.2.3. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi

Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB) Türk devletinin en önemli gizli belgelerinden biridir ve bu belgeler beş yılda bir gelen tehditlere göre yenilenmekte ve değiştirilmektedir. Bununla birlikte ani gelişen tehditlere göre belge çabucak güncellenip değiştirilebilmektedir. Fakat bu belgenin temelini oluşturan ve en büyük tehlike olarak varsayılan irtica tehlikesi Refah-Yol hükümeti döneminde ortaya çıkmıştır ve özellikle Refah Partisi’nin eylemlerine karşı oluşturulmuştur (Bayramoğlu, 2001: 103-104) .

O dönem Ekim 1997’de oluşturulan Milli Güvenlik Siyaset Belgesi en önemli tehdit olarak terör ve ilticayı göstermektedir. Ayrıca yine bu dönemde medya, bu belgeyi gizli kitap ve *Kırmızı Kitap* olarak adlandırmıştır. Bu konuyla ilgili olarak, seçimler sonucu iktidara gelen başbakana bu belgenin okutulduğundan ve başbakanın bu belgeyi dikkate alması gerektiğine dair bilgisi bulunduğundan da bahsedilmektedir.

Bu belgenin irtica faaliyetleri ve din istismarıyla ilgili kısmında irticai olaylar ve gelişmeler şu şekilde aktarılmaktadır:

Toplumları yönlendiren önemli etkenlerden biri olan din olgusunun farklı şekillerde yorumlanması, değişik dini anlayış ve yaşantıları da beraberinde getirmektedir.1970'li yıllarla birlikte ülkemizi teorik planda etkilemeye başlayan yurtdışı (Ortadoğu) merkezli radikal dini anlayışların, bir kısım öğrenci grupları ile bazı kesimleri "Siyasal İslam" düşüncesine yönelttiği bilinmektedir. Yurtdışı kaynaklı eserlerin Türkçeye tercümesi sonucu benimsenen radikal fikirler ve bu fikirlerin pratiğe dönüşü olarak kabul edilen İran'daki dini devrim ile birlikte, 1980'li yılların başlarında irticai nitelikli faaliyetler yeni bir boyut kazanmıştır (Bayramoğlu, 2001: 91). Bu bağlamda; yayınevleri, dergiler, kitapevleri ve şahıslar etrafında örgütlenmeye giden radikal dini grupların gündeme girdiği gözlenmiştir. Radikal çizgide sürdürülen faaliyetler sonucu; "Bireysel dini duyarlılıkları ağır basan" insan tipi yerine, "siyasal manadaki dini anlayışları ön plana çıkaran, örgütlenme gerekliliğini ve hedefini kendi radikal dini referanslarıyla belirleyen" insan tipi ortaya çıkmaya başlamıştır.

1990'lı yılların başına kadar propaganda faaliyetlerini sürdüren ülkemizdeki radikal dini kesimlerden bir kısmının 1990 yılından itibaren şiddete yöneldikleri ve dini motifli terör örgütlerinin oluşumunu sağladıkları gözlenmiştir. Diğer taraftan yerel-tarihi dini referanslara sahip ülkemizdeki tarikat ve dini akımlar ise, 1998 yılı basından itibaren 8 yıllık kesintisiz eğitim -İmam Hatip Liseleri- Kur'an kursları ve türban konusunda yaşanan gelişmelere ilişkin tepkisel nitelikte propaganda faaliyetleriyle gündeme gelmişlerdir (Zeyrek, 2005: 1).

AKP'nin iktidara gelmesinden sonra oldukça tartışmalı bir sürecin sonucunda hazırlanan son MGSB, 2006 tarihlidir. Belgenin bazı bölümlerinin basına sızması sonucunda, milli güvenlik siyasetinin bazı değişikliklere rağmen, tıpkı 1997 tarihli bir önceki belge gibi geniş bir yelpazedeki politikaları kapsadığı ortaya çıkmıştır. Belgede "İç güvenlik tehditlerine karşı ordunun kullanılması, gerekli görüldüğü zamanlarda tehditlerin ortadan kaldırılması için idareyi ele alması" ifadesinin korunduğu, aşırı sağ

hareketlerin “gözlem altına alınması gereken unsur” kapsamına alınarak tehdit olmaktan çıkarıldığı, bölücü terör, irticai faaliyetler ve aşırı sol hareketlerin ise iç tehdit niteliğini devam ettirdikleri görülmüştür (Özcan, 2006: 39).

2.3. 28 Şubat Sürecinin Sonuçları

28 Şubat hem o dönem iktidardaki Refah-Yol hükümeti için, hem de Türk demokrasisi için bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu yeni dönemde ordu aktif bir şekilde siyasete ve sivil hayata karışmaya başlamıştır. Bunu irtica brifingleriyle, sivil toplum kuruluşlarıyla yaptıkları görüşmelerle ve gizli bir şekilde yürüttükleri politikalarla gerçekleştirmişlerdir. Ordudaki tuğgeneraller, generaller, komutanlar, Refah-Yol hükümetine özellikle Refah Partisi’ne ateş püskürmüş; bunu kimi zaman kapalı kapılar ardında, kimi zaman da medyaya açık bir şekilde verdikleri demeçlerle yapmışlardır.

Bu tepkilere rağmen Refah Partisi bu tip açıklamalar ve eylemlere karşı pasif kalmıştır. Refah Partisi ordudaki özel konumdaki kişiler hakkında bir yaptırımında bulunamamıştır (Çelik, 2003: 161).

Birçok kez rejim tehlikesinden bahseden çevreler yapılan “askeri müdahaleyi” ve sonrasını basitleştirmiş, hatta anayasal çerçevede rutin bir iş olarak nitelemiştir. Fakat daha sonra hükümet de bu çevrelere katılarak muhtırayı hafife almıştır (Bayramoğlu, 2001: 131). Bu şekilde görmezden gelinen muhtıra daha sonra tüm etkisiyle ülkeyi bir kargaşaya sürüklemiş; muhtıra sonrası Türkiye’nin birçok demokratik kurumu (TMSF’ye devrolan bankalar, üniversiteler gibi) zarar görmüş ve hedeflerinden uzaklaşmıştır.

28 Şubat süreci sona ererken akıllarda kalanlardan biri de irtica brifingleridir. İrtica brifingleri ordunun ülkenin önemli kurumlarına ve kişilerine verdiği, irticaya karşı bu kesimleri harekete geçirmeyi amaçlayan toplantılar silsilesidir. Bu toplantılara ilk olarak o dönemin Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel’le başlanmıştır. O dönem medyaya bu brifingde Kuzey Irak, Kıbrıs ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ihtiyaçlarının ele alındığı

dile getirilmiştir. Fakat bu brifingden sonra irtica brifingleri tüm ülkeye yayılmıştır. Bu brifingin içeriğinin Genelkurmay'ın açıkladığı Kuzey Irak, Kıbrıs ve TSK'nin ihtiyaçları olmadığı çok açık bir şekilde ortadadır ve bir süre sonra bu brifingin tamamen irtica ile ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. İrtica Genelkurmay için bir numaralı iç tehdit durumuna gelerek, bu duruma göre iç düzenlemeler yapılması yoluna gidilmiştir. Bu irtica brifinglerini bir başka ayağı ise yargı mensuplarına yönelik olup, düzenli olarak bu brifinglere çağırılan hâkim ve savcılara irtica hakkında bilgi verilmekte ve bu konu hakkında hassas olmaları istenmektedir (Tayyar, 2009: 96).

Bu brifinglerde hukuk dışı eylemlerden de, devletin yasal organları yerine gayri resmi organların (Batı Çalışma Grubu) çalışması gerektiğinden de bahsedilmiştir. Bu doğrultuda bir kamuoyu oluşturulmuştur (Petek, 2007: 110). Ayrıca bu brifinglerde Siyasal İslam'ın ülke yönetimini ele geçirdiği ve önünün kesilmemesi durumunda bir dahaki seçimlerde tek başına iktidara geleceği de konuşulmuştur.

Neticede 28 Şubat Türkiye'deki askeri darbeler zincirinin bir halkası da olsa burada askeri birlikler kullanılmamış, bizzat medya kullanılmıştır. Başka bir deyişle bu askeri darbe tek kurşun atmadan askeri araç ve gerece gerek kalmadan bizzat basın aracılığıyla yapılmıştır (Özgentürk, 2008: 63).

28 Şubat 1997'den itibaren Türkiye'de ekonomi darbe almış, yolsuzluklar tavan yapmış, demokrasi küçülmüş ve siyaset itibar kaybetmiştir.

Yine 28 Şubat'ın en büyük maliyetlerinden biri, oluşmasına zemin hazırladığı 2001 krizi olmuştur. 28 Şubat'a giden yoldaki egemenlerin ya da devletin uygulamalarını ekonomik hayatı belirleyen faktör olarak kullanmak bir ölçüde doğru olabileceği gibi, ekonomik hayattaki uygulamaların -- yolsuzluklardan sınıfsal çelişkilere kadar-- 28 Şubat'a giden yolu belirleyen faktör olduğunu iddia etmek de en az o kadar doğru olabilir. Toplumsal değişmeler, yükselen ideolojiler, laik-dindar çatışmaları ekonomiyi değil; ekonomi bu unsurları yaratmaktadır (Aytekin, 2016). Bu dönem, hemen her grubun bir şekilde yolsuzluğa bulaştığı, "hortum" ve "yolsuzluk"un trend ifadeler olduğu bir dönemdir. Öyle ki, Türkiye'nin yaşadığı en ciddi doğal

afetlerden biri olan 17 Ağustos 1999 depreminden sonra Kızılay nezdinde ortaya çıkan çürümüşlük aynı zamanda devletteki çürümeyi de gözler önüne sermiştir (*Yeni Şafak*, 30.08.2001).

28 Şubat süreci sonrasında Türkiye sosyolojik açıdan ciddi bir değişim geçirmiştir. Bu değişim, toplumsal ve siyasal gerginliklere neden olmuştur. Çünkü Türkiye’de yaşanan modernleşme süreci egemen ile yönetilenlerin birlikte hareket etmesiyle değil, otoriter bir merkezin yönetilenleri dışlamasıyla ve hatta onlara baskı yapmasıyla gerçekleşmiştir.

Bunun yanı sıra, modernleşmeye karşı kültürel farklılıklar ve kimlikler belirginleşmeye, kamusal alanda tartışılmaya başlanmıştır. Hatırlanırsa, tam da bu süreçte Kürt kimliği gibi etnik kimlikler ile İslami, Alevi ve laik kimlikler ön plana çıkmış ve bu kimlikler arasında ayrışmalar derinleşmiş ve zaman zaman çatışmalar yaşanmıştır. Bu kimlikler çevreden merkeze doğru gitmeye çalışınca da daha büyük bir tehlike olarak algılanmıştır. 28 Şubat sürecinde merkeze yönelen hâkim kimlik İslamcılıktır, bu nedenle kamusal alanı bu kimlik tehdit etmiştir. Bütünüyle elit kesime ait olan bu alanın tanımı ve kontrolü, İslamcılar ve laikler arasında çarpışılan bir alana dönüşmüştür (Göle, 2008, 90-91).

28 Şubat süreci postmodern darbe olma özelliğiyle şüphesiz önceki darbelerden birçok yönden farklıdır ve bu yüzden de anlaşılması daha zor olmuş ve uzun zaman almıştır. Türkiye’de yapılan üç askeri darbe vardır ve darbe sonucunda mevcut hükümetler gönderilmiş, yerini askeri cunta yönetimleri almış, partiler kapatılmış ve sorumlu görülen siyasiler cezalandırılmıştır. Bu ceza siyasi yasaklı olmaktan idam cezasına kadar gitmiştir ve her seferinde hükümet tekrar sivil yönetime devredilse de devleti koruma amaçlı yaptırımlar ve yasalar artmıştır. Darbeler öncesi özgürlükler anlamında elde edilen ilerleme darbeye kaybedilmiş ve daha katı bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Bunun dışında Batılı demokrasilerde düşünülemez olan darbeler Türkiye’nin eğitilmiş kesimlerinden bile destek almış, basın ise çoğu zaman askere övgüler yağdırmıştır.

Demokrasiye yapılan bir darbenin meşrulaştırılması ve yoğun destek almasını anlamak için şüphesiz cumhuriyet tarihine bakmak gerekir. Zira

kuruluşundan itibaren bazı kırmızı çizgiler konmuş ve iktidara sahip elit kesimler bu çizgilerden uzak tutulmuştur. Elit kesimin başını ordu çekmektedir; ancak bürokrasi, akademik camia ve daha sonra bazı sivil toplum kuruluşları da elit gruba dâhil olmuştur.

1980'ler sonrası başlayan ve özellikle de 1990'larda iyiden iyiye kendini gösteren bu aslında eski ama "yeni" kimlikler bölücü tehdit olarak algılanmış ve bu kimliklerin kamusal alanda var olmaları yasaklanmıştır. 1990'lardaki Kürt ve İslamcı hareketler adli süreçlerle kuşatılmış, örgütler yasaklanmış, ciddi bir itibarsızlaştırma kampanyası yapılmış ve hatta İslamcıların devletin içine "sızması"nın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Çok ilişkili gözükmesine de burada devlet yapısının güçlü olması ve bu kimliğini bu kadar koruyabilmesinin bir diğer nedeni de ekonomik sebeplerdir. Halk "genel çıkar"ı temsil eden partide somutlaşmış "genel irade doğrultusunda ekonomik gelişmeyi sağlayacak çalışmalara katılmak durumundadır; böylece kendisi için değil milleti için çalışır (Göle, 2008: 89-90).

Bilindiği gibi cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda sırasıyla radikal değişiklikler yapılmıştır; bunlar içinde laiklik ekseninde yapılan değişiklikler günümüze kadar devam eden çekişmelerin de kaynağı olmuştur. Günümüzde dahi Müslümanlara göre laiklik kamusal alanın devlet tarafından denetlenmesi ve İslam'ın dışlanması anlamını taşımaktadır (Göle, 2008: 85).

Her ne kadar laikler statükoyu temsil etmeleri bakımından artık yenilikçi olarak tanımlanamasa da 28 Şubat sürecinde yaşanan laiklik-irtica tartışmasının temeli de burada bulunmaktadır (Kadıoğlu, 1999: 76). Modernleşmenin için çeşitli yollar; eğitimden giyim kuşama kadar çeşitli yöntemler uygulanmıştır. Bu yöntemlerin çoğunun tektipleştirici bir ulusal kimliğin yani "biz" kavramının içselleştirilmesi için yapılan uygulamalar olduğu iddia edilebilir.

Sonuç olarak, her ülkede askerinin bu kadar siyasete müdahil ve siyasetin içinde olmaması gerektiği bilinen bir gerçektir. Oysa demokratik bir ülke olma iddiasındaki Türkiye'de askerinin varlığı her zaman kendini hissettirmiş ve bu durum büyük ölçüde de meşru bir gerçek gibi kabul edilmiştir. Şüphesiz bunun önemli nedenlerinden biri askeri ve siyasi

gelenekte yatar. Türkiye’de askerin gücünün ve tartışılmazlığının söz konusu olmasında psikolojik bir gerçeklik de yatmaktadır. Askerden korkulur ve hatta siyasetçi de askerden korkar (Düzel, 2008, 379 vd).

Ordunun Türkiye’de, devletin zora dayalı baskı aygıtı olmasının yanında özel bir konuma sahip olduğunu da söylemek mümkündür. Erişilen her fırsatta tekrarlanan/tekrarlatılan “*Her Türk asker doğar*” sözünden de anlaşılacağı üzere; Türkiye’de militarizmin kültürel olarak da güçlü bir karşılığının bulunduğu iddia edilebilir. 27 Mayıs 1960’tan bu yana Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), kaldırılan *İç Hizmet Kanunu*’nun 35. maddesine dayanarak sivil siyasete yönelik üç kez doğrudan müdahalede bulunmuştur. TSK, bu eylemlere, özellikle kısa vadede, toplumsal meşruiyet kazandırma konusunda bir sıkıntı da yaşamamıştır (Durna ve İnal 2010:128).

Kuşkusuz bu meşruiyetin oluşumunda, basın dışındaki ideolojik aygıtların, söz gelimi üniversiteler, din vb. kurumların da dikkate değer bir katkısının olduğu söylenebilir. Ancak, “TSK, Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana bir baskı aygıtı olarak kalmayıp inşa sürecinin erken dönemlerinde var olan ideolojik aygıtların yetersiz gelişiminden kaynaklanan boşluğu doldurmuştur” (Gökmen 2007, s.347).

28 Şubat MGK kararları, resmi olarak, anayasal bir kurum olan MGK’nun 28 Şubat 1997 günlü toplantısında aldığı kararlardan ibarettir. Ancak bu kararlar, Türkiye’ye 1980’lere kadar hâkim olan siyaset pratiğine yönelik iki önemli meydan okumadan – Kürt Hareketi ve Siyasal İslâm– ikincisine yönelik bir “*balans ayarı*”⁴ olarak algılanmıştır. 28 Şubat’a uzanan süreç, Refah Partisi’nin (RP) 27 Mart 1994 Yerel ve 24 Aralık 1995 Genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkması ve Cumhuriyet tarihinde ilk kez, sistem dışı olarak nitelenebilecek bir partinin bir hükümetin büyük ortağı olmasıyla başlamıştır.

Kamuoyunda Refah-Yol olarak anılan RP ve Doğru Yol Partisi (DYP) koalisyonunun, kurulu düzen ile kritik yüzleşmesi ilk olarak Başbakan Necmettin Erbakan’ın Libya ziyareti sırasında gerçekleşmiştir. Dönemin

⁴ Bu ifade dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir’e aittir (Bkz. 21 Şubat 1997 – *Milliyet*).

Libya Lideri Muammer Kaddafi'nin Türkiye'ye Kürt meselesi ile ilgili yönelttiği eleştirilere sessiz kalarak, ulusal onuru zedelemekle suçlanan Erbakan, ana akım basından tepki görmüştür. Bir süre sonra Başbakanlık Konutu'nda bir grup cemaat liderine verdiği iftar daveti sonrası Erbakan, hem eleştirilerin hem de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın açtığı davayla da "irticai faaliyetlerin" odağı olmuştur. Yaklaşık üç ay gibi bir süre içinde, siyasi iktidarla ana akım basın ve ordu arasında gerilim giderek yükselmiş; 28 Şubat 1997 günü yapılan MGK toplantısında, Kurul'un asker üyelerinin ısrarıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan devrim yasalarının hayata geçirilmesinden, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasına kadar bir dizi karar alınmıştır. Ancak bu kararların, ordunun Türk siyasal kültüründeki yeri düşünüldüğünde, hükümete yönelik bir dizi tavsiyeden daha önemli bir anlamı olduğunu söylemek mümkündür (Durna ve İnal, 2010: 129-130).

MGK toplantısında alınan kararların, mevcut hükümet tarafından "içtenlikle benimsenmediğine" olan inanç, Refah-Yol ile ordunun arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Birkaç ay içinde koalisyon ortağı DYP'den çok sayıda milletvekili istifa ederken, mevcut hükümet mecliste azınlığa düşmüş, MGK kararlarından yaklaşık 6 ay sonra da Refah-Yol hükümeti devrilmiştir. Koalisyonun büyük ortağı RP, 16 Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından "Laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğu" gerekçesiyle kapatılmıştır.

Sürecin asıl aktörünü, dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Güven Erkaya, "silahsız kuvvetler" olarak tanımlamıştır. Sürecin "başarıya ulaşmış olması", 28 Şubat'ın, devletin baskı aygıtı (ordu) ile ideolojik aygıtı ya da "silahsız kuvvetleri" (basın, işveren örgütleri, sendikalar vb.) arasında uyumu göstermesi açısından kayda değer bir örnek olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca, 28 Şubat, Türk siyasal hayatı üzerinde TSK'nin zora dayalı bir güç olmasının yanı sıra hegemonik bir iktidara da sahip olduğunu düşündürmektedir (Gökmen, 2007: 350-351).

Bu çalışmada, o dönemde M. Ali Birand gazeteciliği ve 32. *Gün* programı ile ortaya çıkan 28 Şubat söylemleri ele alınarak, 28 Şubat

gazeteciliği, 28 Şubat medyası ve meşru siyaset yapma pratiklerine ilişkin sınırlar ele alınmıştır.

28 Şubat döneminde 28 Şubat kararlarıyla ilgili haberler, dönem gazetelerinin her gün birinci sayfasının manşetinde yer alırken, televizyon haberlerinin de ilk gündem konusu olmuştur. Meşrulaştırma, kaos, sapkınlık, ötekileştirme, sağduyu, siyasal İslam gibi kavramlara da yoğun olarak bu dönem haberciliğinde rastlanmaktadır.

Birand haberciliği ve 32. *Gün* programlarından oluşan *Son Darbe-28 Şubat* belgeseli örnekleminin ele alındığı süreç, nitel açıdan çözümlenmeye çalışılmış, tüm bu hususlar da dikkate alınmıştır.

28 Şubat sürecinde medyanın, sonuç itibariyle, kendi de çizilmesine katkıda bulunduğu -pek dar- meşruiyet sınırlarına hapsediğini söylemek mümkündür. Öte yandan, o dönem için sivil siyaset ve demokrasi vurgusu yapan muhafazakâr medyanın da karşı hegemonya çerçevesi içinde 28 Şubat haberciliğinin bir parçası olduğunu eklemek gerekmektedir. Bu türden bir haberciliğın yeni hegemonyalar üretmekten daha fazla umut verici olmadığı aradan geçen zamanda anlaşılacağı söylenebilir.

3. BÖLÜM

3. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE MEDYA ve 32.GÜN PROGRAMI

Çalışmanın bu kısmında, 28 Şubat süreci ve medyada yer alışı gazete örnekleri ile ele alınmıştır. 32. Gün programının gelişim sürecinin ve 32. Gün programının 28 Şubat'ı ele alışının da ayrıca üzerinde durulmuştur.

3.1.32. Gün Programının Gelişim Süreci

Televizyon önemli bir enformasyon kaynağıdır. Bu nedenle de insanların düşünceleri ile tutum ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü televizyonun haber verme, eğitim, tanıtım gibi toplumsal işlevleri bulunmaktadır (Akdoğan, 1995: 88).

Televizyon haberi bir yandan üsluba önem verirken, aynı zamanda muhabirin becerisini iyi bir şekilde kullanmasını, habere kaynak oluşturan olayın geçmişini içinde bulunduğu koşullar içinde iyi bir şekilde değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır.

Medya televizyon olduğunda ses ve görüntü önem kazanır. Televizyonda ele alınan olayı/olguyu bazen kelimelere gerek kalmadan görüntüler vermektedir. Bu nedenle eylem ağırlıklı haberlere yönelinmektedir. Bu bağlamda günümüz basınının TV haberciliği modelinin hâkimiyeti altında olduğu iddia edilebilir. Canlı görüntülerin varlığı diğer kaynakların ve yazılı basınla radyonun temsil ettiği diğer enformasyon türlerinin değerini giderek azaltmaktadır. Televizyon ekranında yansıyan görüntüler TV haber stilini ve temposunu bütün basın üzerinde de kabul ettirmiştir.

Genel olarak medya anlatılarında aslında “melez” bir yapı vardır. Birçok program ve yayın, birbirinden beslenerek, kendi tarzlarına göre uyarlayıp bunu yayınlarlar. (Akdoğan, 2016) Bu bağlamda, 32.Gün programı için, dış haber servislerinin haberlerinden oluşan gazete sayfalarının TV formatına uyarlanmış halidir, denilebilir.

Mehmet Ali Birand'ın 32. Gün yolculuğunu kısaca şöyledir (Rigel, 2000:148-149):

M. Ali Birand Brüksel'den Ankara'ya geliş gidişlerinde TRT yönetiminde çalıştığını öğrendiği iki ismine -Kamuran Gürün ve A. İhsan Göğüş- TRT'ye program yapmak istediğini dile getirir. Program ayda bir yayınlanacak ve dünyadaki gelişmeleri yansıtacaktır. İç siyasete değil, dışarıya yönelinecektir. Türkiye'nin dünyada yalnız yaşamadığı anlatılacak; Türk insanına yeni şeyler gösterilerek, yeni sesler duyurulacaktır. Bu teklife ilk tepkiler olumludur ancak aylar geçmesine rağmen yanıt alınamaz. Nihayet bir gün Birand'ın Brüksel'deki evi aranır. Ankara'dan gelen bu telefon, Birand'ı dönemin TRT Genel Müdürü Tunca Toskay ile görüşmeye davet etmektedir. 1985'in Temmuz'unda gerçekleşen görüşmeden sonra Birand'ın teklifi kabul edilir ve derhal haber dairesi müdürü Ülkü Kuranel ile temasa geçilerek işe başlanması istenir. Kuruma ilk defa haber merkezi dışından, siparişle bir haber programı hazırlanacaktır. Ali Kırca o dönemde TRT'nin dış bağlantılarını yapan Eurovision servisinin başındadır ve programı birlikte oluşturmaları istenir (Rigel, 2000:149).

Bu ilk toplantıda Ali Kırca programa çarpıcı ve hatırdaki kalır bir isim bulunması gerektiğini söyler. Birand'ın, "32.Gün olsun" önerisini hemen kabul eder. Musa Çözen de Kırca'ya göre ekibi ayakta tutacak tek isimdir ve böylece 32.Gün'ün çekirdek kadrosu kurulur. Ömer Karacan seçimi olan "War of the worlds" adlı film müziği, programın jenerik müziği olur (Birand, 2005: 26).

İlk program öncesinde TRT Belçika televizyonu ile resmi bir anlaşma yaparak çekimler ve sonrası için gerekli her türlü alt yapıyı sağlar. Belçika televizyonunun dış işler sorumlusu Nicholas Takas tatilde olduğu için yerine İranlı bir Müslüman verilir. İranlı Müslüman diye gönderilen adamın adı Yezidyan'dır ve Ermeni asıllıdır. M.Ali Birand, belgeselin bu bölümünde, bu şahıstan bahsederken "su katılmamış bir Ermeni" ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade, Birand'ın Ermenileri bir anlamda 'ötekileştirdiği' ile ilgili tartışma yaratabilecek bir anlatımdır.

Soykırım iddialarının gündemde tutulduğu ASALA'nın Türk diplomatlarına karşı giriştiği suikastların henüz belleklerden silinmediği 1985 yılının koşullarına göre bu adam uygun görülmez. Derken yerine Philip Delmot tayin edilir. Metinler Türkçe yazılır, Belçikalı bunlardan hiç anlamaz. İlk program yaklaşırken Ali Kırca Brüksel'e gelir. İlk program için AIDS, Doğu-Batı casusları ve önemli başkentlerdeki büyükelçilerle telefonla kurulan bağlantılar seçilir. Özellikle AIDS başlığı önemlidir, çünkü bununla birlikte TRT'de ilk kez cinsel konular tartışılmaya başlanır. 35 dakikalık bir program hazırlanır. Ali Kırca kasetleri alıp Ankara'ya döner. Ekim 1985'te Türkiye saatiyle 21.30'da başlayan programın sonunda, tebrik telefonları gelmeye başlar (Birand, 2005: 25-28).

Amaç dünyanın neresinde olursa olsun izlenebilecek bir haber programı hazırlamaktır. İkinci program için ilklere imza atılmalı, şimdiye dek TRT'nin ulaşamadığı insanlara ulaşılmalıdır. İlk olma tutkusu ve inancıyla NATO'nun kapısı çalınır. Genel Sekreter LordCarrington yıllardan beri Birand'ın karşılaştığı, el sıktağı konuştuğu bir simadır. Ekrana çıkmak bir yana, bir Türk gazetecinin ona soru sorabilmesi bile çok önemlidir. Lord Carrington ile gündeme oturan bir söyleşi yapılır. Belçikalı prodüktörün yerine Musa Çözen getirilir. Brüksel'e gelen ve yabancı dil bilgisi olmayan Musa Çözen, Philip Delmot'a el kol hareketleriyle hangi görüntülerin bulunacağını, nelerin yapılması gerektiğini, neyin ne zaman getirileceğini bir bir anlatır (Birand, 2005: 28-30)

İkinci program ilkine oranla daha da büyük ilgi görür. NATO Genel Sekreteri Türkiye üzerine uzun uzun konuşur, bir Türk gazetecinin sorularına yanıt verir ve telefonlar, tebrikler bitmez.

32. *Gün* üçüncü programında ne yapıp edip Rusya'yı Türk kamuoyuna getirmeye karar verir. Türk insanı dünyanın gidişini değiştirecek bu gelişmelerin dışında kalmamalıdır. Hem Gorbaçov'un yaratmaya çalıştığı yeni SSCB'yi anlatmalı, hem de bu dev silahlanma pazarı yansıtılmalıdır. Ancak TRT'ye ve Ankara'daki diğer devlet kurumlarına böyle bir dosyayı kabul ettirmek kolay değildir. Çünkü Rusya denince insanların aklına hemen komünizm propagandası gelmektedir. Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ,

Sovyet Genelkurmay Başkanı'nın davetlisi olarak Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunur. Bu ilk kez olan bir şey olduğundan, haber niteliği taşır. Genelkurmay Başkanı'nın gezisini izlemek için Moskova'ya gidilir. Amaç bu geziden hareket ederek Rusya'daki gelişmeleri anlatmak, Gorbaçov'un gelişini, verdiği sinyalleri göstermektir. Sovyetler Birliği hükümet sözcüsü Lomeyko söyleşi vermeyi kabul eder. Türkiye ve komşuluk ilişkilerimiz hakkında konuşur. Yıldız savaşları projesinin iki bloğu savaşa götürebilecek tehlikeli bir oyun olduğunu söyler. Sonra sokaklarda halkla röportajlar, Rusya, Rus insanı, Kızıl Meydan, Lenin mozolesi çekilir. Bu yayım bandı TRT yönetimi tarafından haliyle beğenilmez. Gerekçe şöyledir: *“Bu Lomeyko denilen adam Türkiye'nin NATO'ya üye olmasını nasıl eleştirir, o kim oluyor ki bizim insanımız hakkında böyle şeyler söylüyor? Biz burada Rus resmi politikasının propagandasını yaptırmayız.”* Sonunda 32. Gün var olan haliyle yayına girer, 70 yıllık bir tabu da tarihe karışmış olur. TRT ekranları da ilk kez SSCB'ye açılmış olur (Birand, 2005: 32-35).

Program bu büyük başarıyı büyük ölçüde TRT'nin kalıplarını kırmasına da borçludur. Televizyonculuğu devlet memurluğu ve iktidarın duymak istediklerini vermekle eşit tutan kurumda 32. Gün bambaşka bir yaklaşımla ortaya çıkmıştır.

İnsanlar devlet adamlarıyla alınan randevuların M. Ali Birand sayesinde alındığını sansalar da, aslında durum böyle değildir. Randevular özellikle Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık düzeyinde, gazetecinin bayrağına, yani ülkesine göre verilmektedir. Birand'ın yaptığı sadece mekanizmayı iyi işletebilmektir (Birand, 2005: 33-37).

Yıllar sonra özel kanalların artmasıyla Show TV'ye geçen 32. Gün, 15 günde bir yayına çıkmaya başlar. Gündem o kadar yoğunlaşmış, olaylar o kadar artmıştır ki, artık ayda bir yayınlanan bir haber programı gündeme yetişemez hale gelmiştir. Can Dündar ile birlikte 15 günde bir 32. Gün Türkiye;15 Günde bir 32. Gün Dünya yapılmaya başlanır. Show TV'de TRT'de yapılamayan yapılmaya çalışılacak, Birand'ın deyişiyle “kör sansürden”, bürokratik yavaşlıktan kurtulup 32. Gün'e yeni bir hız verilecektir (Birand, 2005: 41-43).

32. *Gün* ekibindekiler gerçek gazetecilik yapmaya çalışmakta, hiçbir şeye tabu gözüyle bakmamaktadır. Çiller, yeni Başbakan olduğu dönemde Kürt sorununa daha dengeli yaklaşırken, tutum değiştirmiştir. Çiller; “*Ne gerekiyorsa yapın, silah, para, destek sunarım*” sözleriyle askerinin önünü açar. Irak’a girilir, Zeli kampına girildiği ve Talabani’nin de PKK’nın bittiğinin ifadelerini teyit eden Genelkurmay Başkanlığı’nın “*Türk askeri istediğini elde etmiş, PKK dağıtılmıştır*” sözlerinin üzerine Mithat Bereket kampa gider. Orada tersi bir durumla karşılaşır. Zeli Kampında Osman Öcalan’la konuşur. Getirilen malzemeler yayınlanınca 32. *Gün* kendini DGM’de bulur. Tam iki yıl boyunca mahkemeler sürer. 1993 yılı 32. *Gün* için geriye iki alternatif bırakır: Ya magazin, ya hamaset (Birand, 2005: 203-208). Aynı şekilde Aleviler, Cemalettin Kaplan (Kara ses) ve Diyanet dosyası üzerine 32. *Gün* benzer tepkileri çeker.

Yoğun baskılar üzerine çalışanlar uzun toplantılar yapmak zorunda kalır. Ya herkesin yaptığı gibi magazin yoluna gidip suya sabuna dokunmayan programlar üretilecek veya tüm olaylara devletin gözüyle bakılacak, hiçbir soru sormadan resmi görüş yansıtılacaktır. Ancak ekip yola devam etme kararı alır. Yeni bir format oluşturulur. 32. *Gün* internette de yayına başlar ve program internet sayesinde artık haftalık olur.

32.*Gün* için sıkıntılar 1998 yılının Temmuz ayında biter. Ekip, Doğan Grubu’na taşınır ve 8 aylık bir gecikmeyle CNN Türk’te yeni projelere girişilir. Proje aksayınca 32.*Gün* 5–6 ay Kanal D’de yayınlanır. Birand, CNN Türk’te *Manşet* adlı yeni bir programı da sunar. Birand’a göre; 15. yılı geride bırakırken hâlâ ikinci bir 32.*Gün*’ün ortaya çıkamayışının nedeni; milliyetçilik yapılmamış, ihbarcı gazetecilerden ürkülmemiş, devlete yaslanılmamış olmasıdır. Ona göre; uluslararası normlara uygun gazetecilik yapılmıştır. Kamuoyu ve devleti rahatsız etme pahasına karşı taraf da konuşturulmuştur (2005: 230). PKK’nın, Irak’ın, Yunanlının, İranlı molların, Suriyeli Esad’ın önüne mikrofon uzatılmıştır.

Program birçok gazeteciyi de sektöre kazandırmış, gazetecilikten televizyon haberciliğine geçişlerinde önemli bir rol oynamıştır. Bunlar

arasında; Can Dünder, Mithat Bereket, Cüneyt Özdemir, Coşkun Aral, Çiğdem Anat, Deniz Arman, Rıdvan Akar, Banu Acun da vardır.

2001 yılı ekonomik krizinde *32.Gün* de nasibini almıştır. Yapım maliyetlerinin düşürülmesi ve programın devam ettirilebilmesi için üniversiteler çare olarak düşünülür. Üniversitelerin büyük ilgi gösterdiği program, Bilgi Üniversitesi'ni tercih eder;böylece bu üniversitenin öğrencileri staj ve uygulamada mesleki eğitim imkânına da kavuşur. Aynı yılın ilk programı olarak "12 Eylül" dosyası hazırlanmış ancak yayına 24 saat kalmışken, ABD'de 11 Eylül saldırıları gerçekleşmiştir. Program yılların tecrübesi ve birikimiyle o akşam için 11 Eylül sürecini analiz eden beş dosyalık bir programı yayına hazırlamayı başarmıştır. Usame Bin Ladin portresi, Air Force One uçağının özellikleri anlatan bir dosya, İkiz Kuleler'e yapılan terör eylemini anlatan *Path of Paradise* adlı Hollywood filmi bulunup *32. Gün* dosyaları için derlenir. Dünyada İslami terörü ve ılımlı İslam ya da Yeşil Kuşak teorilerini anlatan içerikler hazırlanır (Birand, 2005: 230).

3.2. 32. Gün Programının İçeriği

Program genel olarak dosyalar, lider mülakatları, hassas konular ve stüdyo sunumlarından oluşmaktadır.

Dosyalar: *32.Gün*'ün önemli içerik unsurlarından birini özel dosyalar teşkil etmiştir. Herhangi bir konunun ya da olayın tüm tarafları ve tüm boyutlarıyla araştıran, konuyla ilgili bütün tezleri gözler önüne seren ve arka plan bilgisiyle hazırlanan dosyalar, üçüncü programından itibaren *32.Gün*'ün vazgeçilmez unsuru olmuştur.

Liderlerle mülakatlar: M. Ali Birand'ın en önemli hedeflerinden ve uygulamalarından biri o ana kadar TRT'nin ulaşamadığı insanlara ulaşmaktır. Birand daha ilk programında bu yönde bir girişimde bulunmuştur. NATO Genel Sekreteri Lord Carrington'la bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Birand aralarında Saddam Hüseyin, Muammer Kaddafi, François Mitterand, Margaret Thatcher, Helmut Kohl, Mihail Sergeyeviç Gorbaçov gibi isimlerin

de bulunduğu dünya politikasının çok önemli aktörleriyle ilk kez röportaj yapan Türk gazeteci olmuştur.

Hassas konular: 32.Gün'de yer alan dosyalar arasında o ana kadar Türkiye'de tabu olarak görülmüş, pek ele alınmamış, yeterince bilinmeyen konular ya da bilinen konuların gün yüzüne çıkmamış tarafları da yer almıştır. K.Iraklı ayrılıkçı bir Kürt lider olan C.Talabani Türk izleyicisine ilk kez 32.Gün aracılığıyla ulaşmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nden bir komutanın televizyona çıkıp ordunun durumunu tartışması ve halka açıklamalarda bulunması da 32.Gün'ün gerçekleştirdiği ilklerden biri olmuştur. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay 32.Gün'e konuk olmuştur. 1 Mayıs 1989 tarihli 32.Gün programında Birand'ın Beka Vadisi'nde yaptığı haber yayımlanmış; böylece Türkiye'nin resmi devlet kanalında ilk kez Beka Vadisi hakkında önemli bir enformasyon ve içerik kamuoyuna sunulmuştur (Karadağ, 2000:109-119).

Stüdyo sunumları: İlk olarak 1985'de TRT'de Mehmet Ali Birand'ın sunumuyla ekranlara gelen 32. Gün'ün ünlü jenerik müziği olan Eve Of The War, Jeff Wayne'a aittir. 32. Gün, TRT 1 (1985-1992), Show TV (1992-1998), atv (1995), Kanal D (1999, 2005-2014), CNN Türk (1999-2005), 360 (2015-2016) ve 24 (2016-günümüz) gibi kanallarda ekrana gelmiştir.

Türk televizyon tarihinin en uzun soluklu ve en etkili haber programı olarak gösterilen 32. Gün, tam bir habercilik okulu gibidir. Ekranla ilk çıktığı yıllarda kadrosu Mehmet Ali Birand, Musa Çözen, Ali Kırca, Reha Muhtar gibi isimlerden oluşan 32. Gün, daha sonra Vahap Yazaroğlu, Mithat Bereket, Rıdvan Akar, Cüneyt Özdemir, Can Dünder, Turan Yavuz, Banu Avar, Banu Acun, Serdar Akinan, Çiğdem Anat, Bülent Çaplı, Deniz Arman, Coşkun Aral, Ahmet Sever, Cenk Başlamış, Ayfer Dedekorkut, Cem Öğretir, Kerem Şenel, Utku Başar ve Günel Cantak gibi isimlerin de okulu olmuştur. Çoğu kez bu isimler, ekranlarda muhabir olarak seyircinin karşısına çıkmıştır.

İlk başladığı yıllarda daha çok uluslararası siyaset konularının ağırlıklı işlendiği 32. Gün, daha sonra Türkiye'nin büyük çaplı politik sorunlarına da eğilmiştir. Bu nedenle program, bir dönem (1992), 32. Gün Dünya ve 32. Gün Türkiye isimleriyle ikiye ayrılmıştır. 32. Gün, sonraları

giderek Türkiye gündemine yoğunlaşırken, programın araştırmacı gazetecilik boyutu da, eski gücünü yitirmiştir. Bunda, televizyon kanallarının bu tarz yapımların ekonomik getirisini yetersiz kabul etmesinin rol oynadığı söylenmektedir.

Türk televizyonlarının uluslararası çapta en çok tanınan haber programı olarak gösterilen 32. Gün'de François Mitterand, Helmut Kohl, Muammer Kaddafi, Margaret Thatcher, Boris Yeltsin, Mihail Gorbaçov, Saddam Hüseyin, Jacques Chirac, Yaser Arafat ve daha çok sayıda dünya liderinin röportajları yayınlanmıştır. Bu örnekler de 32. Gün'ün sunum içeriğinin diğer haber programlarına göre farklılığını ortaya koyan etmenlerdir.

Mehmet Ali Birand'ın kendi sunumuyla ekranlara gelen 32. Gün, programında yayın akışına göre gündemdeki olaylardan görüntülere, zaman zaman muhabirlerle canlı yayın bağlantılarına ve röportajlara, stüdyo konukları ile söyleşi veya açık oturumlara yer verilmiştir.

3.3.28 Şubat Sürecinde Medya

28 Şubat sürecinin işleyişinde “medya” ,diğer darbelerden farklı olarak çok önemli bir rol oynamıştır. Klasik darbe geleneğinden farklı olarak medyanın rolü ön plana çık(arıl)mış ve yazılı basının attığı manşetler 28 Şubat post modern darbe sürecinin hazırlayıcısı olmuştur. Dönemin en etkili üç gazetesi olan *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Sabah* gazeteleri kısa süre içinde 54. Hükümet'e karşı çok yönlü bir kampanya başlatarak “irtica”, “laiklik” ve “şeriat” kavramlarını hemen her gün manşetlere çıkarmış ve kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır. Kartel medyası olarak adlandırılan bu üç gazete bir yandan DYP lideri Tansu Çiller'i yıpratarak koalisyondan çekilmeye zorlarken, diğer taraftan da “irtica ve şeriat tehdidi” senaryoları ile Başbakan Erbakan'ı istifaya zorlamıştır. Öyle ki, kimi zaman adı açıklanmayan “üst düzey askeri yetkililere” dayandırılan asparagas manşet ve haberlerle TSK defalarca “göreve” davet edilmiştir. Nitekim medyanın ablukası sonuç vermiş

ve 28 Şubat 1997 tarihinde “irtica ve buna karşı alınacak tedbirler” gündemiyle toplanan Millî Güvenlik Kurulu kararlarıyla 54. Hükümet’in parçalanma süreci başlamıştır (Eğitim-Bir-Sen, 2014: 17).

Hürriyet gazetesinin kurucusu Sedat Simavi’nin oğlu ve *Hürriyet*’in bir medya imparatorluğuna dönüştüğü yıllardaki patronu olan Erol Simavi, medyanın Türkiye’deki yerini ve orduyla arasındaki ilişkiyi anlatmak için şu cümleleri kullanmıştır:

“Basın için dünyada ‘Beş büyük kuvvetten biridir... Dördüncü kuvvettir,’ derler. Bu söz, Türkiye için geçerli değil... Hâkimiyet, elbette ‘Kayıtsız şartsız milletindir’... O, başka... Ama birinci kuvvet, Türkiye’de ordu mu? Hayır... Basındır... İkincisi, ordudur... Çünkü orduyu, İhtilallere basın hazırlar...” (Çölaşan, 1988; akt. Barutçu, 2004: 192).

Erol Simavi’nin yukarıda geçen bu tespitini doğrulayan çok fazla örneği yakın tarihte bulmak mümkün olmaktadır. TSK-medya ilişkisi ordunun siyasi etkinliği çerçevesinde gelişmiş, ona destek veren bir ilişkidir. Egemen güçler medyayı denetlemek hususunda hep çok ısrarcı olmuştur. Özellikle de televizyonun ortaya çıkışıyla bu alete mucizevî anlamlar yüklenmiş, onu denetlemek benzersiz bir gücü elde etmek anlamına gelmiştir.

Siyasi alana müdahale etmek ya da siyasi alanda güçlü olmaya çalışan ordu bu amacının yardımcı unsuru olarak medyayı da görmektedir. Askeri darbelerden sonraki, askerin tek güç haline geldiği dönemlerde ise zaten bu gücün aksine sözler söylemek mümkün olamamakta, bir yandan da yapılmış olanın meşrulaştırılması medya aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Öztürk ve Kalyoncu, 2010: 27-32).

İhtilal ve muhtıra dönemlerinde ve öncesinde bariz hale gelen korku iklimi nedeniyle, medya patronlarının TSK adına ülke yönetimine el koyanlarla geliştirdikleri ilişkinin doğası da farklı olmaktadır. Müdahale öncesinde kurulan ilişki iki ayrı bağlamda değerlendirilebilir. (Öztürk ve Kalyoncu, 2010: 29-30).

1. Basın yayın organı sahiplerinin, medya dışındaki işlerinin yürümesini ve daha da gelişmesini sağlamak amacıyla Türkiye’de her daim

bir “güç” halinde bulunan TSK ile ilişkilerini korumak ve güçlendirmek adına kurulan, çıkar gözetilen ilişki.

2. Her daim bir “güç” olan TSK’dan gelmesi muhtemel zararları engellemek adına kurdukları, hayatını sürdürme amaçlı ilişki.

Kurulan bu ilişki biçimleri medya organlarının, merkezi yönetimle olan ilişkisini de şekillendirmektedir. Türkiye’de, gelip geçici olarak değerlendirilen hükümet(ler)in karşısına, atanmış olan ancak daha da kalıcı olduğu farz edilen askeri ve sivil bürokrasi konulmaktadır. Medya sahipleri holdingleşip başka ticari alanlara da yöneldikten sonra, tüm ticari ilişkilerini bu çerçevede şekillendirmeye başlamıştır. Ticari çıkarlarını korumak adına uzun ve kısa vadeli olarak belirledikleri hedefleri gözeterek merkezi yönetimle ilişkiler kurmuştur. Ticari ilgi alanlarının durumuna göre merkezi hükümetle farklı bir iletişim, askeri ve sivil bürokrasiyle farklı bir iletişim geliştirmiştir (Öztürk ve Kalyoncu, 2010: 31-33). Bu kesimler arasındaki ilişkinin türü böyle bir iletişimi zorunlu kılmaktadır.

Türkiye’deki yönetim yapısı içinde her zaman gücünü koruyacağı düşünülen askeri bürokrasi ise medya şirketi sahiplerinin daha istikrarlı ilişkiler kurdukları güç odakları olmuştur. Bunda askeri yapının Türkiye’de diğer kamu kurumlarına göre kontrol edilemeyen ciddi bir ekonomik hacime ve öneme sahip olması da etkili olmuştur. TSK ve onun oluşturduğu askeri bürokrasi yapısının medyayı en çok etkisi altına aldığı dönemlerden biri de 28 Şubat sürecidir.

Refahiyol iktidarının göreve başladığı ilk günlerden itibaren basındaki haberlerin yapısı incelendiğinde, koalisyona karşı tepkisel haberlerde ciddi bir artış olduğu görülmektedir (Yüksel, 2004: 32-34). Hükümetten bir bakanın sorumluluk alanında olan devlet kanalı TRT bu doğrultuda yayınlar yapmıştır.

Türkiye’nin en etkili gazeteleri bu dönemde Türkiye’deki gerginliğin artmasına yol açacak başlık ve içeriklerle çıkmıştır. Oluşturulmak istenen ortamla ulaşılmak istenen amaca bilerek ya da bilmeyerek, konjonktürün etkisinde kalarak ve daha sonra iyice ortaya çıktığı gibi zaman zaman

korkutularak verdikleri haberlerle bu süreci destekleyici etkide bulunmuştur.

Örneğin;

“Kuruluşunun 77’inci yılı kutlanan TBMM tarihi bir görevle karşı karşıya. Bir yanda Türkiye’yi Cezayir ve İran benzeri totaliter yönetimlere sürüklemeye sevdaları, diğer yanda darbe söylentileri gözleri meclise çevirdi. Sivil örgütler siyasi gerginliğe neden olan Refahiyol koalisyonundan kurtulmanın yolunun meclisten geçtiğine inanıyor” (*Hürriyet*, 23.04.1997).

“Türk gençliği, laik cumhuriyete yönelik saldırıların rejimi tehlikeye düşürecek boyutlara vardığı Refahiyol iktidarının ilk 19 Mayıs’ında Ata’sına verdiği sözü haykırarak: İZİNDEYİZ. 19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı işte bu atmosfer içinde daha da bir coşkuyla kutlanacak” (*Hürriyet*, 19.05.1997)

28 Şubat sürecinin gerçekleştiricilerinin medyayı kullanmaları ile ilişkili olarak bugün çok fazla gerçek bilinmektedir. Daha sonradan, adeta bir istihbarat birimi yapılanmasıyla çalışan, o dönemde kullanılmak için oluşturulmuş medya organları aracılığıyla bazı faaliyetlerin icra edildiği iddia edilmiştir. Seyhan Soylu, JİTEM olarak adlandırılan bir askeri yapılanma tarafından kurulan *Strateji* isimli dergide 28 Şubat’a medya malzemesi sağlayan çalışmalar yapıldığını iddia etmiştir (Akman, 2002). Türköne (2010), 28 Şubat sürecindeki Aczmendilerin, Fadime Şahin, Ali Kalkancı gibi unsurların toplumu medya aracılığıyla ikna etmek amacıyla kullanıldığını söylemektedir (Yüksel, 2004: 33-34). Dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir 2008’de katıldığı bir konferansta 28 Şubat’ı, Cumhurbaşkanının, zamanın hükümetinin, Milli Güvenlik Kurulu üyelerinin tamamının katıldığı, sivil toplum kuruluşlarının ve üniversitelerin de yer aldığı iletişimi ön plana çıkaran, toplumu yönlendiren bir sivil mühendislik hareketi olarak nitelemiştir (Yüksel, 2004: 32-34).

Devletin haber ajansı olarak anılan Anadolu Ajansı bu dönemde üst düzey askeri yetkililerin mesajlarını hiçbir risk almadan kamuoyuna ilettikleri bir mecra haline gelmiştir. Çoğunlukla bir “üst düzey askeri yetkili”ye dayandırılarak aktarılan demeçlerle kamuoyuna sürekli mesaj iletilmiştir. Bu mesajlarda zaman zaman o güne kadar alışık olunmayan sert bir dil kullanılmıştır.

28 Şubat sürecinde medyanın propaganda amaçlı olarak kullanılması ile ilgili en akılda kalıcı eylem, “andıç” olarak zihinlere yerleşen belge olmuştur. 25 Nisan 1998’de *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin manşetlerinden verilen bir habere göre PKK örgütünün iki numaralı adamı olarak tanınan ve bir süre önce yakalanan Şemdin Sakık’ın askeri istihbarata verdiği ifadesinin bazı bölümleri ortaya çıkmıştır. *Hürriyet* gazetesi bunları “*Sakık’tan dehşet itiraflar*” başlığıyla yayınlamıştır. Yine andıç ifadesine en fazla yer veren televizyon habercisi de bu dönemde Mehmet Ali Birand olmuştur. O dönem, hem Mehmet Ali Birand’ın, hem de Cengiz Çandar ve Mahir Kaynak’ın gazeteleriyle ilişkileri kesilmiştir.⁵

Bu andıçın yayınlanması, 28 Şubat sürecinde Türk medyasının nasıl bir çerçevede çalışmak zorunda kaldığına dair önemli delilleri de ortaya çıkarmaktadır.

Hürriyet gazetesinin o dönemki Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök de katıldığı bir televizyon programında 28 Şubat döneminde yanıltıldıklarını ifade etmiş, bu olaydan ötürü pişmanlık yaşadığını söylemiştir. TSK’yı mükemmeliyet merkezi olarak gördüğünü, andıç olayından sonra bu güveninin sarsıldığını ve hayal kırıklığına uğradığını da belirtmişti (Yüksel, 2004:32-35).

Talu’ya göre (2009: 22) andıç sadece kimi gazetecinin uydurma belgelerle hedef gösterilmesi değildir. Buradaki “esas” medyanın, öteki gazetecilerin yönlendirilmesi ve kullanılmasıdır. Medyanın üst düzey kesiminin aynı başlıklarla, aynı haberlerle, aynı manipülasyon ve aynı sansürlerle aynı mecradan beslenip konuşturulmasıdır. İktidar istendiği biçimde değiştirilip yenisi oluşturulduğunda da, bu kez yeni hükümetin ve ona yandaş 28 Şubatçı büyük medyanın, iki büyük grubun kendi yayınlarını, manşetlerini, haberlerini, ekonomi sayfalarını, gazetecilerini aynı şekilde kullanması, meselenin sadece askeri baskı olmadığını göstermiştir.

⁵ Mehmet Ali Birand, Çevik Bir’in Erol Aksoy’u tehdit ettiğini, 32. *Gün*’ün yayından kaldırılmasını istediğini söylemiştir. “*Ülkenin birlik ve bütünlüğünü rencide edici gerçek dışı haber yapmak*” suçlamasıyla Birand’ın askeri tesislere girmesi yasaklanmıştır. Ayrıca Umur Talu, Aydın Doğan’dan kendisinin yanı sıra Taha Akyol, Yalçın Doğan, Nilgün Cerrahoğlu, Şahin Alpay ve Derya Sazak’ın kovulmasının istendiğini ifade etmektedir (Vural, 2009:3).

O dönemde meşru bulmadığı bir hükümeti devirmek için sivillerden alınan destekle, klasik darbelerin aksine uzun süreye yayılmış bir yöntem kullanılmıştır. 28 Şubat müdahalesini postmodern yapan nitelik de burada bulunmaktadır. Basın ve pek çok sivil toplum örgütü çeşitli yöntemler kullanılarak askeri bürokrasiye karşı harekete geçirilmiştir.

Bazı gazetecilerin 28 Şubat'ta medya ile süreci organize edenler arasında yaşananları anlatması askerlerin bir kısmını rahatsız etmiştir. Aynı zamanda o dönem bazı askerlerin medya mensupları üzerinde kurmuş olduğu baskıyı ve bazı asker kişilerin gazetecilere karşı ne derecede baskın olduğunu da Erol Özkasnak'ın ifadelerinde görmek mümkündür:

“Andıçta ismi geçen ve mağdurlarından olan gazeteci Mehmet Ali Birand, Erol Özkasnak'ın dönemi savunmaya yönelik sözleri üzerine tepki vermiştir. Çünkü Andıç'ı hazırlamış, planlamış bir insanın, çıkıp doğruları ortaya koyma çabasına girmesi, biraz komik. Zira o dönemde basına karşı yöneltilen, basını yönlendirme harekâtının mimarı kendisi. Özkasnak yönlendirmekle kalmadı, baskı yaptı, cezalandırdı ve Andıç örneğinde olduğu gibi lekeleme kampanyasına kadar götürdü” (Milliyet, 2001: 16).

28 Şubat sürecinde Show TV'nin sahibi olan Erol Aksoy da, o dönemde medyaya yapılan baskılardan bahsederken Çevik Bir ve Erol Özkasnak'ın isimlerini anmaktadır. Yayınlara müdahale etmek amacıyla sık sık Aksoy'u ve kanalının diğer yöneticilerini arayan askerlerin baskısına maruz kaldıklarını ifade etmektedir (Talu, 2009: 24)

Mehmet Ali Birand, Erol Aksoy'a telefon edilip “*O adamı hâlâ ekranınızda tutuyor musunuz?*” dendiğini bizzat duyduğunu söylemektedir (Cemal, 2005: 437). O dönemdeki medyanın etkin bölümü ile 28 Şubat sürecinin yönlendiricileri arasında bugün artık gizlenilemeyen bir bağ ortaya çıkmıştır.

Süreci yönlendirenler kendilerine en büyük desteği medyadan bulmaya çalışmış, bunda da başarılı olmuştur. Hatta medya desteği olmadan 28 Şubat sürecinin başarılı olması çok da mümkün değildir. Medyanın zihinler üzerinde etkili olması için bir bütün olarak mesajlarını izleyenlerine sunması (Uğur, 1991:145) şeklindeki toplu tavır bu dönemde gerçekleşmiştir.

Burada medyayı kullanmayı düşünen ve bunu başaran 28 Şubat sürecinin yönlendiricilerinin toplumu manipüle etmek şeklinde suçlanmalarından çok, medyanın bu derece kendisini “göreve hazır” hissetmesinin sorgulanması gerekmektedir.

28 Şubat’ın daha önceki askeri müdahalelere göre medya açısından en önemli farkı, önceki müdahalelerdeki görece pasif durumunun aktif hale geçirilmiş olması ve medyanın bir kısmının yoğun bir şekilde yapılan müdahaleye destek vermesidir.

Bunu objektif bir şekilde değerlendirebilmek için de, 32. *Gün* programlarından oluşan *Son Darbe-28 Şubat* belgeseli bu bağlamda incelenmiştir.

3.4. 28 Şubat’ın Yazılı Medyada Yer Alışı

28 Şubat sürecine ismini veren 28 Şubat MGK’sının gerçekleşmiş olduğu 1997 yılı din olgusu çerçevesinde yoğun tartışmaların olduğu bir yıldır. Bir anlamda, 28 Şubat postmodern darbesinin aktörlerinin bu müdahaleyle, ‘dinin siyaset üzerindeki etkisini kırabilmeyi ve siyaseti de dini tartışmalardan ayırmayı’ amaçladığı ileri sürülebilir. Fakat 28 Şubat müdahalesi, dini ülkenin gündeminden düşürememiştir. Muhafazakâr kesimin gazeteleri ile diğer gazetelerin yazarlarının yazılarını incelediğimizde, her iki kesimin tutumlarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu dönemde 28 Şubat süreci siyasi anlamda merkezde duran *Hürriyet*, *Milliyet* gibi gazeteler genel olarak şeriat- irtica tehdidi altında yükselen dini tehdit yargısına dönüştüğü; muhafazakâr gazete örneklerinden *Yeni Şafak* gazetesinde ise genel olarak dine ve dindar insanlara yapılan baskı ve bu baskı sonucu oluşan mağduriyetlerin dile getirdiği görülmektedir.

28 Şubat sürecinde özellikle yaygın medya olarak tanımlanan 1996 yılının en yüksek tirajlı üç gazetesi; *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Sabah*’ın manşet ve haber içeriklerinden bazı örnekler, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir:

28 Şubat döneminde, Erbakan'ın ilk dış ziyareti İran'a ve daha sonra Libya'ya olmuş, bu durum medyaya şu şekilde yansımıştır:

Şekil 3.1. Erbakan'ın Libya Ziyaretine İlişkin Manşetler

Kaynak: www.sabah.com.tr , (Arşiv)

Kaynak: www.milliyet.com.tr, (Arşiv)

Kaynak: www.hurriyet.com.tr (Arşiv)

Bu örneklerde görüldüğü gibi, üç gazetenin de Erbakan'ın gezileriyle ilgili tepkili ifadeler vardır.

Milliyet: Ankara'ya yine İran uyarısı (08 Ağustos 1996: 17).

“Ankara'nın Tahran'la enerji işbirliğine girmesinden kaygılandığını belirten ABD yönetimi, yeni yaptırımların Türk devletine karşı da uygulanabileceğini bildirdi.” Milliyet gazetesinin, ABD'nin Türkiye'ye yaptırımlar uygulayabileceğini dile getiren kaygı verici bir dil kullandığı görülmektedir.

Hürriyet: 70 Yıllık İmajımız Güme Gidiyor (14 Ağustos 1996:1).

Erbakan'ın İslam ülkeleri ile sıcak ilişkiler ve ekonomik işbirlikleri geliştirmeye çalışmasının ülke imajını sarsacak konusu manşet yapılmıştır. Ayrıca dünya basınının özellikle İran'la yapılan doğalgaz anlaşması ve ticari boyutu ele aldığı görülmektedir. Türk medyası imaj sorunu ile ilgilenirken Dünya basını daha gerçekçi yaklaşarak olayların ekonomik boyutunu yorumlamıştır.

Sabah: Karadayı'dan Humeyni dersi (01 Eylül 1996: 1).

Haberde İran rejimi hatırlatılarak kamuoyuna ülke rejimi için Refahyol hükümetinin tehdit oluşturabileceği mesajı verilmiştir.

Yine aynı dönemde Sincan'da düzenlenen Kudüs gecesiyle ilgili çıkan yazılı haberler ise şöyledir:

Şekil 3.2. Kudüs Gecesi'yle İlgili Manşetler

Kaynak: *Sabah*, *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazetesi arşivleri,1997

Sabah: *Bu ne rezalet* (02 Şubat 1997), *Tanklar Sincan'da* (05 Şubat 1997).

Milliyet: *Sincan Manevrası iktidarı sarstı* (05 Şubat 1997).

Cumhuriyet: *Sincan'da tanklı protesto* (05 Şubat 1997).

Bazı görüşlere göre, *Sabah* muhabirlerinin tankların geçişinden önceden haberi vardır. Muhabirler bir gece önceden gidip Sincan'da sabahlamışlar ve tank geçişini görüntülemiştir. Bu olayın fotoğrafları sadece *Sabah* gazetesinde yer alır ve 2 Şubat'ta *Sabah Kudüs Gecesi'nde Şeriat Çağrısı* başlığıyla çıkar. Gazete bu fotoğrafları diğer yayın kuruluşlarına vermek istemez. Bunun üzerine diğer medya kuruluşları bazı komutanlara baskı yaparak tankları görüntülemek için, Sincan'da aynı gün tanklar ikinci kez sokaklarda yürütülür. Fakat bundan en çok sıkıntı duyan *Sabah* muhabiri Cemal Doğan olur. Bir komutana yaklaşarak neden tekrar tankların yürütüldüğü sorduğunda “Sizin büyük başlarınız aramış. Döndük” cevabını alır. (Tayyar, 2009: 48-51).

Ali Bayramoğlu'na göre, bu olaylar sırasında TSK tarihinde ilk kez medya ile bu tarz bir ilişki içine girmiştir; yani TSK medyayı kendi amaçları için kullanmış ve toplumun bazı katmanlarını harekete geçirerek medya aracılığıyla gergin bir atmosfer oluşturulmuştur (2001: 105).

Medyanın yazı unsurundan, görselliğin ağır bastığı döneme geçmesiyle birlikte, haber bilgi ve görüntünün birleşiminden oluşan bir yapıya kavuşmuştur. Görselliği yeterince güçlü olmayan haberler hem yazılı basında hem de televizyonda ilgi görmemekte, çok zorunlu olmadıkça tercih edilmemektedir. Hatta sadece “görüntüsü” güzel olduğu için bazı konuların haber olarak tercih edilmesi durumu çok kereler söz konusu olmaktadır. Sincan Belediyesi'nin düzenlediği Kudüs Gecesi ve sonrasında bu olayın yansıması olarak Sincan'da tankların yürümesi de verdiği görsel malzeme olarak bu kıstaslara uygundur. Bir yanda “şeriatçı” gösterilerin yapıldığı ve adeta Cumhuriyet rejimine karşı “cihat” ilan edilen “Kudüs Gecesi”, bir yanda da askerin buradaki duruma tepkisini Sincan'dan tanklı birlik geçirerek göstermesi gibi iki unsur burada mevcuttur. Kudüs Gecesi'ne ve tankların Sincan'dan geçirilişine ilişkin o dönemde medyada çok geniş yer bulan görüntüler somut görsel malzemeyi oluşturmuştur (Arıkan, 2011: 115-116).

Aynı dönemde irtica tehlikesine yönelik haberlerden bazı örnekler şöyledir:

Şekil 3.3. İrtica Tehlikesine Yönelik Haberler

Kaynak: *Milliyet, Hürriyet ve Sabah* arşivleri, 1997

Milliyet: Laiklik uyarısı (17 Ekim 1996: 1).

Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden'in irtica tehdidine yönelik uyarılarının haberde yer aldığı görülmektedir.

Sabah: Darbesiz indiririz (21 Eylül 1996: 1).

Sabah yazarı Fatih Çekirge'nin görüştüğü Mesut Yılmaz'ın "*Darbesiz indiririz*" derken geliştirdiği söylemin demokratik bir söylemden çok meydan okuma dili olduğu görülmektedir.

Hürriyet: Sivil Toplum Ayakta (22 Kasım 1996).

Sivil Toplum örgütleri süreçte ortaya çıkan yolsuzluk vb. olayların açığa çıkartılmasını ve hükümetin bu konuda duyarlı olmasını istemektedir. Sivil toplum hareketlerini aktaran haberlerde darbe yanlısı bir tutumdan ziyade demokrasi söyleminin öne çıktığı görülmektedir.

Koalisyon hükümetine ilişkin haberler ise şöyle yer almıştır:

Şekil 3.4. Koalisyon Hükümetine İlişkin Manşetler

Kaynak: *Milliyet, Hürriyet ve Sabah* gazetesi arşivleri,1997

Milliyet: Koalisyon sallanıyor (08 Şubat 1997).

Haberde koalisyon hükümeti bakanlarından Aktuna'nın istifasının nedeni açıklanarak, koalisyonun tehlikeye girdiği bildirilmektedir. Bu arada köşe yazarı Fikret Bila'nın yeni hükümet için formüller üzerine yazısı aynı sayfada yayınlanmıştır. Tek bir bakanın istifası ile koalisyon hükümetlerinin bozulmayacağı aşikârdır, medyanın bu konuda habercilikten çok yorum yaptığı gözlenmektedir.

Sabah: Muhtıra gibi (23 Şubat 1997).

Dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir'in Washington'da yaptığını konuşmadan söz edilerek ayakta alkışlandığı belirtilmektedir. Haber manşetten verilmesine rağmen çok küçük detaylar vardır. Özellikle Abdullah Gül'ün Çevik Bir'i önce oturarak sonra ayakta alkışladığı detayı hemen alt başlıklarda verilmiştir. Burada, hükümet yetkililerinin küçük tavırları üzerinden büyük sonuçlara varacak yoruma açık habercilik yapıldığı görülmektedir.

Hürriyet: Şok Mektup (27 Şubat 1997).

Cumhurbaşkanı'nın Erbakan'a uyarı mektubu yazdığı ve rejim konusunda endişelerini dile getirerek uyarıda bulunduğu görülmektedir. *Hürriyet* ise bunun şok edici, şaşırtıcı bir olay olarak yorumlamıştır.

Refahyol hükümetinin istifasından önceki süreçte yer alan bazı haberler ise şöyledir:

Şekil 3.5. Hürriyet, Milliyet ve Sabah örnekleri

Kaynak: *Milliyet, Hürriyet ve Sabah* gazetesi arşivleri, 1997

Hürriyet: Gerekirse silah bile kullanırız (12 Haziran 1997).

Milliyet: Erbakan istifa etti (19 Haziran 1997).

Sabah: Hoca devri bitti (19 Haziran 1997).

Refahyol Hükümetinin Başbakanı Erbakan'ın istifasından önceki süreçte uyarıların başladığı görülmektedir. *Hürriyet* köşe yazarları da “*Hâlâ ne bekliyorsunuz*”, “*İrticanın resmini gördük*” başlıkları ile yazılar yazarak koalisyonun bir an önce bitirilmesi gerektiği mesajı verilmek istenmiştir.

Sert başlıklarla Erbakan tekrar uyarılmaktadır. Daha önce darbe yapmak istemediğini belirten asker gerekirse bunu yapabileceği mesajını verilmektedir.

Erbakan'ın istifası “*Hoca devri bitti*” olarak yer almıştır. Medyanın Erbakan'a sürekli olarak “Hoca” olarak hitap ettiği burada da görülmektedir. Sonuç olarak medyanın 28 Şubat sürecinden yıllar sonra yaptığı öz eleştiri ve itiraflara geçmeden önce, medyanın siyasetle ekonomik bağlarından söz etmek gerekmektedir. Medyanın tarafsız ve özgür olması gerektiği söylemini bizatihi geliştiren ve dile getiren gazete ve gazetecilerin iktidarlarla girift parasal ilişkilere girdiği de göze çarpmaktadır.

Medya siyaset ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün olmakla birlikte, ekonomik sonuçlarının önemi nedeniyle, Türkiye’de medya ekonomisi ilişkileri bağlamında ele alınabilecek bir boyut da medyaya verilen teşviklerdir. Zaman zaman dile getirilen; kârlı bir girişim olmadığı, hatta zararda olduğu söylemlerine karşılık medyanın devletten önemli ekonomik ayrıcalık ve çıkarlar sağladığı görülmektedir.

Cengiz Çandar, *Taraf* gazetesine 2012 yılında verdiği röportajda medyanın diğer sektörlerle olan ilişkileri konusunda şöyle ilginç açıklamalarda bulunmuştur:

“O dönemde gazeteler banka ve ihaleler alıyorlardı. 28 Şubat’ın en ayıp yönlerinden biri budur. Sabah, o sırada Etibank’ı alıyordu. Türkiye öyle bir yer ki, iktidarda olan size imkân veriyor ya da vermiyor. O sırada iktidar askerdeydi. Dolayısıyla bazı işlerin yapılabilmesi için askerlerin onayı gerekiyordu. Zaten askerle iyi geçinebilmek için bütün şirketlerin yönetim kurullarında askerler vardı.” (Taraf, 16.04.2012)

Sabah gazetesinin o dönemdeki sahibi Dinç Bilgin de, *Türkiye* gazetesine (2013) verdiği röportajda, “bankacılık yapmaya başladıktan sonra gazete olmaktan çıktıklarını” belirterek medyanın ticari hayatla ve diğer sektörlerle olan iş ilişkisini açıkça ifade etmektedir.

28 Şubat sürecinden yıllar sonra olayın başkahramanları diyebileceğimiz medya mensupları birbirleriyle tutarlı ve belli siyasi mühendislik planları destekleyen unsurlar içeren açıklamalar yapmışlardır:

Sabah gazetesinde yazarlık yapan Can Ataklı da 18 Ekim 2009 tarihinde *Zaman* gazetesinden Birol Aydın’a verdiği röportajda, o dönem medya üzerindeki etkinin birkaç üst düzey asker tarafından sağlandığını söylemiştir: “28 Şubat süreci içerisinde özellikle büyük gazete ve televizyonların yaptığı haberlerin yüzde 90’ı yalandır. Biz yazdık, biz okuduk. 28 Şubat’la birlikte bir düşman ilan edildi. Çok bilinçsizce bir sürece girdik” (Baransu, 2012: 63).

Dinç Bilgin 28 Şubat sürecinde gazetelerin ortak kaynaktan beslendiğini ve bu kaynağın asker olduğunu ima etse de o günlerde *Hürriyet*’in Genel Yayın Yönetmenliği yapan Ertuğrul Özkök, Meclis Araştırma Komisyonu ile görüşmesinde aksini savunmuştur:

“28 Şubat süreci boyunca hiçbir askerden şu ya da bu yönde bir manşet yapmamız, haber yapmamız yolunda ben bir talimat almadım, bunu size bütün kalbimle söyleyebilirim. 28 Şubat sürecinde -artık hafızam çok iyi değil ama- Genelkurmay Başkanına bir kere gittim, son brifingde benimle beraber 70-80 gazeteci vardı” (TBMM, 2012c: 5).

Taraf gazetesi muhabirlerinden Neşe Düzel’in Cengiz Çandar’la yaptığı röportajda Çandar’ın çarpıcı açıklamaları olmuştur:

“Tarihimize ilgili ciddi bir soruşturma ve yüzleşme yapılacaksa askerlerle sınırlı kalmaz. Mesela 28 Şubat darbesine çok önemli bir katkısı var Demirel’in. Zaten 28 Şubat’ın özelliği post-modern darbe olmasıdır. Yani bunu, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül’den ayırt eden bir özelliği var. Arkasında askerin olduğu, fakat siviller tarafından icra edilmiş bir darbedir bu. Bu süreçteki sivilleri sayacak olursak, iş dünyası, siyasetçiler, yargı, üniversite camiası, üniversite öğretim üyeleri, kitle örgütleri, sendikalar, odalar ve en önemlisi medya! Medya bu ülkede her zaman darbelerin meşrulaştırıcısı, savunucusu olmuştu ama yürütücüsü olmamıştı. 28 Şubat’ta yürütücüsü oldu. Önceki darbelerde Ankara ve İstanbul Radyoevi’ne ve Cumhurbaşkanlığı Köşkü’ne tankları gönderir, iktidara el koyardınız. 28 Şubat böyle olmadı. Peki 28 Şubat nasıl oldu? 28 Şubat, zamana yayılarak yapıldı. Adına onun için 28 Şubat süreci deniyor zaten. Bu sürecin her aşamasında medya kullanıldı. Darbe, toplumun beyni yıkanarak hazırlandı

ve icra edildi. Biliyor musun? Post-modern darbe sözcüğünü ilk ben yazdım. O dönemde bir köşe yazımın başlığı olarak “post-modern darbe” kullandım. Ondan sonra post-modern darbe denmeye başladı zaten. Mucidi ben değilim ama... (Taraf, 16.04.2012)

Cengiz Çandar kendisiyle birlikte Mehmet Ali Birand hakkında çıkan andıçların asılsız olduğunu ve *Sabah* gazetesi Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu'nun da buna inanmadığı halde aldığı banka kredilerinden dolayı karşı çıkamadığını ve yayınlamak zorunda kaldığını şöyle anlatmıştır: “Beni kendi tarzlarına göre korumaya çalıştılar. Zafer, “Zerre kadar inanmıyoruz ama yayınlamaya mecburuz” dedi. Ben “niye” diye üsteleyince, Zafer bankasının olduğunu söyledi. O günkü gazete benim gözümün önünde hazırlandı” (*Taraf Gazetesi*, 16.04.2012).

Zaman gazetesi kurucusu Alaattin Kaya ise, TBMM Meclis Araştırma Komisyonu'nda verdiği bilgide medyanın askerle olan yoğun iletişimine tanıklık ettiğini belirtmiştir:

“Tam ayrılacağım sırada da “Ama üzüleceğin bir şey söyleyeceğim.” dedi. Ben de şaşırırım ne söyleyecek acaba diye? “Zaman gazetesiyle ilgili yedi tane suç duyurusu var.” dedi. Şaşırırım zaten Zaman gazetesi bu konuda akredite olmanın ötesinde suç işleyecek kadar ordusuyla ters düşecek bir yapıya sahip değil, böyle bir şey yapması mümkün değil. Birisine telefon açtı, telefon açtığı şahsa sordu: “Kaç tane suç duyurusu var?” “Yedi Komutanım.” dedi. “Dosyayı getir.” dedi, biz bir süre daha sohbet ettik ama dosya gelmedi, biz tam çıktık artık unuttuk dosyayı filan ama Çevik Bir unutmadı anlaşılın, kapıdan karşıda telefonla görüştüğü şahsı görünce “Ne oldu Kaya'nın dosyası?” “Efendim ben kendisine göndereyim.” dedi. Biz çektik gittik. Nasıl olsa gönderecek diye aradan yarım saat geçti Fatih Çekirge arıyor: Ağabey suç dosyası aldın mı? Valla Fatih, sen de bil, sana bunu söyleyenlerden bilsinler, Zaman'ın suç yapacağı hiçbir şey olmamıştır, çok berbat bir şey, yanlış bir hadise. Bir saat sonra Ertuğrul Özkök aradı, Özkasnak beni aradı, sakın Kaya'nın Genelkurmay'a gelişini haber yapmayınız dedi. Çok canım sıkıldı yani bana dosya verecekler arkasından da ona buna duyuruyorlar ve böyle bir uygulama getiriyorlar. Bu albay, bana dosya verecek albay da Halkla İlişkiler Daire Başkanı Hüsnü Dağ. Eski Yön sanıklarından, sonra öğreniyorum hadiseyi...” (TBMM, 2012d:2)

Yazılı basındaki 28 Şubat süreci ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa, şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

Hürriyet gazetesinin bu dönemdeki haberlerinin çoğunun hükümete karşı bir tavır içinde olduğu söylenebilir. Çok sayıda hükümeti eleştiren, ordunun hükümete müdahale etmesini doğal karşılayan, dindarlığı olumsuz çağrışımlarla birlikte kullanan haber yapılmıştır. Refahyol hükümeti, kabinedeki bakanları ve başta Erbakan olmak üzere Refah Partili olan

yöneticiler eleştirilmektedir Medyanın siyaset üzerindeki gücünün arttığı ve gündemin neredeyse medya aracılığıyla belirlendiği bir ortamda *Hürriyet* gazetesinin işlevi diğerlerine oranla daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu dönemde *Hürriyet*, *Cumhuriyet* ve *Milliyet'in* manşetlerinde ve haberlerinde hükümetin leyhine cümleler yer almamaktadır.

Cumhuriyet var olan gündeme paralel olarak, dinci harekete yönelik öteden beri süren muhalif tutumunu sürdürmüştür.

Buna karşılık, *Zaman* diğer gazete ve medya unsurlarının sürekli abartılı ve çarpık haber yaptığını vurgulamış ve adeta iktidar partisinin sözcüsü ve savunucusu durumunda olmuştur. Hükümeti eleştiren hiç haber yapılmamıştır. Örneğin “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemleri ve sivil toplum örgütlerinin demokratik söylemleri *Zaman* tarafından olumlu olarak hiç yorumlanmamıştır.

28 Şubat sürecinde medya siyaset gündeminde ciddi anlamda etkin olmuş ve giderek bu gücünü daha da arttırmıştır. Öyle ki medya artık yasama, yürütme ve yargıya ek olarak bir *dördüncü güç* olarak anılmaktan çıkıp, adeta birinci kuvvet olma yolundadır. Medyanın kazandığı bu güç, 28 Şubat Postmodern Darbesi sürecinde kendisini oldukça açık bir biçimde göstermiştir. 28 Şubat'ın ortaya çıkmasına neden olan Refah Partisi'nin iktidarı boyunca İslami unsurları ön plana çıkaran icraatları ve iktidar partisi mensuplarının örneğin “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” eylemine yönelik tavırları ya da “*Mum söndü oynuyorlar*” gibi açıklamalarının basın tarafından ciddi biçimde üzerine gidildiği görülmektedir. Ayrıca gazetelerin manşetlerine bakıldığında siyasetle ilgili haberlerin daha çok İslami ya da dinci kesimi konu alan başlıklardan ve başka ülkelerde meydana gelen aşırı İslamcı hareketlere dair olduğu görülmektedir.

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısının ardından, *Hürriyet*, *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazetelerinde öne çıkan darbe söylemine rağmen, 2 Mart 1997 tarihli *Zaman*'ın başlığı “MGK'de Sivil Asker Uzlaşması”dır. Diğer gazeteler, Başbakan Erbakan'ı kastederek “*Hoca direniyor*” türünden bir üslupla, sonuçları daha sonra anlaşılacak bir dönemin yaklaşmakta olduğunun altını çizmiştir.

Televizyon medyası da bu durumdan nasibini almış ve aynı mantıkta programlar yapmıştır.

O yıllarda “Fadime Şahin-Müslüm Gündüz” olayı ile ilgili televizyonda çok sayıda haber yayınlanmıştır. 28 Aralık 1996 tarihinde liderleri Müslüm Gündüz’ün televizyonlarda ve gazetelerde görüntülerinin yer almasıyla tarikatın içeriği çözülmeye başlamıştır. Aczimendiler, devleti açıkça tehdit eden söylemleriyle dikkatleri üzerine çekmiş, hali hazırdaki rejimin İslami duruşla alakası olmadığını;mecbur kalmaları durumunda her yola başvurabileceklerini beyan etmiştir. Aczimendi lideri Müslim Gündüz, 12 Haziran 1996 akşamı HBB televizyonunda yapmış olduğu, *"Kemalizm bir dindir. Allah'ı Mustafa Kemal, peygamberi İsmet İnönü'dür. Demokrasi dinsizliktir. Laiklik de öyledir. Geleceğiz Türkiye'yi alacağız. Hiç Merak etmeyin."* ve 5 Ekim 1996 tarihinde Milliyet'e *"Laik ve demokratik rejimin sonunda yıkılacağını ve Şeriatın getirileceğini, ordunun günü geldiğinde bunu durdurmaya gücünün yetmeyeceğini, çok kan aksa da bir aşamadan sonra İran'da olduğu gibi istenilen sonucun elde edileceğini"* açıklamıştır. Atatürk’e karşı duydukları düşmanlığı ve mevcut rejimden rahatsızlıklarını da açıkça ifade etmiştir. Gündüz’ün, tutuklanması için yapılan baskına televizyon kanalları ve basın muhabirlerinin katılması tutuklanmayı başka boyutlara taşımıştır. Gündüz basıldığı sırada Fadime Gündüz isimli bir kadınla uygunsuz şekilde yakalanmış ve bu durum kamuoyuna, Aczimendi lideri Müslim Gündüz’ün gayrimeşru bir ilişkisi olduğu şeklinde servis edilmiştir. Şeriatı savunan bir liderin gayrimeşru ilişkisi gündemi uzunca süre meşgul etmiştir.

Olaydan sonra, NTV canlı yayınına katılan, Müslim Gündüz, Fadime Şahin ile ilişkisi hakkındaki sorulara sinirlenerek, *"Fadime Şahin'le dini nikâhlydık. Laik sistemin benim dini nikâhımı sorgulamaya ne hakkı var?"* demiştir. Yaşanan bu olay da, medyayı uzunca bir süre meşgul etmiştir. Medya, Gündüz’ün demeçlerini Refah Partisi’nin demeçleri ile bütünleştirmiş, Aczimendileri Refah Partisi ile ilişkilendirmiştir.

Tüm bu süreçte, gazetelerin tutumuna baktığımızda genel olarak MGK toplantısına neden olan gerginlikleri kabul eden, gerginliklerin üstüne

giden ve dolayısıyla darbeyi destekleyen bir görünüm sergiledikleri ortaya çıkmaktadır.

Bu sebeple de bu çalışmada 28 Şubat'ı ele alışı bakımından 32. *Gün* programı önem kazanmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında 32. *Gün* programının yapısı ile *Son Darbe: 28 Şubat* belgeseli üzerinde durulacaktır.

4. BÖLÜM

4.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE ÇÖZÜMLEME

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri esas alınmıştır. Nitel araştırma yöntemleri betimsel analiz, söylem analizi ve doküman incelemesi şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmada bunların içinden özellikle doküman incelemesi yöntemini kullanarak 28 Şubat Son Darbe Belgeseli'nin analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırmada doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda veya araştırmanın geçerliliğini arttırmak amacıyla, görüşme ve gözlem yöntemlerinin yanı sıra, çalışılan araştırma problemiyle ilişkili yazılı ve görsel materyal ve malzemeler de araştırmaya dâhil edilebilir. Bu demektir ki, doküman incelemesi veya analizi tek başına bir araştırma yöntemi olabildiği gibi, diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da işe yarayabilir(Yıldırım ve Şimşek, 2008: 188-189).

Nitel araştırma ve doküman analizi ile ilgili olarak öncelikle genel bilgiler aşağıda verilmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısmında, “Son Darbe 28 Şubat” belgeseli, doküman analizine göre incelenmeye çalışılmıştır.

4.1.1. Nitel Araştırma Yöntemi

Nitel araştırmayı, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak mümkündür. Nitel araştırma, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele alınarak, insanların

onlara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanmaktadır (Altunışık vd, 2010: 302).

Nitel araştırma, insanın kendi sınırlarını çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisidir (Özdemir, 2010: 326). Nitel yöntemle tasarlanmış araştırmalarda ele alınan konu hakkında derin bir kavrayışa ulaşma çabası vardır. Bu yönüyle araştırmacı bir kâşif gibi hareket ederek ilave sorularla gerçekliğin izini sürer ve muhatabının öznel bakış açısına önem verir.

Nitel araştırmalarda determinist yaklaşım ön planda tutulmaz ve olaylar arasında neden- sonuç ilişkisi kurulmaz. Sayısal verilere ve istatistiklere daha az yer verilirken sözlü ve nitel analizlere daha çok vurgu yapılır. Nitel araştırmacılar olayların ve bağlamların dilini kullanır, olayları bağlamı içerisinde inceler. Sorunları, içerisinde oluşup geliştiği değerler sisteminden yalıtılarak analiz etmez, durumlara egemen olan ilişkiler ağını kendi doğal ortamında yorumlamaya veya bunların anlamlarını ortaya çıkarmaya çalışır (Neuman, 2012: 224).

Nitel araştırmada genelde üç şekilde veri toplanır:

1. Çevreyle ilgili veri; araştırmanın yapıldığı çevrenin psiko-sosyal, kültürel, demografik ve fiziksel özelliklerine ilişkindir.
2. Süreçle ilgi veri; araştırma süresince neler olup bittiği ve bu olanların araştırma grubunu nasıl etkilediğine ilişkindir.
3. Algılara ilişkin veriler ise; araştırma grubuna dâhil olan bireylerin süreç hakkında düşündüklerine ilişkindir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 40).

Bu üç tür veriyi toplamak için görüşme, gözlem ve yazılı/görsel materyallerin incelenmesi yöntemleri kullanılır. Bu çalışmada da, görsel materyel olarak “Son Darbe:28 Şubat” belgeseli incelenmiştir.

Nitel araştırma yöntemi, araştırmanın tasarlanması ve gerçekleştirilmesinde esneklik sağladığı için, bu çalışmada tercih edilmiştir. Araştırmanın her aşamasında duruma göre yeni yöntem ve yaklaşımlar geliştirme, araştırmanın kurgusunda değişiklikler yapma nitel araştırmanın özünü oluşturmaktadır. Nitel araştırmaların bir özelliği de keşfedici

olmalarıdır. Keşfedici özelliğe sahip araştırmalar, üzerinde az çalışılmış konuları aydınlatmada oldukça kullanışlı ve yararlıdır (Neuman, 2012: 228).

Nitel araştırmalarda genellikle önerilen üç yöntem söz konusudur. Bu yöntemler betimsel analiz, betimsel ve sistematik analiz, betimsel, sistematik ve veri analizi yöntemleridir. Betimsel analizde farklı kişilerin aynı soru hakkında farklı düşüncelerinin görüşülenlerden elde edildiği tarzda aktarılır. Betimsel ve sistematik analizde ise elde edilecek sonuçları daha sistematik belirlemek üzere; konuşma metninin yazıya dökülmesi, alınan cevapların sınıflandırılması gibi yöntemlerin belirlenmesidir. Betimsel, sistematik ve veri analizinde ise bu iki analiz yöntemi veri analizi ile birleştirilir. Görüşmelerden elde edilen veriler kodlama sistemi ile sayısal verilere dönüştürülür ve analizi yapılır (Altunışık vd. 2010: 322)

Çalışmada nitel araştırmanın bir parçası olan betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, dört aşamadan oluşur (Altunışık vd. 2010: 322)

- Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma,
- Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi,
- Bulguların tanımlanması,
- Bulguların yorumlanması.

Sonuç olarak, nitel araştırmaların analizi karmaşık bir süreçtir. İçerik analizi yazılı-basılı ve görsel materyaller ve belgeler içinde bulunan fakat sistematik olarak ortaya konmamış bilgileri sistematik olarak ortaya çıkaran bir tekniktir.

Bu çalışmada da nitel araştırmaya nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yapılmaya çalışılmıştır.

4.1.2.Doküman Analizi

Varolan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel tarama denir. Tarananlar: Geçmişteki olguların anında iz bıraktığı resim, plak, ses ve resim, araç gereç, bina, heykel vb. kalıntılarla; olgular hakkında, sonradan yazılmış ve çizilmiş her türlü mektup, rapor, kitap, ansiklopedi, resmi ve özel

yazı ve istatistikler,tutanak,anı,yaşam öyküsü vb.leridir(Yıldırım ve Şimşek, 2008: 188-189).

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelenmesi, hemen her araştırma için kaçınılmaz olan bir veri toplama tekniğidir. Belge yoksa tarih de yoktur. Belgelerin varlığı kadar, onlardan yararlanabilmek de önemlidir. Belgelerden yararlanmamak, tarihi bilmemek, onu yeniden yaratmaya çalışmak gibi gereksiz bir çabayı da birlikte getirir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 189).

Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir. Bu anlamda doküman incelemesi, araştırmacıya, zaman ve para tasarrufu anlamında katkıda bulunacaktır. Öte yandan, nitel araştırmalarda gözlem ve görüşme gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanıldığında verinin çeşitlendirilmesi amacına hizmet edecek ve araştırmanın geçerliğini önemli ölçüde arttıracaktır.

Yukarıda sözü edilen yazılı kaynakların yanı sıra; bu çalışmada da ele alınan, film, video ve fotoğraf gibi görsel malzemeler de nitel araştırmalarda kullanılabilir. Bu tür materyaller tek başlarına bir araştırmanın temel veri toplama araçları olabileceği gibi, çoğu durumda, gözlem, görüşme veya doküman incelemesi gibi veri toplama yöntemleri ile birlikte ek veri kaynakları olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 191).

Filmler, videolar ve fotoğrafların araştırmacılara sunduğu birkaç önemli avantaj vardır. Bunlardan birisi; yüz ifadeleri, vücut hareketleri ve mimikler gibi sözel olmayan davranışları, orijinal formunda ve belirli bir süreklilik içinde sunar. İkinci, araştırmacı tarafından birden fazla ve değişik aralıklarla aynı davranışları izleme olanağı verir.Üçüncüsü; tekrar edilmesi zor veya nadiren oluşan olay ve olguların saptanmasına olanak verir.Son olarak, bu dokümanlar başka araştırmacılar tarafından kullanılabilir ;bir araştırmacının vardığı sonuçların ne derece geçerli olduğu sınanabilir veya daha önce ulaşılmış sonuçlardan farklı ve alternatif diğer bazı sonuçlara

ulaşılmasını mümkün kılabilir. Bu anlamda, nitel araştırmada zaman zaman sorun olan bir araştırmanın tekrar edilebilirliği önemli ölçüde sağlanmış olur (Marshall ve Rossman, 1995).

Bu görsel materyalleri kullanırken dikkat edilmesi gereken nokta, film, video veya fotoğrafa belirli bir yanlılığın yansıyor yansımadığıdır. Bu çalışmada da, buna dikkat edilmeye çalışılmıştır.

Son Darbe 28 Şubat Belgeselinin doküman analizi yapılırken, aynı zamanda doküman analizinin de özelliklerini oluşturan, aşağıdaki sıra izlenmiştir:

- Kolay ulaşılamayacak özneler
- Tepkiselliğin olmaması
- Uzun süreli analiz
- Bireysellik ve özgünlük
- Düşük maliyet
- Nitelik
- Olası yanlılık

4.2. Araştırmanın Uygulama Alanı ve Örneklem

Araştırmanın uygulama alanını ve örneklemini, 1996 tarihinde başlayan ve RefahYol koalisyonunun sona ermesiyle biten yayın döneminde 32. Gün programında yayınlanan haberlerden oluşan *Son Darbe: 28 Şubat* belgeseli ve 28 Şubat'ın ele alınış biçimleri oluşturmaktadır.

Belgeselin tamamının yazılı olarak çalışmaya yansıtma imkanı olmadığından 'Kesit Alma' yolu ile elde edilen verilerin genellenebilirlik olasılığının yüksek olması, zaman ve maliyet kazanımı gibi nedenlerden dolayı, bu çalışmada genel tarama modellerinden kesit alma modeline başvurulmuştur.

Bu bağlamda 28 Şubat süreci araştırmanın evrenini, 32. Gün programının bu dönemdeki bölümlerinden oluşan *Son Darbe: 28 Şubat* belgeseli de, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

4.3. Araştırmanın Sorunsalı

Gazeteler ve televizyonlar, toplum gündemini meşgul eden olayları ve haberleri, kamuoyuna farklı şekilde taşıyabilmektedir.

Şöyle ki, 28 Şubat'ın önemli özelliklerinden biri, özel TV ve radyolar Türkiye'de yayın dünyasında faaliyete başladıktan sonra yapılan ilk 'darbe' olmasıdır. 28 Şubat öncesi darbelerde en önemli hedeflerden biri TRT iken, 28 Şubat'a geldiğimizde ise artık tek bir merkezden kontrol edilemeyecek bir medya çeşitliliği mevcuttur. Haliyle bu tür bir medya yapılanmasının, daha önceki darbeler gibi kontrol edilemeyeceği, aynı şekilde yönlendirilemeyeceği de açıktır. Bu bağlamda medyanın 28 Şubat'ta rolü, çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır.

28 Şubat, medya çoğulluğunun olduğu bir ortamda gerçekleşen bir dönemdir. Önceki darbelerden farklı olarak, 28 Şubat sürecinin medya ile ilişkisi de farklı olmuştur.

28 Şubat'tan önceki darbelerin bir farkı da diğerlerinin bir darbe günü ya da anı olmasına rağmen, 28 Şubat'ın bir süreç olmasıdır. Bu nedenle de bir medya merkezi ele geçirilse dahi, asıl önemli olan ve güç dengesini değiştiren olgu merkezi ele geçirmek değil, süreci yönetebilmektir. Bu nedenle de bu dönemde daha öncekilerde olduğu gibi herhangi bir medya merkezi basılmamıştır. 28 Şubat, diğer darbelerden farklı olarak bir "süreç" olduğundan, medya önceden olduğu gibi sorunun sonunda devreye giren enstrüman değildir.

Medya, 28 Şubat'ta bu "süreç" ruhuna uygun şekilde yeniden işlevlenmiş, tam bir süreç kontrol ve yönetim aracına dönüşmüştür. Bu nedenle 28 Şubat'ın hazırlanmasında, gerçekleşmesinde ve daha sonra sürdürülmesinde mütemadiyen ve dinamik bir rol almıştır. Bu nedenle

medyanın olmadığı bir 28 Şubat'tan bahsetmek bir yana, medyanın olmadığı bir 28 Şubat mümkün dahi değildir. 32. Gün programının bu süreçte ne kadar etkisinin olup olmadığı, çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Ali Kalkancı operasyonundan, Aczimendilerden Kudüs Günü'ne kadar neredeyse tüm darbe enstantaneleri medya üzerinden gerçekleşmiştir. Darbe sürecinin hazırlanmasında etkin olan bu hazırlıklar, darbeyi ilan ederek devam etmiş, daha sonra ise kapatma davaları ve ceza davalarında medya üzerinden üretilen sahte deliller ve iddialarla sürecin tamamen erdirilmesinde hayati bir rol oynamıştır. Zamanın iktidar ortağı Refah Partisi'nin kapatılması için hazırlanan iddianamelerde tekzip edilen, yalan olduğu açıkça kanıtlanan bir takım haberlerin yine de kapatmaya delil olarak kullanılması konuyu özetlemektedir.

4.4. Son Darbe: 28 Şubat Belgeseli ve Belgeselin Doküman Analizi

Mehmet Ali Birand'ın "*Türk demokrasisinin en önemli yol kazalarından biri*" diyerek başladığı belgesel, hem 28 Şubat öncesinden, hem de 28 Şubat süreciyle ilgili önemli tarihleri ve olayları vererek izleyiciyle buluşmuştur.

3 Şubat 2012'de seyirciye sunulan belgesel ilk kez yayınlandığında, hafta içi her akşam CNN Türk'te arka arkaya ekrana gelmiştir. Birand, belgesel boyunca 28 Şubat sürecinin Türkiye'nin eksenini değiştirdiği vurgusunu yapmaktadır.

Son Darbe:28 Şubat belgeseli, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 1993 yılında ölümüyle başlayıp, Tayyip Erdoğan'ın başbakanlık koltuğuna oturduğu 2003 yılında sona ermektedir.

Doküman Analizi iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada Belgeselin nitel çözümlümesi yapılarak 12 bölüm içerisinde hangi dosyaların ele alındığı, konuların ele alınış biçimi, sunucunun anlatım ve sunum yöntemi ile olayların özet bilgilerine yer almıştır.

İkinci aşamada belgeselin nicel çözümlemesi yapılarak ele alınan dosyaların türü, dosyaların etki düzeyleri, olayların içinde yer alan bireylerle ve olay dışındaki tanık ve gözlemcilerle gerçekleştirilen mülakatlar, görüşülen kişilerin sayısı, sunucunun ekran önünden ve ekran arkasından anlatım sayısı ile her bir dosyaya ne kadar zaman ayırdığı gibi konular üzerinde durulmuştur.

4.4.1. Nitel Çözümleme ve Elde Edilen Bulgular

Belgeselde, 12 bölüm halinde anlatılan bu 11 yılı, M. Ali Birand “masaya yatırmak” şeklinde ifade etmiştir:

1. ve 2. Bölümler:

Özallı Yıllar:

Belgesel, Birand’ın “*sıcak, bizden, aileden biri*” olarak tanımladığı ve “*ülkeyi çağ dışı ekonomisinden*” bir iki yıl içinde “*kurtaran*”, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal güzellemesiyle başlamaktadır. Bu ülkenin, Özal’la birlikte tanıştığı “neoliberalizm” ve çoğu kişi tarafından vahşet olarak nitelendirilen neoliberal uygulamalar Birand tarafından “çağdaş” bir olgu gibi yorumlanmaktadır. Belgeselin ilk bölümünde ayrıca Birand, Turgut Özal’ı “aileden biri” şeklinde yorumlamış ve burada haberciliğin temel özelliklerinden biri olan “tarafsız” davranış sergilememiştir.

Birand, Özal’ın en çok önem verdiği şeylerin başında “düşünce özgürlüğü”nü vurgulayarak ilk bölüme başlamaktadır. Oysa Birand’ın da çok iyi bildiği gibi, Özal’ın Cumhurbaşkanı, Demirel’in Başbakan olduğu yıllarda, Uğur Mumcu gibi laik cumhuriyeti savunan aydınlar öldürülmeye başlanmış ve failleri yıllar geçtiği halde bulunamamıştır. Öncelikle faili meçhul cinayetleri ele alan belgeselde, ilk konuşmacı Uğur Mumcu’nun kızı Özge Mumcu olmuştur. Özge Mumcu, Demirel’in ve dönemin Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü’nün “*Kanı yerde*

kalmayacak, namus borcumuzdur” sözlerinin kendilerine verildiğini, ancak bu sözlerin tutulmadığına dikkat çekmiştir.

Bölümün devamında askeri bir uçağın düşmesi sonucu yaşamını yitiren Orgeneral Eşref Bitlis’in ölümünün bir suikast olup olmadığının hala belirsizliğini koruduğu ifade edilmiştir. Eşref Bitlis’in ölümü, Özal’ın ölümünden iki ay önce gerçekleşmiştir.

Belgeselin ilk bölümünün ilerleyen dakikaları, Özal’ın ölümü üzerinedir. Öcalan, Kürtlerle olan ateşkesin sona ermesi için, Özal’ın öldürüldüğünü söylemektedir.

Birand, belgeselin bu ilk kısımlarında, Özal’ın ölümünden önce, PKK’yı bitirmek için attığı adımdan bahseder. Özal, ölümünden önce DEP’li milletvekilleri Sırrı Sakık ve Hatip Dicle ile görüşerek PKK’nın ateşkesi uzatması için Öcalan ile görüşmelerini istemiştir. Belgeselin bu kısımlarında Hüsamettin Cindoruk’un konuşması yer alır; Cindoruk hem Özal’ın ölümünden, hem de PKK ile mücadele sürecinde izlenen yoldan bahseder. Haber belgeselinin temel niteliklerinden olan “olaya tanıklık etme ve tanıkların belgesel içinde yer alması” unsuruna, M.Ali Birand’ın bu belgeselde, özellikle dikkat ettiği görülmektedir. Çünkü belgesel, 1990’lı ve 2000’li yıllara bizzat tanıklık eden önemli isimlerin konuşmaları ve fikirlerini açıklamalarıyla devam etmektedir.

Bu bölümde ilginç bir ayrıntı ise Turgut Özal tarafından sadece kendisinin bildiği Şam’a gönderilen 5 kişinin olmasıdır ve Mehmet Ali Birand, belgeselde verdiği detaylarda buna yer vermektedir. PKK terör örgütü lideri Öcalan’la terörü sona erdirmek için görüşmeye giden aralarında Hatip Dicle, Sırrı Sakık gibi eski DEP milletvekillerinin olduğu heyet, Suriye’de kendilerini büyükelçi yardımcısı tarafından karşılanmış; heyet, Özal’ın ölüm haberini de orada öğrendiklerini anlatırken görüştükları Abdullah Öcalan’ın Özal’ın birileri tarafından öldürülmüş olabileceği iddiasını gündeme getirmiştir.

Şekil 4.1. Özallı Yıllar

Özal'ın ölümünden sonra köşke çıkan isim Süleyman Demirel olmuştur. DYP'nin boşalan koltuğuna ise Tansu Çiller gelmiştir. Yine Birand'ın tabiriyle, “cinsiyetiyle umut yaratan, rüya gibi, sarışın güzel kadın” Tansu Çiller ve Mehmet Ağar ikilisinin sahneye çıkışı belgeselin bu kısmında yer almaktadır. Birand'a göre ‘ekonomi profesörüyken, 1992’de partili olan Tansu Çiller, DYP’nin adeta vitrin süsüdür ve karşısında rakip olan İsmet Sezgin ile Köksal Toptan’ı geçerek, parti başkanlığına yükselmiştir.

Çillerli Yıllar: Madımak Faciası, İSKİ Skandalı, Refah Partisi

Çiller'in kurduğu hükümet, henüz güvenoyu almadan, cumhuriyet tarihinin en kara lekelerinden biri olarak anılan Sivas Madımak Oteli faciası yaşanmıştır. Siyasi İslama yönelik kaygı ve kuşkuların miladı olarak anılan bu facianın sebepleri ve nasıl gerçekleştiği ile ilgili de hala akıllarda soru işareti vardır.

Sivas'ta 1992'nin Temmuz ayında Pir Sultan Abdal Şenlikleri için, birçok aydın, Alevi kanaat önderi ve sanatçı buluşmuş, haber, konser ve imza günleriyle Pir Sultan Abdal'ı anmışlardır. Birand'ın deyimiyle “sanki birileri Alevilere ders vermek istemiştir”. Aziz Nesin'in de Sivas'a gelişi kentteki radikal İslamcılarını rahatsız etmiştir. Hatta radikal İslamcı basın, “Sivaslı! Dikkatli ol, tahriklere kapılma”, “Müslüman mahallesinde salyangoz sattılar” diye manşetler çıkmıştır. Şenliklerin onur konuğu olan Aziz Nesin'e bir

muhabirin onu sıkıştıran sorular⁶ sormasından sonra, Aziz Nesin'in korumaları, onu ve 20 kişilik yazar ekibini Madımak Otel'i'ne yerleştirmiştir. Bu esnada küçük radikal İslamcı gruplar sloganlarla Aziz Nesin'i ve Alevileri protesto etmeye başlamış, konser salonunu taşlamışlardır.

Şekil 4.2. Aziz Nesin ile Yapılan Röportaj

Fısıltı gazetesi, dinin elden gittiğini ve Aziz Nesin'in Müslümanlara hakaret ettiğini yaymaktadır. Hatta sözler ve protestolar Aziz Nesin'i aşmış, devlete kadar uzanmıştır. Madımak Otel'i'ni taşlamaya başlayan bu kalabalık grubun baskısına karşılık Aziz Nesin, Ankara'yı aramış, İnönü'den onları kurtarmalarını istemiştir. İnönü bu isteğe karşılık "Merak etmeyin her türlü tedbiri aldık" demiştir. Oteldekiler ise, camların tuzla buz olmasıyla kendilerini savunmaya karar vermişler, belgeseldeki görgü tanıklarının deyimiyle elbise askısı, kırık sandalye bacakları ile bekleyişe geçmişlerdir. Olayların artmasıyla asker gelmiş, komutan askerlerle konuşup arabasına binip gitmiş, askerler ise halkı sakinleştirmeye çalışsa da başarılı olamamış, öfkeli topluluk tarafından otel ateşe verilmiştir. Gelen itfaiye aracına ilk binen Aziz Nesin olsa da, itfaiye görevlisi, onu bileğinden tutup aşağıya atmıştır. Aziz Nesin'in linç edilmesini de tek başına çıkıp gelen bir komiser önlemiştir. Aziz Nesin hastaneye kaldırılrsa da çıkan olaylarda toplam 35 kişi hayatını

⁶ Selman Rüştü'nün *Şeytan Ayetleri* adlı kitabında Hz. Muhammed'in eşlerine dil uzatıldığı ile ilgili kısımlar hakkında Aziz Nesin'e soru sorulmuştur. Çünkü bu kitabın çevirisini, İran'da büyük tepki toplamasına rağmen Aziz Nesin yapmıştır. Muhabirin sorularının üzerine çevredeki seslerin yükselmesiyle Aziz Nesin ve yazar ekibi Madımak Otel'i'ne yerleştirilmiştir.

kaybetmiştir. Olayların ardından valinin yaptığı açıklamada “Beni Emniyet Müdürü yanlış bilgilendirdi, olaylar taşkınlık halini aldığı anda maalesef yapacak bir şeyimiz yoktu” demiştir. Bu büyük can kaybı ve faciyanın ardından 1994 senesi de unutulmayacak izlerle doludur. Olayların bir özeti Tablo 4.1.’de verilmiştir.

Tablo 4.1. Birinci Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü							Mülakat sayısı		Sunucunun Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bölüm	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	Polisiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Dış mülakat	Ekran Önü	Ekran Arkası	Başlangıç	Bitiş	Dosya Süresi
Bl	1.Uğur Mumcu Suikasti ve Terör Olayları	1	0	1	0	0	0	0	1	2	1	1	0:03:50	0:06:55	0:03:05
Bl	2.Eşref Bitlis	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0:06:56	0:08:14	0:01:18
Bl	3.Turgut Özal'ın vefatı	1	1	0	0	0	1	0	3	2	1	1	0:08:15	0:13:59	0:05:44
Bl	4.S.Demirel CB Olması	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0:14:00	0:16:41	0:02:41
Bl	5.Çiller'in DYP GB Olması	1	1	0	0	0	1	0	6	1	1	1	0:16:42	0:26:01	0:09:19
Bl	6.Erdal İnönü'nün GB Görevini Bırakması	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0:26:02	0:26:56	0:00:54
Bl	7.Madımak olayı	0	0	1	0	1	1	0	4	1	1	1	0:26:57	0:47:02	0:20:05

Şekil 4.3. Madımak Faciası

1994 yılı daha büyük can kayıplarının, suikastların, dev bir ekonomik krizin yılı olmuştur. Diğer taraftan PKK terörü de sürekli gündemdedir. 1994, Birand'ın tabiriyle “devlet tarafından hem PKK avına çıkıldığı, hem de PKK'ya yardım ve yataklık edenlerin vurulduğu” dönemin başladığı yıllardır. Milli Görüşçülerin yürüyüşlerinin arttığı, Refah Partisi'nin güçlendiği bu yılda, İSKİ skandalı gündeme gelmiştir. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdarisi (İSKİ) Genel Müdürü Ergun Göknel'in kendisinden 29 yaş küçük Feray Karlar ile ilişkisi ortaya çıkmış, Göknel eşinden boşanmak istemiştir. Medyayı uzun süre meşgul eden bu olayın perde arkasında aslında dönemin İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Başkanı Nurettin Sözen ile İSKİ'de olan yolsuzluklar vardır. Çünkü Göknel'in eşine çok yüksek meblağlı bir boşanma tazminatı verilmiştir. Hal böyle olunca da, Göknel'in mal varlığı sorgulanmaya başlanmış, bu sorular skandalın anahtarı olmuştur. Bundan en çok rahatsız olan da Ergun Göknel'i İSKİ müdürlüğüne getiren Nurettin Sözen olmuştur. Nurettin Sözen, Göknel'in görevden alınması için İç İşleri Bakanlığı'na şikâyette bulunmuştur. Tüm bu olayları basın, iki kişi arasındaki özel ilişkiler şeklinde ele almamış, SHP'nin halkı aldatması şeklinde manşetlere taşımıştır. Göknel'in eski eşine ödediği tazminatın rüşvetlerden kazandığı para olduğu, İSKİ ihalelerinin SHP'nin kasasına girdiği soruları gündeme gelmiştir. Birçok davadan yargılanan Ergun Göknel, İSKİ'ye fahiş fiyattan klor satın aldırıldığı ve zimmet suçlaması gerekçesiyle iki ayrı davadan

11 yıldan fazla hapis cezasına çarptırılmıştır. Öte yandan mahkeme Göknel'in boşandığı eşinin aldığı 700.000 dolarlık tazminata maliye aracılığıyla el koymuştur. Bu olaylar, SHP'nin seçmenin gözünden düşmesine de neden olmuştur.

SHP cephesinde bunlar olurken, koalisyonun diğer ortağı Çiller ayağında da durum pek farklı değildir. Tansu Çiller'in ABD'de milyon dolarlık gayrimenkullerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü Çiller'in yurtdışındaki mal varlığından o güne kadar kimsenin haberi olmamıştır. Bu zenginleşme, Çiller'in devlet bakanlığı döneminde başlamış, başbakanlığa aday olduğunda verdiği mal beyanında ABD'deki mal varlığından söz etmemiştir. Kendisine sorulduğunda da, "Babasından kalan mirasın verimli alanlarda işletilmesi" şeklinde açıklamış, fakat kamuoyu buna hiç inanmamıştır. O dönemde güldürü programı olarak televizyon ekranlarında bolca konu olan Levent Kırca'nın "İSKİ skandalı" ve Çiller'in 'Jet ski'si sık sık ekranlarda yer almıştır. Belgeselde bu ayrıntılar da unutulmamıştır.

Çiller'den belgeselde başlangıçta bahsedilirken olumlu imajını anlatmak adına dönemin ABD Başkanı Bill Clinton ile olan görüntülerine yer verilmiştir. Başbakan Tansu Çiller'in ilk dönemlerindeki yabancı televizyonlardaki iyi İngilizcesi, kendinden emin duruşu, Türkiye'nin dünyaya açılan modern tavrı imajı, sonrasında yaşanan bu olaylar ve hükümette aldığı kararlarla zedelenmiştir. Bunun üzerine "5 Nisan Kararları" ile ülke bir anda krize girmiş ve ekonomi çok büyük zarar görmüştür.

Şekil 4.4. Tansu Çiller ve Bill Clinton'un Buluşması

Birand'a göre, bir günde yüz binlerce insanın işsiz kalmasına, iflas ve intiharların sıradan hale gelmesine sebep olan "5 Nisan Kararları", Çiller'in kendine duyduğu aşırı güvenin bir sonucudur. Birand, burada yine kişisel görüşünü dile getirmektedir. Ülkeyi, sömürge ülke haline getirmek demek olan Gümrük Birliği anlaşması ise "*Çiller'in arkadan dolanarak AB'ye girme uyanıklığı*"dır. Belgeselde, Gümrük Birliği anlaşması, 'Çiller'in uyanıklığı' şeklinde ifade edilmiştir. 5 Nisan Kararları ile enflasyon Türkiye'de ilk kez % 149'u bulmuştur. Çiller'in krizden çıkmayla ilgili paketi de bir işe yaramamış, ülke o yıl % 6 küçülmüştür. Ülkede dövizle borçlananların iflas ettiği, haciz ve icralarla sarsıldığı günler yaşanmış, halk yoksullaşmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana ekonominin bu kadar küçüldüğü Türkiye, ciddi anlamda yakın tarihinin en büyük krizini yaşamıştır.

1994 yerel seçimlerine bu ortamda girilmiş, muhalefetteki Erbakan daha genç kadrolarla çalışmaya başlamış, siyaset yapma şeklini değiştirmiştir. O zamana kadar evinin hanımı olan başörtülü kadınlar, artık sokağa ve siyaset sahnesine çıkmaya başlamıştır. Geçmişte sadece dindarlarla sınırlanan Refah Partisi'nin bu imajı aşmak ve yerel seçimlerde oy potansiyelini artırmak için başı açık kadınlar da öne çıkarılmıştır. Toplumun farklı kesimlerinden gelen katılım abartılmış, 'kitle partisi olma' imajı verilmeye çalışılmıştır. Çünkü toplumun onları nasıl algıladığını çok iyi analiz etmişlerdir. 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde DYP ve ANAP ilk iki parti olarak çıksa da, oylarını yükselten parti Refah Partisi olmuştur. Burada çarpıcı gelişme, Birand'ın

değişikle RP'nin iktidara yürümeye başlaması ve hem İstanbul'un hem de Ankara'nın büyükşehir belediyelerini kazanmış olmasıdır. Birand, RP'yi burada, “Eskiden sakallı ve başörtülülerin partisi olan Refah Partisi, pastadaki dilimini fazlalaştırmıştır” diyerek, imajının değiştiğine vurgu yapmıştır. Burada Birand'ın bir nebze de olsa kışkırtıcı bir ifade kullandığı ve toplumun bir kesimini ‘ötekileştirdiği’ söylenebilir. Olayların kronolojik sıralaması Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2. İkinci Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü							Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bölüm	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	Polisiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Dış mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	DosyaSuresi
B2	1.1994 yılı değerlendirmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0:00:39	0:01:56	0:01:17
B2	2.Ergun Göknel: İski Skandalı	1	1	0	0	0	1	0	2	0	1	1	0:01:57	0:10:40	0:08:43
B2	3.Çillerin ABD'deki mal varlığı	1	0	0	0	0	0	0	2	2	1	1	0:10:41	0:16:48	0:06:07
B2	5. Nisan Kararları: Devalüasyon ve Ekonomik Kriz	0	1	0	0	0	0	1	3	0	1	1	0:16:49	0:25:40	0:08:51
B2	5.Refah Partisi'nin Yükselişi	0	0	0	0	1	1	0	7	1	1	1	0:25:41	0:46:00	0:20:19

Türkiye, gerek ekonomik kriz, gerek skandallar, gerekse artan terör olayları sebebiyle kötü günler yaşamaktadır. PKK örgüt stratejini belli bölgeleri Türkiye’den koparmak üzere şekillendirmektedir. Birand’a göre, Güneydoğu geceleri PKK’nın, gündüzleri askerinin kontrolüne geçmektedir. Bugüne kadar terör eksenli savunma ve saldırıya göre organize olmamış TSK bu yeni duruma uyum sağlayamamıştır. 1995’e girilirken, Çiller’i bekleyen tehlike de budur. Çünkü Çiller için asıl sınav PKK terörüyle mücadele olacaktır.

3-4. Bölümler:

Türkiye Yanıyor

Belgeselin 3. Bölümü, her ne kadar Çiller Başbakanlığa alışsa da, dengelerin her an bozulabileceği mesajını vermektedir. Özellikle milli görüşçülerin iktidara yürüyüşlerine de dikkat çekmektedir. Tansu Çiller’i başlangıçta “*Lady’nin topuk sesleri*” diye öven Birand, bu bölümde, koşullar ve Türkiye şartları onu zorladığı için, Çiller’den bahsederken “*talihsiz*” ifadesini kullanmaktadır. Türkiye’yi yangın yerine PKK’nın çevirdiğini belirten Birand, PKK’nın Güneydoğu’da hâkimiyetini de kurduğunu, Çiller’in bölünmeye yakın bir ülkeyle karşı karşıya kaldığını söylemektedir. Bunu söylerken aslında dönemin olaylarını biraz da manipüle etmektedir. Belgeselin devamına bakıldığında, Mehmet Ağar gibi isimlerin de ifadelerine yer verildiği dikkat çekmektedir. Çiller’in terörle mücadele edip edemeyeceği, o dönemde kendi partisinde bile konuşulmaktadır.

Devlet her ne kadar terörle mücadele etmeye çalışsa da, PKK’nın Güneydoğu’daki etkinliği tam olarak kırılmamıştır. PKK’nın tüm destekçileri yok edilmeli, onlara sağlanan maddi ve manevi destek ortadan kaldırılmalıdır. Birand’a göre o dönemde en dramatik gelişmelerden biri, köy koruculuk sisteminin kurulmasıdır, bu da bir nevi “*Kürdü Kürde kırdırmak*”tır. “Derin Devlet”in de daha bilinirleştiği bu yıllarda, Kürt işadamları ve düşünürlerin evlerinden alınıp öldürüldüğü iddiası belgeselde yer almaktadır. Olaylara ilişkin geniş bir liste Tablo 4.3’de verilmiştir.

Tablo 4.3. Üçüncü Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü								Mülakat sayısı	Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bölüm	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	Polisiyasal	Ekonomik	iç mülakat	dış mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	DosyaSuresi
B3	1.PKK Terörü ve Güneydoğu Sorunu	0	0	1	0	1	1	0	5	0	1	1	0:01:30	0:14:40	0:13:10
B3	2.Faili Meçhuller	0	0	1	0	0	0	0	3	0	1	1	0:14:41	0:20:36	0:05:55

B3	3.HEP Milletvekillerinin Dokunulmazlığının Kaldırılması ve Partinin Kapatılması	0	1	0	0	0	1	0	5	1	1	1	0:20:37	0:31:34	0:10:57
B3	4.Hasan Mezarıcı Olayı ve Laik Hassasiyetler	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0:31:35	0:40:06	0:08:31
B3	5.Refah Partisi'nin Yabancı Ülkelerden Yardım Alması ve Süleyman Mercüme Olayı	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0:40:07	0:42:48	0:02:41
B3	6.Emlak Bankası Yolsuzluğu ve Civan Olayı	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0:42:49	0:46:56	0:04:07
B3	7.AB ile Gümrük Birliği Anlaşması	0	1	0	0	0	1	1	1	0	1	1	0:46:57	0:47:41	0:00:44

Birand'a göre, devlet temsilcisi bir gazete kesimi türemiştir. Bu kesim yazılarıyla liberal görüşleri lekelemiştir. Birand, belgesel içerisinde, terör olayının sadece silahla sona erdirilemeyeceğini, halkın da beklentilerini bilmek gerektiğinden bahsetmektedir. Bu sebeple de o dönemde bazı kesimlerce eleştirildiğinden yakınmaktadır. O dönemde 'İntikam komandoları' adıyla bir grup yakalanmış ve öldürüleceklerin içinde Birand'ın ismi de geçmiştir. Birand, belgeselde bu durumdan MİT'in kendisini aylarca yakın korumada tuttuğundan bahsederek anlatmaktadır ve bunu da "*korku imparatorluğu içinde bedava yaşamışız*" şeklinde özetlemektedir.

Genel seçimler yaklaşırken yeni bir skandal daha ortaya çıkmış, bu skandal devlete ait Emlak Bankası'nın eski Genel Müdürü Engin Civan'a sıkılan kurşunlar olmuştur. Engin Civan'ı vuran tetikçi kısa sürede yakalanmış, tetikçinin yer altı dünyasının ülkücü mafya ismi Alaattin Çakıcı'nın adamı olduğu ortaya çıkmış, bunun da arkası çorap söküğü gibi gelmiştir. Olay yargıya intikal edince de siyasi sistemin, Birand'ın deyimiyle, "*ne kadar kokuştugu*" anlaşılmıştır. Akabinde Refah Partisi'nin Bosna için topladığı paralar, batan bankalara yatırılmış, faizi kaldırmak isteyen RP'nin yardım paralarını repo, hisse senedi ve faizle işlettiği ortaya çıkmıştır. Bunlar

olsa da RP'nin yükselişi devam etmektedir, bir yandan da tüm bu süreç, yavaş yavaş 28 Şubat'ı hazırlamaktadır.

Mehmet Ali Birand'ın söylemine göre, tüm bu olaylar, “*adı her ne olursa olsun, devlet içinde ve dışında, yıllar sonra adı ‘Ergenekon’⁷ olarak adlandırılacak bir yapı oluşturulmaktadır.*” 12 Mart 1995'te Gazi Mahallesi olayları meydana gelir ve meçhul parmaklar tetiğe basar, çok sayıda Alevi yaşamını yitirir. Mehmet Ali Birand, belgeselin 4. Bölümünde günümüze ait olan bir ifade kullanır. Bu ifade de “Ergenekon Davası” ifadesidir. Birand, anlatısında, yıllar sonra Ergenekon davası iddianamelerinde Emekli Tuğgeneral Veli Küçük'ün bu emri vereceğini belirtir ve belgesel içinde, geleceğe dair küçük bir not düşmüş olur. Onun bu özelliği, belgeseli tekdüze anlatmaması, olaylarla bağlantı kurması ve her ne kadar 28 Şubat, 1990'lı yıllarda yaşanmış da olsa, günümüzdeki yaşananlarla ilişki kurmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

⁷ Ergenekon, 2000'li yıllarda Türkiye'de faaliyet gösterdiği ileri sürülen gizli silahlı örgüttür. Ergenekon'un devletin güvenlik güçleri içerisinde örgütlendiği bünyesinde asker, polis, gazeteci, akademisyen üyeleri olduğu iddia edilmektedir. Bir "derin devlet" örgütlemesi olduğu iddia edilen Ergenekon'a atfedilen eylemler arasında 2003-2004 yıllarında Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetini devirmeye yönelik darbe planları, 2006'da bir yüksek yargıcın öldürüldüğü Danıştay Saldırısı, 2007'de Malatya'da üç Hristiyan'ın öldürüldüğü Zirve Yayınevi katliamı ile 2008-2009 yıllarında gerçekleştirileceği öne sürülen suikast planı iddiaları yer almaktadır Türkiye yargısı tarafından terörizm ile suçlanmış, suçlamalar ve dava 21 Nisan 2016'da Yargıtay kararı ile usul ve esas yönünden bozulmuştur. <http://www.ntv.com.tr/turkiye/ergenekon-davasinda-karar,1niPVD8ffUO3g6k6bObF6w> , Erişim:01.03.2017)

"Ergenekon" kavramı, ilk olarak Can Dündar ve Celal Kazdağlı'nın, Show TV'de yaptığı 40 dakika adlı programın devletin içindeki yasadışı yapılanmaların tartışıldığı 7 Ocak 1997 tarihli bölümünde dile getirilmiştir. Programın konuklarından Erol Mütercimler, Ergenekon'u 12 Mart döneminde işkenceli sorguların yapıldığı Ziverbey Köşkü'nün komutanı olarak tanınan ve 1991 yılında bir Dev-Sol militanı tarafından öldürülen emekli Tümgeneral Memduh Ünlütürk'ten duyduğunu Ergenekon'un içerisinde subaylar, emniyetçiler, profesörler, gazeteciler, işadamlarının olduğu; çeteler olarak tanımlanan küçük birimlerin Ergenekon'un içindeki birer parça olduğunu iddia etmiştir.

Ergenekon ile ilgili ilk bilgiler gazeteci Tuncay Güney'in 2001'de bir otomobil dolandırıcılığı soruşturması kapsamında ev ve işyerinde yapılan aramalarda bulunan belgelerle elde edilmiş, iddia edilen Ergenekon örgütüne yönelik ilk soruşturma ise 12 Haziran 2007'de Ümraniye'de bir gecekonuda 27 el bombası bulunması sonucunda başlamıştır. İlk duruşması 20 Ekim 2008'de Silivri Cezaevi'ndeki duruşma salonunda görülen davalarda 400 civarında sanık Ergenekon üyesi olmakla suçlanmaktadır. İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi aldığı bir ara kararla Ergenekon örgütünün varlığının kesinlik kazanmadığını ve yargılama sonucu açıklığa kavuşacağını belirtmiştir. (<http://www.cnnturk.com/turkiye/ergenekon-davasi-resmen-bitti?page=2> , <http://www.ntv.com.tr/turkiye/ergenekon-davasinda-karar,1niPVD8ffUO3g6k6bObF6w> , Erişim:01.03.2017)

Belgesel, şöyle devam etmektedir. Birand'ın anlatımıyla ortam, karışıktır ve Cumhurbaşkanı Demirel, erken seçime gidilmesi gerektiğini söylemiştir. Yapılan seçimde meclise giren üç parti birbirine yakın oy almış, beklendiği gibi Refah Partisi, oyunu yükseltmiştir. Dördüncü Bölümdeki olaylara ilişkin bir liste Tablo 4.4'de verilmiştir.

Tablo 4.4. Dördüncü Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü							Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bölüm	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	PolSiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Diş mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	DosyaSuresi
B4	1.Gazi Mahallesi Olayları	0	0	1	0	1	0	0	0	3	1	1	0:00:40	0:21:18	0:20:38
B4	2.K.İrak'a Çelik Harekatı ve AB'nin Kürt Hareketine Desteği	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0:21:19	00:24:31	0:03:12
B4	3.Faali Meçhuller ve Cumartesi Anneleri	1	0	1	0	1	1	0	2	1	1	1	0:24:32	00:32:16	0:07:44
B4	4.Doğu Ergil'in Güneydoğu Raporu	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0:32:17	00:35:47	0:03:30
B4	5.S.Demirel'in Erken G.Seçim Çağrısı	1	1	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0:35:48	00:40:02	0:04:14
B4	6.Refah Partisindeki Yükseliş	0	1	0	0	0	1	0	1	1	1	1	0:40:03	00:47:00	0:06:57

4. bölüm Erbakan'la yapılan mili görüş mücadelesi esaslı konuşma ile bitmektedir. Birand, Gazi olayları, gözaltında kayıplar, Kuzey Irak operasyonu, laik kesimin irticacı olarak görülen RP'nin üzerindeki bakışı şeklinde özetlemiştir. RP, laik devletin kapısını çalarken, Birand'a göre asker de alarm zillerini çalmaya başlamıştır. Bu anlatımda bir mecaz ve az da olsa irticaya karşı kışkırtmanın söz konusu olduğu ileri sürülebilir.

5-6. Bölümler:

Kardak Krizi, Manisa Davası, Metin Göktepe ve Sabancı ölümleri

Birand'ın ifadesiyle 1995 yılı, aslında Türkiye'nin bir eksen değişikliğine girdiğinin en önemli işaretini vermiştir. 24 Aralık seçimleri, laik kesimin endişeyle izlediği Refah Partisi'ni birinci yapmıştır. Bunun anlamı, ülkeyi yönetenlerin el değiştireceğidir. Yılın son günlerinde yerel seçimlerin şoku yaşanırken, diğer şok Ege'de filizlenmiştir. Türkiye ile Yunanistan küçük bir kayalığın (Kardak) kime ait olduğu tartışmasıyla kendilerini, savaşın eşiğinde bulmuşlardır.

Şekil 4.5. Kardak Kayalığına Hürriyet Gazetesi Muhabirlerinin Bayrak Dikmeleri

Birand'a ait olan “*Savaşın eşiğinde olmak, şok yaşamak*” şeklindeki ifadeler, habercilik dilinde kullanılsa da, içinde ciddi biçimde yorum barındıran söylemlerdir. Haber belgeseli niteliğindeki çalışmalarda, yoruma ne kadar yer verileceği, ayrıca bir tartışma konusudur.

Kardak krizinin ardından belgeselin bu bölümünde “Manisa utancı” diye anlatılan Manisa'da çocuklarına işkence yapıldığına dair polise şikâyette bulunan grubun haberiyle ilgilidir. Birand'a göre terörle mücadele kapsamında tüm sol örgütlerle de mücadele edilmekte, hatta bu topluluklar yok edilmektedir. Belgeselin bu kısmı, Manisa davası sanıklarının konuşmalarıyla devam etmektedir.

Türkiye gündeminde bu ‘utanç’ davası devam ederken, gündemde bomba etkisi yaratan bir diğer haber, *Evrensel* gazetesi muhabiri, 27

yaşındaki Metin Göktepe'nin işkence görerek öldürülmesidir. Belgeselde konuşmacı olarak Metin Göktepe'nin ablasına yer verilmiştir. Ablası, olay anını şöyle anlatmaktadır:

“Ümraniye E Tipi Cezaevinde düzenlenen operasyon sonucu birçok mahkum öldürüldüğü için, onların cenazelerini izlemek üzere de basın Alibeyköy mezarlığına gidiyor. Burada kitlesel bir gösteri olmaması adına Alibeyköy'e giriş çıkışlar tutuluyor. Polis, Metin'e soruyor, 'Hangi gazete?' diye. Metin, 'Evrensel diyor, arkadaşı Cumhuriyet. 'Bunu bırakalım, başımıza bela olur' diyorlar, arkadaşı Kerem'i bırakıyorlar. Metin'i gözaltına alıyorlar. Metin, Evrensel'de çalışmıyor olsaydı, gözaltına alınır mıydı, emin değilim...”

Metin Göktepe, orada beyin kanaması geçirinceye kadar dövülmüştür ve spor salonuna bırakılmıştır. Ardından siyasi tarafta, farklı söylemlerle kafalar karışır. Çiller gözaltı emri verilmediğini ancak öldüren kişilerin bulunup gereken işlemin yapılacağını söylemiş, öbür taraftan İstanbul Emniyet Müdürü'ne göre de Metin Göktepe gözaltına alınmamıştır. Oysa, dönemin Eyüp Savcılığı ise, muhabirin “serbest bırakıldıktan sonra” öldürüldüğünü bildirmiştir. Dolayısıyla bu ifade, Metin'in gözaltına alındığının itirafıdır.

Metin Göktepe adlı gazetecinin cesedinin bulunduğu ertesi günü, Türkiye, bir başka suikastle sarsılır: Sabancı Suikastı. Suikast, ülkenin en iyi korunan binalarından biri olan Sabancı merkez binasına düzenlenmiş, Sakıp Sabancı'nın kardeşi Özdemir Sabancı ile onun iki çalışma arkadaşı öldürülmüştür. Suikastı DHKP-C üstlense de, Birand'a göre, işin altından başka şeylerin çıkacağına kokusu da vardır.

Şekil 4.6.Sabancı Suikastinde Sakıp Sabancı'nın Gözyaşları

1996'nın Mart ayına gelindiğinde, ANAP ile RP arasında resmi görüşmeler başlamıştır. Bu dönemle ilgili belgeselde dönemin ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın, dönemin Manisa RP milletvekili Bülent Arınç'ın, dönemin Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna ve dönemin TBMM Başkanı Mustafa Kalemlî'nin ifadelerine de yer verilmiştir. Beşinci Bölümdeki olayların bir listesi Tablo 4.5'te verilmiştir.

Tablo 4.5. Beşinci Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü							Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bölüm	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	Polisiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Dış mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	DosyaSuresi
B5	1.Kardak Krizi	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0:01:36	00:11:20	0:09:44
B5	2.Manisa Davası: 16 Liseli Çocuk	1	0	0	0	1	0	0	2	1	1	1	0:11:21	00:17:29	0:06:08
B5	3.Gazeteci Metin Göktepe	1	0	0	0	0	0	0	2	0	1	1	0:17:30	00:21:57	0:04:27
B5	4.Özdemir Sabancı Suikasti	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0:21:58	00:26:40	0:04:42
B5	5.Hükümet Kurma Çalışmaları ve AnaYol Formülü	0	1	0	0	0	1	0	2	0	1	1	0:26:41	00:46:50	0:20:09

1996 yazında, Türkiye yeni bir yol ayrımına girmiş, Mesut Yılmaz yeniden güven oylamasına gitmek yerine, Demirel'e istifasını sunmuştur.

Hükümetteki Ana-Yol koalisyonunun güvenoyunu iptal ettirerek, hükümeti düşüren RP, böylelikle amacına ulaşmıştır. Birand'ın anlatımına göre, DYP'yi kendisine mahkûm etmeyi başarmıştır. Bu, Türkiye için önemli bir dönüm noktasıdır.

Refah-Yol, Cezaevlerinde İsyan, Libya Ziyareti

Belgeselin 6. Bölümü, Refah-Yol koalisyonu ile başlamaktadır. Refah- Yol hükümeti, Erbakan'ı ve siyasetini irtica kaynağı olarak gören laik kesim için, tam bir şok etkisi yaratmıştır. Birand'ın burada sıklıkla 'laik kesim', 'şok etkisi' gibi ifadeleri dikkat çekicidir. Taraflı bir anlatımı varmış gibi gözükmektedir.

DYP ayağında ise, böyle bir hükümet kurulduğu için, Çiller'e isyan bayrakları her geçen gün yükselmektedir. Çiller ise bunu 'toplumsal uzlaşma' şeklinde yorumlamıştır.

İlk icraatı asgari ücreti yüzde yüz arttırmak olan Refah-Yol'un ilk sınavı ise, cezaevlerinde tutulan ölüm oruçları olmuştur. Aslında süreç, Ana-Yol'un Adalet Bakanı Mehmet Ağar zamanında ortaya çıkmıştır. Ağar, hükümlülerin birçok hakkını ortadan kaldıran bir genelge çıkarınca, cezaevlerinde açlık grevleri başlamıştır. Açlık grevlerinin 63. gününde, aralarında Yaşar Kemal, Halil Ergün, Zülfü Livaneli gibi sanatçı ve aydınların olduğu arabulucu grup devreye girince ölüm oruçları sona ermiş, ancak bu süreçte 12 mahkûm ölmüştür.

Adım adım 28 Şubat sürecine gidilen dönemde, ilk deprem, Erbakan'ın Libya ziyaretiyle yaşanmıştır. Başından beri milli görüş dışındaki bütün siyasetleri Batı taklitçisi olarak gören Erbakan, ilk yurtdışı gezisini İran'a yaparak, kaybettiği prestijini kazanmayı amaçlamış, bu ziyaret kışlalarda, Birand'ın deyişiyle, "*kaşların iyice kalkmasına*" neden olmuştur. Asıl deprem, Mısır'daki gezide göndere Türk bayrağının çekilmemesi, ardından da Erbakan'ın Kaddafi ile görüşmesi sırasında olmuştur. Erbakan'ın Kaddafi ile görüşmesinin amacı uzun süredir Libya'daki müteahhitlerin alacaklarını tahsil edememesiyle ilgiliyken, Erbakan, yine Birand'a göre, nasıl bir 'şov'la karşılaşacağını bilmemektedir. Çünkü Kaddafi diplomatik

nezaketi hiçe sayarak, sözü Türklerin Kürtlere soykırım yaptığına kadar getirmiş ve bizim dış politikamızı beğenmediğini söylemiştir. Erbakan'ın Kaddafi'ye burada gereken cevabı vermemesi, kamuoyunda bir tepkiye sebep olmuştur. Neredeyse herkesin Türkiye'nin onurunun ayaklar altına alındığı konusunda hemfikirken, Erbakan, ülkeye dönüşünde, havaalanında hiçbirşey olmamış gibi açıklama yapmıştır.

Şekil 4.7. Erbakan'ın Kaddafi Ziyareti

En büyük krizlerin içinden geçerken bile hiçbir şey yokmuş gibi davranmak, ilerleyen günlerde Erbakan'ın siyasetinin bir parçası olacaktır. Belgeseldeki Birand anlatımı, Erbakan'ın siyasetini özetleyerek, gelecekte nasıl davranacağını ipuçlarını vermektedir.

D-8 İslam Ortak Pazarı

Refah-Yol, Libya ziyareti ile kaybettiği imajını kurtarmak için, İslam Ortak Pazarı için düğmeye basmıştır. Öte yandan içerde de kamu paralarının ortak bir havuzda toplanması gündeme gelmiştir.

Bu kısımları Birand, şöyle anlatmaktadır: *“Refah'ın her yaptığı, her söylediği yeni bir gerilim yaratmıştır. Kısa zamanda Cuma namazları türban yasağının protesto edildiği gösterilere dönüşmüştür. Emekli komutanlar ve muvazzaf komutanlar, televizyonlarda hükümete karşı sert dilde eleştirilerde bulunmuşlardır.”*

Susurluk: Çürümenin Fotoğrafi

Devlette ve siyasetteki çürümenin gerçek fotoğrafı Susurluk, 3 Kasım 1996'da ortaya çıkmıştır. Aşiret reisi, korucubaşı bir milletvekili (Sedat Bucak), yer altı dünyasıyla ilişkileri nedeniyle bir dönem meslekten uzaklaştırılan emniyet müdürü (Hüseyin Kocadağ) ve Interpol'ün her yerde aradığı 1970'lerin ülkücü militanı Abdullah Çatlı aynı otomobildedir. Bu otomobil bir kamyonla çarpışmasa, o fotoğraf Türkiye'nin belleğine hiç kazınmayacaktır. Bu kaza, devletin terörle mücadele adına ellerini kirlettiği kuşkularını arttırmıştır.

Şekil 4.8. Susurluk Kazası

Belgeselin bu kısmında, TBMM Susurluk Komisyon üyesi Fikri Sağlar, Deniz Baykal, Mesut Yılmaz ve Süleyman Demirel konuşmuşlardır. Beşinci Bölümdeki olaylar Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.6. Altıncı Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü							Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bölüm	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	PolSiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Diş mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	DosyaSuresi
B6	1.Refafh-Yol Hükümeti	0	1	0	0	0	1	0	6	0	0	1	0:00:35	00:13:10	0:12:35

B6	2.Cezaevlerinde ki Açlık Greverleri	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1	0:13:11	00:15:20	0:02:09
B6	3.Erbakan'ın Libya Ziyareti	1	1	0	0	0	1	1	2	0	0	1	0:15:21	00:21:00	0:05:39
B6	4.D-8 İslam Ortak Pazarı	0	1	0	0	0	1	1	2	0	0	1	0:21:01	00:24:02	0:03:01
B6	5.Üniversitelerde Başörtüsü Yasası	1	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	0:24:03	00:25:15	0:01:12
B6	6.Askerlerin Rahatsızlığı	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0:25:16	00:26:35	0:01:19
B6	7.Susurluk Kazası	1	1	0	0	0	1	0	8	1	0	1	0:26:36	00:47:27	0:20:51

“Susurluk, görevleri terörler mücadele olanların, ülkeyi yönetmek adına yola çıkanların, kamu görevlilerinin, uyuşturucu tacirleriyle girdiği sıkı işbirliğinin, karanlık ilişkilerin ve hukuksuzluğun, haraçların, fidyelerin, faili meçhullerin ve derin devletin fotoğrafıdır.” Bu ifadelerle Birand, Türkiye'nin o yıllarda yaşamış olduğu alttan alta süregelen düzen cesur bir biçimde özetlemektedir.

Susurluk'ta kamyonun altında kalan o otomobilden Çatlı'nın farklı isimler adına aldığı onlarca kimlik, ruhsatsız silahlar, milletvekili plakası, DSP'li Uluç Gürkan'ın kaybettiği meclis giriş kartı, fotoğraflar, dinleme cihazları, susturucular, polis kimlikleri ve kokain çıkmıştır. Çatlı'nın üzerindeki yeşil pasaport ve silah taşıma ruhsatı nedeniyle bir anda gözler, Mehmet Ağar'a çevrilmiş, Çiller Ağar'ın istifasını istemiştir. İstifasını veren Ağar'ın ise “Ayak tırnağımızdan saçımıza kadar her taramıza kadar rahatız, huzur içindeyiz, verilemeyecek hiçbir hesabımız yoktur” ifadesi dikkat çekicidir. O da Erbakan gibi, hiçbir şey olmamış gibi davranmıştır.

Ancak, yıllar süren yargılama sonunda Ankara Özel Yetkili 11. Ağır Ceza Mahkemesi, 15 Eylül 2011'de Eski Emniyet Müdürü ve İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'ın suç örgütü yöneticisi olduğuna karar verecek; cürum işlemek için silahlı teşekkül oluşturduğu ve yönettiği gerekçesiyle 5 yıl hapse mahkûm edilecektir.

Hem geçmişteki olayların, hem de aynı olayın gelecekteki bağlantısının kurgulanmış olması, haber belgeselciliği adına önemli bir ayrıntıdır, konu havada kalmamış, sonuçlanmıştır.

Anlatım bakımından, Birand halkın anlayacağı dilden konuşmaya özen gösterse de, yukarıda da ifade edildiği gibi, belli konularda taraflıymış gibi izlenim sergilediği görülmektedir. İzleyicinin olayları anlaması ve kavraması için, sade ve basit bir üslup kullanan Birand, zaman zaman belgeseli sunarken, subjektif ifadelerle yer vermiştir.

7-8-9. Bölümler:

Birand'ın anlatımında 1996 yılının ikinci yarısında şöyle bir manzara vardır:

“İktidarda Refah-Yol, Başbakan Erbakan, Yardımcısı Çiller, karşılığında ise bu iktidarı değiştirmek için oluşturulmuş güçlü bir koalisyon ve bu koalisyonun başında da TSK vardır. Türkiye’yi 28 Şubat’a götürecek kadro çok karardır, irtica mutlaka gitmelidir. Ülkedeki psikolojik savaşın planını Genelkurmay hazırlamıştır. Refah-Yol’u devirme kararını verenler geri planda kalırken, medyanın önüne çıkan en belirgin isim, Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Çevik Bir ve Genel Sekreter Tümgeneral Erol Özkasnak olmuştur. Bu kadronun gerçek beyni ise, Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya’dır.”

Bu ifadeler, özellikle askerin siyasette olmasa bile, aslında siyasetin içinde olması gerektiği fikrini ele verir niteliktedir. Bir taraftan Batı Çalışma Grubu adı altında iktidarı denetleyen bir mekanizma oluşturulmuş, diğer taraftan Erbakan orduyla aralarında herhangi bir gerilim olmadığını her defasında vurgulamıştır. Bunu da ilk kez 32. Gün programında dile getirmiştir, Erbakan’a göre, “Genelkurmay şöyle dedi, böyle dedi” tarzında haberler, aslında kasıtlı olarak çıkarılmaktadır.

Bunun üzerine, DYP’li Milli Savunma Bakanı, “*Refah Partisi’nde cumhuriyetin temel ilkeleri üzerinde güvensizlik vardır, üzülerek söylemeliyim ki, ben de güvenemiyorum*” açıklaması, kurulan kriz masasıyla artık iktidarın iplerinin askerin elinde olması demektir. Artık devlete alınan kadrolarda güvenlik soruşturması adı altında Genelkurmay’ın onayı gerekmektedir. RTÜK, TRT, YÖK gibi kurumlara asker temsilciler atanmakta, Birand’a göre, sivil kadrolar asker denetimine sokulmaktadır.

Birand’ın deyimiyle, Genelkurmay bu aşamada yeni bir adım atar ve laik düşüncüyü benimseyen medya ile o güne kadar görülmemiş bir ilişki

oluşturur. Burada Birand'ın "o güne kadar görülmemiş bir ilişki" ifadesini kullanması, yine subjektif bir usluptur ve izleyicinin kafasında karışıklığa mahal verecek türdendir. Çünkü izleyici, böyle bir cümlede, "daha önce nasıl bir ilişki vardı?" yı sorgulayabilir. Dolayısıyla, Birand belgeselin 8. ve 9. bölümlerinde de, yorumlara açık ifadeler kullanmaya devam etmektedir. Yine Birand burada, Genelkurmay'ın yazılı ve görsel basını beslemeye başladığından, televizyon haberciliğini de kontrolüne aldığından bahseder. Birand'a göre, askerin basına bu şekilde müdahalesi halk tarafından da normal görünmeye başlanmıştır. Birand, yorum yaparken aslında bir taraftan da iddialar ortaya koymaktadır. "Basına askerin müdahalesi" bir iddiadır. Halkın buna alışması da öyle... Haber belgeselinin, aslında iddialardan uzak daha objektif bilgiler içeren bir yapıda olması gerekir.

10 Kasım 1996'da RP Kayseri Milletvekili Şükrü Karatepe, basında çıkan haberlere göre, 10 Kasım günü, partisinin il divan toplantısında, "*Süslü püslü görüldüğüme bakıp da laik olduğumu sanmayın. Müslümanlar sakın ha içinizden bu hırsı, bu kini, bu imanı eksik etmeyin*" demiş, bu konuşma 10 Kasım gösterilerine tepki olarak algılanmış, fakat kendisi bunun özellikle 10 Kasım için söylenmediğini dile getirmiştir. Ancak ne yaparsa yapsın, Karatepe, ceza almış, dosyası Yargıtay'dan yıldırım hızıyla çıkmıştır.

Birand, Kartepe'nin ceza almasını "cezası kesilmiş" şeklinde yorumlarken, aslında izleyiciye, "zaten hak etmişti" gibi bir mesaj da vermek istiyor olabilir.

Aczmendiler, Arşiv Kasetleri, 28 Şubatın Ayak Sesleri

Kamuyounun o tarihlerde tanıdığı Aczmendiler, ellerinde asalar, başlarında sarıklar olan bir dini tairkat grubudur. Ülke 1996'nın son günlerine yapılan bir polis baskını ile Aczmendileri de içine alan bir seks skandalı tefrikasıyla girmiştir. Polis 28 Aralık'ta gazeteciler ve kameralar eşliğinde bir eve baskın düzenlemiş, burada Aczimendi şeyhi Müslüm Gündüz, müridi Fadime Şahin adlı genç kadınla birlikteyken yakalanmıştır. Televiyon kameralarının ışıkları altında yaka paça tutuklanan Müslüm Gündüz, din istismarı yaparak, halkı kin ve düşmanlığa teşvik etmek suçundan iki yıl hapis

cezasına çarptırılmıştır. Çünkü o dönemde, Müslüm Gündüz, Kemalizm ve laikliğin mutlak düşmanıdır. Bu baskından sonra, Fadime Şahin, kanal kanal gezerek, gözyaşları içinde nasıl tuzağa düşürüldüğünü anlatmıştır. Anlattıklarına göre, İslam'ı öğrenmek için evine gittiği Şehy Ali Kalkancı'nın da tecavüzüne uğramıştır. Ali Kalkancı, kendisine dini nikâh kıyıp, sonra da 'Boş ol' demiştir.

Şekil 4.9. Müslüm Gündüz-Ali Kalkancı- Fadime Şahin

Belgeselde, Birand bu kısmı, tarikat şeyhlerinin isimlerinin seks skandallarına karışması, RP'nin niteliği hakkında adeta halka verilen bir mesaj niteliğinde olduğunu söyleyerek anlatmaktadır. Müslüm Gündüz ve Ali Kalkancı'dan bahsederken, "riyakâr" kelimesine özellikle vurgu yapmaktadır.

Olaylar, kısa sürede siyasetin gündemine yerleşince, RP'li Mehmet Ali Şahin, "*Hiçkimse, yaşayışıyla, davranışıyla, İslam'ı küçük düşürme hakkına sahip değildir*" açıklamasında bulunmuştur. Aczmendiler, Türkiye'nin gündeminden sonraki günlerde de düşmemiş, Müslüm Gündüz'ün hapisanede çektiği laiklik karşıtı ses kayıtları basında geniş yer bulmuştur.

Öbür taraftan, televizyon kanallarına Birand'ın tabiriyle "*görülmeyen ellerden*" başka başka ses kayıtları gelmiştir. Bu kayıtlar, RP'li milletvekillerinin ve siyasilerin eski yıllardaki Atatürk ve rejim düşmanlığına dair kasetlerdir. Yine Birand'ın deyimiyle bu kısım anlatılırken, "*yenilir yutulur cinsten değil*" ifadesi kullanılmıştır. Refah Partililerin kasetlerle belgelenen sözleri, rejimi savunan pek çok kişiyi karşısına alacak niteliktedir.

Birand'a göre, kasetleri servis edenlerin tek amacı toplumun laiklik konusundaki hassasiyetini tırmandırarak, RP'nin karşısında bir cephe oluşturmaktır. RP'nin süreci iyi yönetememesi, bu kasetleri seyredenlerin endişelerini giderememesi, toplumu ikna etmek gibi bir çaba içine girmemesi de, işlerini kolaylaştırmıştır.

Artık Birand'ın yorumuyla asker ile RP arasındaki gerginlik hat safhadadır ve 1997'de Başbakanlık konutunda verilen bir iftar daveti ortalığı daha da alevlendirmiştir. Erbakan, başbakanlık konutunda dini liderler ve şeyhlere iftar daveti düzenlemiş, bu yemek, laik kesimlerce cumhuriyete meydan okumak olarak adlandırılmıştır. Erbakan'ın niyeti, devletin tarikat liderleriyle uzlaşma niyetinde olduğunu göstermek olsa da, bu öyle anlaşılmamıştır. Üstelik bunun üzerine hükümet, memur mesai saatlerinin Ramazan ayına göre düzenlenmesini kararlaştırmış, Taksim ve Çankaya'ya cami yapılması, Ayasofya'nın ibadete açılması, kurban bağışlarının dini grup ve cemaatlerde toplanması konularını gündeme taşımışlardır. O günlerde ekranlarda sıkça gösterilen bir başka durum da, başbakan Erbakan'ın ailesi ve 25. Kez hacca gitmiş olmasıdır. Belgesel içinde de bu kısma yer verilmektedir.

Kudüs Gecesi, Balans Ayarı

Ankara Sincan Belediyesi, 1997'nin 31 Ocak akşamı ilçe meydanında Mescid-i Aksa benzeri bir çadır kurmuş ve Filistin'le dayanışma konulu Kudüs gecesi düzenlemiştir. Ancak o geceki tiyatro oyunu, medya tarafından masum olarak lanse edilmemiştir. Birand'ın da bu şekilde ifade ettiği gece, laik kamuoyunu rahatsız etmiş, kışarlardaki kıpırdanmaların arttığı haberleri yayılmıştır.

İki sabah sonra Sincan halkı tank sesleriyle uyanmış, Genelkurmay Başkanı ise bunu tankların normal tatbikatına gittiği şeklinde açıklamıştır. Normal olmayansa, bu tank yürüyüşünün bir gün önceden Anadolu Ajansı'na haber verilmiş olmasıdır. Bundan sonra Türkiye tam anlamıyla bir demokrasi

sınavına girecektir. Yedinci Bölüm olayları ve ilgili istatistikler Tablo 4.7.'de verilmiştir.

Tablo 4.7. Yedinci Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü							Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bölüm	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	PolSiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Dış mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	Dosya Süresi
B7	1. Batı Çalışma Grubu	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0:01:51	00:09:25	0:07:34
B7	2. Asker-Medya İlişkileri	0	1	0	0	0	0	0	0	3	0	1	0:09:26	00:11:28	0:02:02
B7	3. Şevki Yılmaz vb Konuşmaları	1	0	0	0	0	1	0	2	1	0	1	0:11:29	00:20:35	0:09:06
B7	4. Aczmemdiler Olayı	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	1	0:20:36	00:26:14	0:05:38
B7	5. Tarikat Liderlerine İftar	0	1	0	0	0	1	0	2	0	0	1	0:26:15	00:29:47	0:03:32
B7	6. DYP'den İstifalar ve Büyük Demokrat Türkiye Partisi Kuruluşu	1	1	0	0	0	1	0	3	1	0	1	0:29:48	00:31:30	0:01:42
B7	7. Kudüs Gecesi ve Tankların Sincan'da Yürümesi	0	1	0	0	0	0	0	5	0	0	1	0:31:31	00:46:55	0:15:24

Belgeselin 8. bölümü 28 Şubat 1997'de yapılan tarihi MGK toplantısı ile devam etmektedir. Birand'ın deyimiyle, toplantı gündeminin irtica olacağı bir ay önceki MGK toplantısından belli olmuştur. Yaklaşık dokuz saat süren toplantıda 18 maddelik karar listesi çıkarılmış, Güven Erkaya, "Bu listede yazılanların hepsinin uygulanmasını istiyoruz" demiştir. Birand'a göre, yeni hazırlanan bildiri tavsiye niteliğinde değildir, siyasi iktidara adeta asker tarafından talimat verilmektedir. 18 maddelik istek listesi, RP'nin göze alamayacağı unsurlarla doludur. Bunlardan biri de, ilköğretimin 5 yıldan 8 yıla çıkartılarak, İmam Hatip Okullarının orta kısımlarının kapatılmasını

sağlamaktır. Ayrıca Kur'an kurslarının Diyanet'e bağlanması, kaçak faaliyet gösterenlerin kapatılması, tarikatlerin faaliyetlerine son verilmesi, silah ruhsatları konusunun yeniden gözden geçirilmesi, üniversitelerdeki dinci kadrolaşmaya dikkat edilmesi, yeşil sermayeye kısıtlama getirilmesi gibi birçok şey bu listede istenmektedir. Erbakan 18 maddelik bildiriye hemen imzalamayınca, medyada bildiri maddeleri yayınlanır ve gözler Erbakan'a çevrilir. Erbakan her ne kadar "Uyum içindeyiz" mesajı vermeye çalışsa da, Birand'a göre aldığı cevap sert olur. Cevap şu şekildedir: "*Ordu, Atatürk'e inananlarla uyum içindedir*".

Birand'ın MGK kararlarındaki anlatımı objektif gibi gözükse de, medyanın ortamı kışkırttığını doğrular niteliktedir. Çünkü "*Bildiri, medyada yer alınca, asıl kıyamet o zaman koptu*" ifadesi, medyanın da ortamı bir şeylere hazırlar nitelikte olduğunu göstermektedir.

Bu süreçte Erbakan, bildirinin demokrasi çıkarlarına aykırı olduğunu savunmaya çalışsa da, diğer partilerden destek alamaz. Ayrıca Erbakan, ortada sorun yokken, bunları medyanın abarttığını da iddia etmektedir. Bu yüzden de bildirinin daha 'ılımlı' hale getirilmesini istese de, olumlu yanıt alamaz. Bu kısımda Birand'ın "*Erbakan köşeye sıkışmıştı, herkesin beklediği o imzayı 5 gün sonunda kerhen de olsa attı*" ifadesi olaya bakış açısını göstermektedir.

Erbakan MGK kararlarından kurtulmaya ne kadar kararlıysa, Genel Kurmay da, MGK kararlarının uygulanması konusunda o derece ısrarlıdır. Genelkurmay, başbakanın isteksizliğini görmüş ve kararını vermiştir: Refah-Yol iktidarı düşmeli, yeni bir hükümet kurulmalıdır. Asker açıktan bir darbe yapmak istemese de, laik kamuoyu, Refah-Yol'un Cumhuriyet için nasıl bir tehlike olduğunu görmelidir.

Halkta ise tam anlamıyla bir sokaklara dökülme durumu vardır. Bir yanda Susurluk skandalı itibariyle siyasetteki kirlenmeyi hedef alarak hayata geçirilen, sonrasında Refah-Yol hükümetine tepki olarak yapılan "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" eylemleri başlamıştır. Öte yandan, İmam Hatiplerin ortaokul kısmının kalkmaması için sokaklarda eylemler olmaya

devam etmektedir. Belgeselin bu kısmında önemli gazeteci ve yazarlara yer verilmiştir.

Konuşmacı olarak katılanlar Güneri Civaoglu, Nazlı Ilıcak, Fikret Bila, Ali Bayramoğlu gibi isimlerdir. Tüm bu brifingler, herkesin aklına ortak aynı soruyu getirmiştir: “*Asker darbe mi yapacak?*”

Aslında askerın gündeminde darbe yapmak birincil hedef değilken, medya, olayları bu noktaya getirmiştir. Birand da belgeseli sunarken, Genelkurmayın geceleri ışıklarının sürekli yanık olduğundan bahsetmektedir.

O dönemde, Çiller, Sultanahmet’te bir miting düzenler ve bütün suçlu medyaya yüklemeyi aklına koyar. Gelinek noktadan gazeteleri suçlu tutmaktadır. Asker ise sonraki günlerde MGK toplantılarında hükümete olan baskısını sürdürmektedir.

Türkeş’e Veda, Refah’a Kapatma Davası, Erbakan’ın İstifası

O günlerde siyasileri bir araya getiren olaylardan biri MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş’in ölümü olmuştur. Sonraki günlerde Devlet Bahçeli, en yakın rakibini geçerek, MHP’nin yeni lideri olur.

Türkiye o yıl bu kadar siyasi meselenin içinde, Kuzey Irak’a dev bir operasyon düzenler; Çekiç Hareketi ile 50.000 asker sınır ötesine geçer. Burada 3000’e yakın PKK’lı militanın öldürüldüğü açıklanır. Ancak Ankara’daki asıl mesele “laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği” gerekçesiyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığını’nın RP’ne dava açması olmuştur. Dava sürecinde Genelkurmay’ın irtica brifingleri de devam etmiştir. Genelkurmay aynı zamanda askerın siyasete müdahalesini eleştiren gazeteciler için de düğmeye basmıştır. DYP’li milletvekilleri de yavaş yavaş istifa etmeye başlamıştır. DYP’nin zayıf halka konumuna girmesinde en önemli etken, Birad’a göre, “*istifa edip hükümeti düşürmezsek, asker darbe yapacak*” korkusudur.

1997 Haziran’ına gelindiğinde, askerler irtica brifingleri vermeye devam etmekte, gazeteler askerın darbe yapacağı ihtimalini “Gerekirse silahla” manşetleriyle duyurmaktadır.

Refah-Yol kurulurken Erbakan ile Çiller, sırayla başbakan olma konusunda anlaşmış olsalar da, asker de, büyük medya da, laik kesim de, Refah-Yol'u istememektedir. RP hakkında kapatma davası da açıldığı için, Erbakan, istifasını köşke sunmuş, Demirel de hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiştir.

Düşen hükümet, gelinen bu noktadan basını sorumlu tutmuştur. Onlara göre iktidar, medya-işadamaı-asker üçlüsünün baskısı sonucu kaybedilmiştir. En önemli rolü de laik basın oynamıştır. Sekizinci Bölüm olayları ve ilgili istatistikler Tablo 4.8.'de verilmiştir.

Tablo 4.8. Sekizinci Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü							Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bölüm	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	PolSiyasal	Ekonomik	iç mülakat	dış mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	DosyaSuresi
B8	1.28 Şubat MGK Toplantısı	0	1	0	0	0	1	0	6	3	0	1	0:00:50	00:25:20	0:24:30
B8	2.İrtica Brifingleri	0	1	0	0	0	0	0	3	0	0	1	0:25:21	00:30:01	0:04:40
B8	3.Osman Özbek'in Hakareti	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0:30:02	00:31:43	0:01:41
B8	4.Çiller - Medya Savaşı	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0:31:44	00:34:45	0:03:01
B8	5.Türkeş'in Vefatı ve D. Bahçeli'nin GB Olması	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0:34:46	00:36:15	0:01:29
B8	6.Refah Partisi'nin Hakkında Soruşturma Açılması	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0:36:16	00:37:34	0:01:18
B8	7.Medya Brifingleri	0	1	0	0	0	0	0	3	0	0	1	0:37:35	00:43:21	0:05:46
B8	8.DYP'den İstifalar ve RefahYol'un Sonu	1	0	0	0	0	1	0	6	2	0	1	0:43:22	00:47:28	0:04:06

Birand'ın anlatımına göre, aslına bakılacak olursa, nasıl ki, asker, RP'nin laik cumhuriyeti yıkacağına samimi olarak inanıyorsa, merkez medya da Refah-Yol'un ülkeye zarar verdiğine inanmaktadır. Laikliğin tehlikeye

girdiği endişesi, merkez medyada yaygındır ve bunu gerek televizyon programlarında, gerekse gazete manşetlerinde açıkça belli eder.

Mesut Yılmaz'ın koalisyon ortağı aradığı günlerde, Refah-Yol hükümeti bir kez daha asker ile karşı karşıya gelir. İçişleri Bakanı'na göre, Emniyet istihbaratı kanalıyla eline geçen belge, Batı Çalışma Grubu'nun darbe planlarını yaptığını göstermektedir. Refah-Yol iktidarı sırasında MGK toplantılarında kapalı kapılar ardında konuşulan konular, artık televizyon programlarına taşınmıştır. Birand'ın yorumuyla da dönemin İçişleri Bakanı Meral Akşener, bunun faturasını ödeyecektir.

Bunun yankıları sürerken Mesut Yılmaz, Bülent Ecevit'in DSP'si, Hüsamettin Cindoruk'un DTP'si ile anlaşmıştır. CHP'nin dışarıdan desteklediği Ana-Sol D hükümeti, meclisten güvenoyu almıştır. Asker cephesinde ise 28 Şubat'taki kararların uygulanması konusu devam etmektedir. Ana-Sol D hükümetinin ilk icraatı, kısa adı EMASYA olan Emniyet Asayiş Yardımlaşma Protokolü'ne imza atmaktır. Buna göre sivil otorite askerle birlikte çalışmaya zorlanmış, devlet kadrolarına alınacak kişilerin güvenlik soruşturmaları askere bırakılmıştır. Çok geçmeden RP'li belediye başkanları, valiler, kaymakamlar, MÜSİAD'lı işadamları hakkında mürteci olduğu gerekçesiyle soruşturmalar açılmıştır. Bunun ardından sekiz yıllık kesintisiz eğitim ile ilgili yasa da meclise gelmiş, meydanlar Cuma namazları sonrası "*Kahrolsun laik cunta*" diye inlemeye başlamıştır.

Refah-Yol gitmiş olsa da, 28 Şubat kararlarının uygulanması konusunda ısrarcı olan asker, basına sürekli laiklik vurgusu yapan demeçler vermektedir. Çünkü yeni hükümette Ecevit, Fethullah Gülen okullarını övmekte, ANAP türban konusunda yeterince laik bir tutum sergileyememektedir. Asker ve hükümet arasındaki bu mücadele, Mesut Yılmaz'ın muhtıra almasına sebep olmuştur. Yılmaz'ın askere cevabı ise, "*Laiklik için demokrasi feda edilemez, BÇG lağvedilmelidir, türban yasağı yanlıştır*" olmuştur. Öte yandan RP davası görülmüş, Erbakan savunmalarında kimseleri ikna edememiş, parti "*laikliğe aykırı eylemlerin odağı*" olduğu gerekçesiyle, 16 Ocak 1998'de kapatılmıştır. Ardından aynı görüş için Fazilet Partisi'nin kurulması fazla zaman almamıştır.

Erdoğan Cezaevinde, Andıç Yalanı

Aynı dönemde, RP’li İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı R. Tayyip Erdoğan, Siirt’te bir konuşma yapmış, bir de şiir okumuştur:

*“Minareler süngü, kubbeler miğfer,
Camiler kışlamız, müminler asker,
Bu ilahi ordu dinimi bekler,
Allahu ekber, Allahu ekber”*

Okuduğu bu şiir nedeniyle Erdoğan’a DGM’de dava açılmış, mahkeme, “halkı din ve ırk farkı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik ettiği” gerekçesiyle bir yıl hapis cezası vermiştir. İnfaz yasası indirimiyle bu süre dört aya düşürülmüş, ceza paraya da çevrilmemiştir. Erdoğan o dönem, “Ben bunları önemsemiyorum, benim tek önemsemiğim, milletimin gönlünde yer edinebilmektir” diye fikrini belirtmiştir.

Bütün bu karmaşa içinde, Kuzey Irak’tan gelen haber, Genelkurmay’da büyük heyecan yaratmıştır. Haber, PKK’nın 2 numaralı adamı Şemdin Sakık’la ilgilidir; Şemdin Sakık, Öcalan tarafından öldürüleceğini anlayınca kaçıp Mesut Barzani’nin adamlarına sığınmıştır. Ancak Barzani, Öcalan ile arasını da bozmak istemediğinden, topu Türkiye’ye atmıştır. Barzani’nin adamları önceden belirlenen bir yere Şemdin Sakık’ı bırakınca, Türk özel kuvvetleri de aynı yere baskın yapıp, Sakık’ı yakalamıştır.

Bu olay zafer niteliğinde alkışlanmış, Genelkurmay için de yeni bir fikir doğmuştur. Genelkurmay Başkanlığı’nın emriyle psikolojik savaş çarkı dönmeye başlamıştır. Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik, “Andıç” isimli belgeyi imzalamıştır. Bu belgede, Sakık’ın ifadelerinde geçen işadami, siyasi ve gazetecileri ekleyerek, onları yıpratmak, gerekirse haklarında dava açmak konuları geçmektedir. Birand, belgeselin bu kısmında “can sıkın” ifadesini kullanmıştır. Kendisi de süreçte yer aldığı için, yine kendi düşüncesini belgeselin bir parçasıymış gibi sunmak istemiştir.

Bu plan işlemiş, yıpratılmak istenen kişi ve kurumların ifadesi, Sakık'ın ifadesine eklenmiştir. *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerine bunun haberi uğurulunca, gazetelerdeki manşet de şöyle olmuştur: “*Şemdin Sakık, büyük işsaatta bulunmuş, bazı ünlü gazetecilerin maskesini düşürmüştür*”. Genelkurmay, Sakık'ın ifadesinin bir bölümünü başlıksız bir beyaz kağıt ile *Sabah*, *Hürriyet* ve *Kanal D*'ye servis etmiştir. Sakık o bildiriye, bazı gazetecilerin PKK lehine yazı yazdıklarını söylemiştir. Sakık'ın ifadesine göre, RP'li milletvekili Fethullah Erbaş ile İHD Başkanı Akın Birdal Öcalan'dan talimat(!) almaktadır. Hatta yine Sakık'a göre, *Milli Gazete* ve *Yeni Akit*, PKK ile anlaşmalıdır. *Hürriyet* gazetesi Başyazarı Oktay Ekşi, bu veriler üzerine kaleme aldığı “Alçakları Tanıyalım” başlıklı yazısında parayla PKK lehine yazan bu gazetecilerin isimlerinin açıklanmasını istemiştir. Kimi taraflar habere temkinli yaklaşırsa da, kamuoyunun geneli, Birand'a göre, bu verilerin yalan olduğundan haberdar değildir. Ancak sıcağı sıcağına o ünlü gazetecilerin isimleri de basına verilmiştir: Mehmet Ali Birand, Cengiz Çandar, Yalçın Küçük, Yaşar Parlak, Mahir Kaynak ve Mahir Sayın.

Bu isimler yayınlanınca, Mehmet Ali Birand işten atılmış, Cengiz Çandar uzun süre yazı yazamamıştır. Birand'ın olayın aydınlatılması için kendisi hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunması bir işe yaramamış, savcılık bu talebi kabul etmemiştir. Ancak birkaç hafta sonra, Şemdin Sakık'ın mahkemede “*Ben bunları söylemedim*” ifadesi, gazetelerde küçük bir haber olarak yer almış, Oktay Ekşi meslektaşlarından özür dilemiştir.

Şekil 4.10. Son Darbe 28 Şubat Belgeseli'nden Birand

Birand'ın belgeseldeki yorumuna göre, işin aslı, Can Ataklı'nın bir yıl sonra *Öküz* dergisine verdiği röportajda gizlidir. Ataklı bu röportajda, *Sabah*'ın ve diğer bütün büyük gazetelerin verdikleri haberlerin yalan olduğunu söylemektedir. Sakık'ın itirafları da yalandır. Dönemin çok güçlü bir generali, bu haberlerin konmaması durumunda gazeteyi batırma tehdidinde bulunmuştur. Ataklı benzer demeci, *Zaman* gazetesine de verince, işinden olur. Bu esnada *Hürriyet* ile *Sabah*'ın haberleri etkisi göstermiş, Akın Birdal vurulmuştur. İki yıl sonra Nazlı Ilıcak gidişatı bozmuş, Sakık'ın ifadesinin andıçlandığına, yani ifadeye ek yapıldığına dair belgeyi kamuoyuna duyurmuştur. Aslında Andıç, Nazlı Ilıcak ile aynı anda Akın Birdal'a da gelmiştir.

Belgeselin bu kısmında Nazlı Ilıcak, Akın Birdal, Oral Çalışlar, Ertuğrul Özkök gibi isimler konuşmuş, dönemde yaşanan olayları anlatmışlardır.

İkna Odaları

O dönemin çok tartışılan olaylarından biri de İstanbul Üniversitesi'nin türbanlı öğrenciler için kurduğu "ikna odaları"dır. Türbanlı öğrencileri okula almayan üniversite yönetimi, çözümü türbanlı öğrencilerin akademisyenler tarafından başlarını açmaya ikna edeceği bu odalarda bulmuştur. İslami çevrelerde ikna odaları büyük tepki yaratırken, belgeselin bu bölümünde konuşan isimler de, o dönemde isimleri geçen Nur Serter ve Kemal

Alemdaroğlu'dur. Dokuzuncu Bölüm olayları ve ilgili istatistikler Tablo 4.9.'da verilmiştir.

Tablo 4.9. Dokuzuncu Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü							Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bolum	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	Polisiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Dış mülakat	EkranÖnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	DosyaSuresi
B9	1.Mesut Yılmaz'ın Hükümeti Kurma Çalışmaları	0	1	0	0	0	1	0	1	2	1	1	0:01:17	00:06:35	0:05:18
B9	2.Kadir Sarmusak-BÇG Belgesi	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0:06:36	00:09:18	0:02:42
B9	3.Çiller'in Askerleri Emekliye Sevketme Kararnamesi	1	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0:09:19	00:12:30	0:03:11
B9	4.Emasya Protokolü	0	1	0	0	0	0	0	2	0	1	1	0:12:31	00:20:43	0:08:12
B9	5.İrtica Avı ve Kesintisiz Eğitim	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0:20:44	00:23:30	0:02:46
B9	6.Terör ve İrtica ile Mücadele Eylem Planı	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0:23:31	00:25:25	0:01:54
B9	7.Refah Partisi'nin Kapatılması	0	1	0	0	0	1	0	2	0	0	1	0:25:26	00:29:23	0:03:57
B9	8.Fazilet Partisi'nin Kurulması	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0:29:24	00:29:49	0:00:25
B9	9.Erdoğan'ın Minareler Söğümüz Şiirini Okuması ve Hapse Girmesi	1	0	0	0	0	1	0	2	0	0	1	0:29:50	00:33:54	0:04:04
B9	10.Andıç Olayı	1	1	0	0	0	0	0	2	0	1	1	0:33:55	00:44:50	0:10:55

10. 11. ve 12. Bölümler:

APO'nun Yakalanışı, Merve Kavakçı Olayı, Gülen Cephesi

1998'in sonlarına gelindiğinde 28 Şubat süreci tüm ağırlığıyla sürmektedir. Birand'a göre, asker, 28 Şubat'ın uzun yıllar sürmesini istemektedir. Burada da Birand, asker ile ilgili kendi kişisel yorumunu eklemiştir. Birand, belgeselin 10. Bölümünde Fikri Sağlar'ın Meclis'te dinlettiği kasetlere vurgu yaparak, özelleştirilmek üzere ihaleye çıkarılan bir bankanın satışını mafyanın yönlendirdiğini anlatmaktadır.

Bu dönemde asıl önemli olan olay ise Öcalan'ın yakalanması ve Ecevit'in tarihi bir konuşma yapmasıdır. Ecevit, "Öcalan yaptıklarının ve yaptırduklarının hesabını bağımsız Türk adaletine verecektir" demiştir. Beraberinde aslında Türkiye'nin önüne kaçırılmaması gereken bir fırsat çıkmıştır. Birand'a göre, o dönemde Kürt sorunu yumuşatılabilir, PKK dağdan indirilebilir. Ancak ülkeyi yönetenler, Birand'ın yorumuyla bu fırsatı heba edeceklerdir.

Birand'a göre Abdullah Öcalan'ın yakalanma süreci CIA'nin Ankara'daki istasyon şefinin, MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun'u ziyaret etmesiyle başladı. CIA'nın Ankara'daki istasyon şefinin dönemin MİT Müsteşarı Atasagun'a cebinden çıkarıp verdiği bir kâğıtta Apo'nun nasıl yakalanacağı hakkında her detay yazmaktadır. Birand'a göre, Amerika her şeyi hazırlamış ve MİT'e sadece kâğıtta yazanları uygulamak kalmıştır. Roma'da PKK liderinin kaldığı villaya karşı saldırıyı planlamaktan, Kenya'dan Türkiye'ye getirilişine kadar her aşama MİT'in denetiminde geliştiğinin anlatıldığı belgeselin bu bölümünde, Amerikan'ın Öcalan'ın adil bir mahkemede yargılanmasını ve yolda bir kazaya uğramaması istediği de Birand tarafından açıklanmaktadır. İddialarını üst düzey yetkililerin açıklamalarına dayandıran Mehmet Ali Birand, "Öcalan'ın yakalanmasında ve Türkiye'ye teslim edilmesinde tek başına bir tek ülke rol oynadı. O da Amerika'dır. MİT postacı gibidir. Kendisine teslim edilen zarfı, MİT İmralı'da askere uzatmıştır. Ve hikâye böylece bitmiştir" demektedir.

Şekil 4.11. Apo'nun Yakalanışı

18 Nisan 1999 seçimlerinden sonra yine bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Ankara'daki ilk depremse, Meclis yemin yöreninde yaşanmıştır. TBMM, Fazilet Partisi İstanbul Milletvekili Merve Kavakçı'nın Meclis'e türbanıyla girmesi ve türbanını çıkarmaması üzerine, Meclis tarihindeki en gerilimli günlerinden birini yaşamıştır. Ecevit, öfkeli ve *“Burası devlete meydan okunacak yer değildir, lütfen bu hanıma haddini bildiriniz”* demiştir. Belgeselin bu bölümünü ve yaşananları dönemin FP İstanbul Milletvekili, Nazlı Ilıcak anlatmıştır.

Şekil 4.12. Merve Kavakçı'nın Meclise Girişi

Birand ise belgeselin bu kısmındaki görüntüleri aktarırken, Kavakçı'nın cumhurbaşkanı tarafından bölücü provakatör olarak suçlandığını, sonraki günlerde de yeminini edemediğini anlatmaktadır. Milletvekili

seçilmeden önce, Kavakçı'nın İçişleri Bakanlığı'ndan izin almadan Amerikan vatandaşı olduğu anlaşılmıştır. Kanuna göre, İçişleri Bakanlığı'ndan izin almadan, Amerikan vatandaşı olanlar Türk vatandaşlığını kaybetmektedir. Bunun üzerine Merve Kavakçı'nın milliyetvekili dokunulmazlığı kaldırılmış ve Türk vatandaşlığından da çıkarılmıştır. Kavakçı'nın türbanla Meclis'e girme denemesi, FP'ne çok pahalıya mal olmuş, partiye yine kapatma davası açılmıştır.

Diğer taraftan Merve Kavakçı, 1999 yılında ABD'ye yerleşmiştir ve Washington'da George Washington Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaya başlamıştır. *⁸

17 Ağustos Depremi, Öcalan'ın Yargılanması

17 Ağustos 1999'da Türkiye tarihindeki en büyük doğal felaketlerden birini yaşamıştır. Deprem ülkesi olan Türkiye, 17 Ağustos 1999'da büyük bir sarsıntı yaşamıştır. Onbinlerce insanın öldüğü, yaralandığı, sakat kaldığı 7,5 büyüklüğündeki bu depremin ardından Düzce depremi gelmiştir. Birand burada önemli bir yorum getirmiştir: “*Depremde sınıfı geçen siyaset değil, bir avuç idealist insanın kurduğu Arama Kurtarma Derneği (AKUT) olmuştur.*” AKUT'un üzerinde duran Birand, belgeselin ilerleyen kısımlarında AKUT Başkanı Nasuh Mahruki'nin konuşmasına yer vermiştir. Onuncu Bölüm olayları ve ilgili istatistikler Tablo 4.10.'da verilmiştir.

Tablo 4.10. Onuncu Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

⁸ Merve Kavakçı, 3 Temmuz 2017'de Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile yeniden T.C. kimliğine kavuşmuştur. Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu, Dışişleri Bakanlığı'nın son büyükelçiler kararnamesindeki isimleri arayarak yeni görevlerini tebliğ etmiştir. Merve Kavakçı Türkiye'nin Kuala Lumpur Büyükelçisi olmuştur. (<http://www.hurriyet.com.tr/merve-kavakci-buyukelci-oldu-40531807>, Erişim:11.09.2017)

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü								Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bolum	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	Polisiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Dış mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	DosyaSuresi	
B10	1. Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye Getirilmesi	1	1	0	0	0	0	0	6	0	1	1	0:00:39	00:30:05	0:29:26	
B10	12.DSP-MHP Koalisyon Hükümetinin Kurulması	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0:30:06	00:32:15	0:02:09	
B10	3.Merve Kavakçı Olayı	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0:32:16	00:38:07	0:05:51	
B10	4.Fethullah Gülen Davası	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0:38:08	00:40:35	0:02:27	
B10	5.19 Ağustos 1999 Depremi	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0:40:36	00:47:08	0:06:32	

Şekil 4.13. Nasuh Mahruki

Türkiye, depremin yaralarını saramadan yeni bir cinayet haberiyle sarsılır. Atatürkçü Düşünce Derneği Genel Başkan Yardımcısı, eski Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı, otomobilinin sileceğine yerleştirilen bir bombayla öldürülür. Kışlalı *Cumhuriyet* gazetesindeki bir yazısında *Akit* gazetesinde provakatif yazılara konu olmuş, bunlardan birinde fotoğraflarının üzerine çarpı atılmıştır. Ancak Birand'a göre, Kışlalı cinyeti de Türkiye devletinin ayıplarından biri olarak tarihteki yerini almıştır. Kışlalı ilk değildir, son da olmayacaktır.

Birand'ın bu anlatımlarında karamsarlık ve subjektiflik hâkim olsa da, belgesel içerisinde olay sırasını vermesi, konuları çok dağıtmadan kilit noktalarından birbirine bağlaması dikkat çekicidir.

Belgeselin 11. Bölümü, Öcalan'ın yargılanması ile başlamaktadır. Ülke, idam edilsin diyenler ve idama karşı çıkanlar olmak üzere ikiye bölünmüştür. Mahkemeden çıkan idam kararı Yargıtay'ın onayını beklerken, gerilim artmış, Öcalan'ın avukatları AİHM'ne başvurarak infazın durdurulması için tedbir kararı istemiş; AİHM de bu kararı vermiştir. AİHM'nin aldığı kararı Birand, “*Ben karar verene kadar asmayın*” sözleriyle ifade etmiştir. Birand, belgeselin bu bölümünde, “*Öcalan'ı ortadan kaldırmak için çalışan devlet, şimdi, Öcalan'ı idamdan kurtarmak için kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.*” demektedir. Ankara'daki bu gerginliğin ve Öcalan'ın cezasının infazı kaygısının altında, eğer idam gerçekleşirse, çok kan döküleceği endişesi vardır.

Öcalan'ı asmama kampanyası medyada beklenen etkiyi yaratmış, o zamana kadar en sert tutumlu kalemler bile, Öcalan'ın idamına karşı çıkar olmuştur. Kamuoyunda bu tartışmalar sürerken 1999 Kasım'ında Yargıtay idam kararını verir ve son söz, kararı verecek olan koalisyon hükümetindedir. AİHM kararlarına uymamak Türkiye'nin dış politikasını da allak bullak etmek demektir. Öcalan'ın idamını askıya almak konusunda en fazla direnci MHP göstermiştir, ancak MHP Türkiye'nin çıkarını bir yerde parti politikasının da önüne koyduğu iddia edilebilir.

Uzun tartışmalardan sonra Türkiye'nin AB adaylığını resmen ilan etmesi, bu süreçte yaşanan en önemli gelişmelerden biridir.

Hizbullah Tehlikesi, Sezer Dönemi, Rahşan Affi

AB adaylığının ardından Hizbullah terör örgütü ortaya çıkmış, onunla ilgili birçok operasyon yapılmış, örgütün liderleri öldürülmüştür. Bu operasyonlar Türkiye'deki birçok faili meçhul cinayeti de ortaya çıkarmıştır.

Yılın ilk aylarında Demirel'in de görev süresi dolmuş, Ecevit, Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Nejdet Sezer'in ismini gündeme getirmiştir. Bu dönemin en ilginç olaylarından biri, Çevik Bir'in

“Cumhurbaşkanını halk seçerse, ben adayım” diyerek köşke talip olmasıdır. Ancak Çevik Bir’in bu sözleri Meclis’te taraftar bulamamıştır.

Daha sonra Türkiye’nin gündemine F Tipi cezaevleri oturmuş, siyasi mahkûmlar ayaklanmış, F tipi hücrelere girmeyi açlık grevleriyle protesto etmişlerdir. Hükümet, bu ‘Hayata Dönüş Operasyonu’ndan sonra “Rahşan Affi” olarak bilinen 4616 Sayılı Şartla Salıverme ve Erteleme Yasası’nı çıkarmıştır. Birand’ın deyiimiyle gerekçe “*basit*”tir, cezaevlerinde yer kalmamıştır. Oysa tasarı, düşünce suçlularının değil, Abdi İpekçi’nin katili Mehmet Ali Ağca gibi katillerin, tecavüzcülerin, hırsızların cezalarında indirim öngörmektedir. Neticede 45 bin kişi tahliye olmuştur. Rahşan Ecevit, yasadan yararlananlar için, “*Bu yasa benim önerdiğim bir yasa değildir, benimkisi sadece kader kurbanları ve buna dâhil olan çocuklardır*” demiştir. Rahşan Ecevit’in bu ifadesi, Birand’ın yorumunda şöyle bir cümleye dönüşmüştür: “*DSP’nin neden böylesi bir garabete imza attığı anlaşılammıştır.*” Birand, ‘garabet’ kelimesini kullanarak, yaşanan durumu tuhaf bulduğunu ve yadırgadığını özetlemektedir.

2000 yılına gelindiğinde Türk siyasetinin yönünü değiştirecek olaylardan biri Erbakan’a karşı oluşmaya başlayan muhalefet ve Abdullah Gül ismi olmuştur. Yeni bir parti kurma düşüncesi de bu yıl başlamıştır.

Belgeselin son bölümü olan 12. Bölümde, Beyaz Enerji Operasyonu’ndan sonra birçok kamu kuruluşunun mercek altına alındığı bir süreç başlamıştır. Ancak hiç kimse bu sürecin cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizi olacağını tahmin edememiştir. O gün yapılan MGK toplantısı on dakika sürmüş, toplantının ardından Ecevit, Cumhurbaşkanı Sezer’in kendisine ağır ithamlarda bulunduğunu, kendisinin ve diğer bakanların bu yüzden toplantıyı terk ettiğini ve yaşananların ciddi bir kriz olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine borsa çökmüş, faizler yüzde 760’a fırlamış, 7,6 milyar dolarlık yabancı yatırımı ülkeyi terk etmiştir. Birand’ın deyiimiyle Türkiye adeta yangın yerine dönmüştür. Bu dönemde kurtarıcı olarak Amerika’dan Kemal Derviş getirilmiş, ekonomik çözüm süreci başlamıştır. Yeni ekonomi paketindeki en önemli kararlar IMF’den alınan krediler ile ilgilidir.

22 Haziran 2001’de Fazilet Partisi kapatılmış, Anayasa Mahkemesi, Nazlı Ilıcak gibi vekillerin milletvekilliğini düşürmüştür. Milli Görüşçüler, bir süre sonra Saadet Partisi’ni kurmuş, ancak bu yeni gruba Abdullah Gül’ü dahil etmemiştir. Kapatılan Fazilet Partisi’nin 100 milletvekilinden 5’i SP kurucuları arasında yer alırken, geri kalanı yenilikçi harekette saf tutmuştur. 14 Ağustos günü Adalet ve Kalkınma Partisi olan AKP kurulmuş, Genel Başkanlığına Recep Tayyip Erdoğan getirilmiştir. Onbirinci Bölüm olayları ve ilgili istatistikler Tablo 4.11.’de verilmiştir.

Tablo 4.11. Onbirinci Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü							Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bölüm	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	PolSiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Diş mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	DosyaSuresi
B11	1. Abdullah Öcalan Davası	1	0	1	0	0	0	0	5	1	1	1	0:00:40	00:19:01	0:18:21
B11	2. Hizbullah Terör Örgütü Operasyonu	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0:19:02	00:24:39	0:05:37
B11	3. Ahmet Kaya'nın Ölümü	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0:24:40	00:29:09	0:04:29
B11	4. Ölüm Oruçları, Hayata Dönüş Operasyonu ve Bayrampaşa Cezaevi	0	1	1	0	1	0	0	4	0	0	1	0:29:10	00:37:15	0:08:05
B11	5. Beyaz Enerji Operasyonu: Cumhur Ersümer	1	1	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0:37:16	00:40:52	0:03:36
B11	6. Fazilet Partisi'nde Yenilikçiler Hareketi	0	1	0	0	0	1	0	2	0	1	1	0:40:53	00:47:20	0:06:27

Belgeselin son bölümü, Ecevit'in hastalığının koalisyonu salladığı, MHP ile Kemal Derviş'in anlaşamadığı, Derviş'in CHP'ye katılmasıyla hesapların değiştiğinden bahsetmektedir.

Seçimlere hazırlık aşamasında, Birand'ın tabiriyle Erdoğan'a şok Anayasa Mahkemesi'nden gelir. Siirt'te okuduğu şiir nedeniyle 4 ay hapis cezası alan Erdoğan'ın milletvekili olamayacağına karar verilmiştir. Erdoğan itiraz ettiyse de olmamış, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, seçimlere 9 gün kala, AKP'ye kapatma davası açmıştır. Ancak seçim günü geldiğinde Türkiye için yeni bir dönem başlar; AKP tek başına iktidardır. Belgeselin bu bölümünde Nazlı Ilıcak, Tayyip Erdoğan, Bülent Arınç gibi isimler konuşmuştur. Birand'ın belgeselinde, yaşanan olaylara tanıklık eden önemli isimlerin konuşmalarına yer verilmesi, haber belgeselciliği açısından da önemlidir.

Erdoğan milletvekili olamadığı için, yeni hükümeti kurma görevini Abdullah Gül'e vermiştir. Sonrasında CHP de destek verince, Meclis Tayyip Erdoğan'ın siyasi yasağını, çıkardığı yasayla kaldırmış, Gül istifa etmiş ve yeni Başbakan R. Tayyip Erdoğan olmuştur. Onikinci Bölüm olayları ve ilgili istatistikler Tablo 4.12.'de verilmiştir.

Tablo 4.12. Onikinci Bölüm Olayları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm ve Olaylar		Dosyaların Türü								Mülakat sayısı		Anlatı biçimi		Anlatı süresi		
Bolum	Olay	Bireysel	Kurumsal	Terör	Afet	Sosyolojik	PolSiyasal	Ekonomik	İç mülakat	Dış mülakat	EkranOnu	EkranArk	Başlangıç	Bitiş	Dosya Süresi	
B1 2	1. Ekonomik Kriz	1	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0:01:35	00:09:15	0:07:40	
B1 2	2. Kemal Derviş'in Ekonomi Bakanlığı	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0:09:16	00:11:09	0:01:53	
B1 2	3. Fazilet Partisi'nin Kapatılması	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0:11:10	00:12:35	0:01:25	
B1 2	4. Ak Parti'nin Kuruluşu	0	1	0	0	0	1	0	6	0	1	1	0:12:36	00:25:02	0:12:26	
B1 2	5. Bülent Ecevit'in Hastalığı	1	0	0	0	0	0	0	4	0	0	1	0:25:03	00:28:56	0:03:53	
B1 2	6. Hüsamettin Özkan ve Arkadaşlarının DSP'den İstifası	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0:28:57	00:30:23	0:01:26	
B1 2	7. MHP'nin 03 Kasım Erken Seçim Çağrısı	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0:30:24	00:31:47	0:01:23	
B1 2	8. AB Uyum Yasaları ve İdamın Kaldırılması	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0:31:48	00:32:41	0:00:53	
B1 2	9. Hüsamettin Özkan'ın Yeni Türkiye Partisi	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0:32:42	00:34:09	0:01:27	
B1 2	10. Ak Parti: 03 Kasım Seçimleri	0	1	0	0	0	1	0	2	0	0	1	0:34:10	00:38:36	0:04:26	
B1 2	11. AYM Erdoğan'ın Milletvekili Adaylığını İptal Etmesi	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0:38:37	00:39:35	0:00:58	
B1 2	12. Ak Parti'nin 03 Kasım Seçimlerini Kazanması	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0:39:36	00:45:48	0:06:12	
B1 2	13. Recep Tayyip Erdoğan'ın Siirt'ten Mv ve GnBş Olması	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0:45:49	00:46:25	0:00:36	

4.5. "Son Darbe 28 Şubat Belgeseli"nin Doküman Analizi İle İlgili

Saptamalar

Son Darbe 28 Şubat belgeseli, gerek M. Ali Birand'ın anlatımı, üslubu, seçtiği kelimeler; gerekse görüntüler ve bunların ilişkilendirildiği anlatım başlıklarıyla doküman analizi için örnek teşkil etmektedir. Genel olarak belgeselden edinilen izlenim şu yöndedir:

-Kolay ulaşılamayacak özneler: Bu araştırmada, 28 Şubat Belgeseli ile ilgili olarak kişi veya kurumlara doğrudan ulaşılamadığı için, doküman analizi önemli bir bilgi toplama yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 190). Tüm çalışma boyunca on bölümden oluşan belgeselin tümünde yaşanan olay ve gelişmeler, belgeseli destekleyen kaynaklar, Birand'ın kendi ağzından kaleme aldığı kitabı ve kaynak olarak ele alınan tüm dokümanlar kadar, yaşadığımız zamana ait dokümanlar, kaynağı belli olmayan anonim dokümanlar veya kaynağı belli olan ancak ilgili zaman zengin bir veri kaynağı oluşturmuştur.

Son Darbe 28 Şubat belgeselinde, elde edilen bilgilerin sınıflandırılması amaca uygun olacak şekilde yapılmıştır. Bu nedenle öncelikle yaşanan olayların tarihsel sıralaması ve içeriklerine göre dağılım dikkate alınmıştır. Bunun nedeni her tür içinde gerek dil, gerekse konu, tema gibi ayrımlar ile ilgili daha ayrıntılı bilgi verebilmektir.

Belgesel incelemesinde bir diğer dikkat çeken nokta, kelimelerin ve deyimlerin kullanımınıdır. Daha çok hangi kelime ve mecazi anlam içeren ifadelerin kullanıldığını anlamak amacıyla Birand'ın anlatımında konulara göre yer verdiği ifadeler şöyledir:

Turgut Özal: *Sıcak, bizden, aileden biri*

Özallı Yıllar: *Ülkenin çağ dışı ekonomiden kurtulduğu yıllar.*

Tansu Çiller: *Lady'nin topuk sesleri*

Çiller'in hükümeti: *Talihsiz*

Terörle mücadele: *Devlet tarafından hem PKK avına çıkılması*

AB-Türkiye İlişkileri: *Çiller'in arkadan dolanarak AB'ye girme uyanıklığı*

Refah Partisi: *Eskiden sakallı ve başörtülülerin partisi, şimdiyse pastadaki dilimi fazla olan parti*

PKK ve Köy Korucuları: *Kürdü Kürde kırdırmak*

MİT ve medya: Birand'a göre, devlet temsilcisi bir gazete kesimi türemiştir. Bu kesim yazılarıyla liberal görüşleri lekelemiştir. Birand, belgesel içerisinde, terör olayının sadece silahla sona erdirilemeyeceğini, halkın da beklentilerini bilmek gerektiğinden bahsetmektedir. Bu sebeple de o dönemde bazı kesimlerce eleştirildiğinden yakınmaktadır. O dönemde 'İntikam komandoları' adıyla bir grup yakalanmış ve öldürüleceklerin içinde Birand'ın ismi de geçmiştir. Birand, belgeselde bu durumdan MİT'in kendisini aylarca yakın korumada tuttuğundan bahsederek anlatmaktadır ve bunu da "*korku imparatorluğu içinde bedava yaşamışız*" şeklinde özetlemektedir

Civangate Skandalı: *Kokuşmak.* (Yeni bir skandal daha ortaya çıkmış, bu skandal devlete ait Emlak Bankası'nın eski Genel Müdürü Engin Civan'a sıkılan kurşunlar olmuştur. Engin Civan'ı vuran tetikçi kısa sürede yakalanmış, tetikçinin yer altı dünyasının ülkücü mafya ismi Alaattin Çakıcı'nın adamı olduğu ortaya çıkmış, bunun da arkası çorap söküşü gibi gelmiştir. Olay yargıya intikal edince de siyasi sistemin, Birand'ın deyimiyle, "ne kadar kokuştugu" anlaşılmıştır).

Refah-Yol Koalisyonu: *Şok etkisi*

Erbakan'ın İran Gezisi: *Kışlalarda kaşların iyice kalkması*

Susurluk Kazası: *Çürümenin fotoğrafı* ("Susurluk, görevleri terörle mücadele olanların, ülkeyi yönetmek adına yola çıkanların, kamu görevlilerinin, uyuşturucu tacirleriyle girdiği sıkı işbirliğinin, karanlık ilişkilerin ve hukuksuzluğun, haraçların, fidyelerin, faili meçhullerin ve derin devletin fotoğrafıdır." Bu ifadelerle Birand, Türkiye'nin o yıllarda yaşamış olduğu alttan alta süregelen düzen cesur bir biçimde özetlemektedir)

Refah-Yol ve Genelkurmay İlişkisi: *O güne kadar görülmemiş bir ilişki.*

RP Kayseri Milletvekili Şükrü Karatepe: *Cezası kesilmiş*

Aczmelidir: *Riyakârlar, yenilir yutulur cinsten değil*

Merve Kavakçı Olayı: *Provakatör olarak suçlanma*

1999 Depremi: *“Depremde sınıfı geçen siyaset değil, bir avuç idealist insanın kurduğu Arama Kurtarma Derneği (AKUT) olmuştur.”* (AKUT’un üzerinde duran Birand, belgeselin ilerleyen kısımlarında AKUT Başkanı Nasuh Mahruki’nin konuşmasına yer vermiştir).

Son Darbe 28 Şubat belgeseline genel olarak bakıldığında, en çok televizyon haberlerinden yararlandığı görülmektedir. Gazetelerden manşetlerle de desteklenmiş olsa da, daha çok 1990’lı yıllardaki özel televizyon kanallarının haber metinlerinden derlemeler yapılması dikkat çekmektedir. Bu yıllar, özel kanalların TRT’ye göre daha revaşa olduğu yıllardır. Özel kanalların yorum ve anlatım farklılığı, belgeselin içerik metninde de yansımış durumdadır.

Ayrıca belgeselin doküman incelemesinde aşağıdaki soruların cevaplarına genel olarak ulaşılmıştır. Buna göre temel alınan

1. Son Darbe Belgeseli hangi açılardan incelenmiştir?
2. 28 Şubat sürecini medya nasıl ele almıştır?

sorularına cevap olabilecek bilgiler değerlendirildiğinde genelden özele bazı çıkarımlara ulaşılmıştır. 28 Şubat süreci, Türkiye’nin yaşamış olduğu en önemli siyasi olaylardan biridir.

Bu önemli süreci 10 bölümlük bir haber belgeseli ile ele alan M. Ali Birand, olayları kronolojik sırasına göre ele alırken, birbirleriyle bağlantısını da başarılı bir şekilde kurmuştur. Belgeseldeki bölümler arasında kopukluk bulunmamaktadır. Yaşanan olaylara şahit olan önemli siyasi, bürokrat ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin belgeselde ayrıca konuşmalarının yer alması, haber belgeselinde “tanık olmak” gerçekliğini vurgulamaktadır.

-Tepkiselliğin olmaması: Diğer nitel veri toplama yöntemleriyle karşılaştırıldığında doküman incelemesi, görüşme ve gözlem gibi çalışmalarda karşımıza çıkan "katılımcı tepkiselliği" sorununa yol açmaz. (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 190). Bu çalışmada da, belgeseli hazırlayanlar ile araştırmayı yapan arasında doğrudan fiziksel, davranışsal ve duygusal etkileşim olmamıştır.

-Uzun süreli analiz: Doküman analizi, tıpkı gözlem yöntemi gibi, uzun süreli araştırmalarda etkili olarak kullanılabilir. Belirli zaman dilimi içerisinde üretilen gazete, dergi ve örgütsel dokümanlar gibi süreli materyaller veya ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş anılar, kitaplar ve benzeri dokümanlar, bir araştırma problemi hakkında geniş bir zaman dilimine dayalı analizi olanaklı kılar (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 190). Dolayısıyla Son Darbe 28 Şubat Belgeselinde de, yaklaşık on yıldan fazla bir süreyi ele almaktadır. Bundan da çok kapsamlı bir arşiv incelmесinin yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

-Bireysellik ve özgünlük: Gözlem yöntemine benzer olarak, doküman incelemesi kişiye özgü davranış ve duyguların, araştırmacının belirlediği bir zamanda kaydedilmesi yerine, oluştuğu anda ve bireyin kendisi tarafından özgün bir şekilde kaydedilmesi temeline dayanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 190). Birand'ın kendisine has yorum ve üslubuna, ona ait ifadelere tarafsız bir şekilde bu araştırmada yer verilmeye çalışılmıştır. Bu da doküman analizinin diğer türlerden farklılığını ortaya koyar.

Düşük maliyet: Görüşme ve gözlemlerin veri toplama aracı olarak kullanıldığı bu belgeselde, araştırmalarda yapılan seyahatler, ham verinin yazıya dökülmesi için gerekli kaynaklar, görüşmelerin ayarlanması için harcanacak zaman ve emek en aza indirilmeye çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 190). Bu yüzden hem diğer veri toplama yöntemlerinden, hem de diğer belgesel türlerinden daha az maliyetli olduğu söylenebilir.

Nitelik: Son Darbe 28 Şubat belgeselinde, yazılı metinlerin ve görsel belgeler olarak düzenlenmiş dokümanların organize edilmiş ve gözden

geçirilmiş olması önemli bir avantajdır. 28 Şubat süreci konusunun tanıkları, gelişen olaylarla ilgili kişiler tarafından yazılan gazete köşe yazıları, kurum dokümanları vb. nitelikli veri kaynağı olabilir ve bu bilgilerden derlenenlerin belgeselde kullanılmış olması, nitel araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini arttırabilir.

Olası yanlışlık: Belgeselin içinde geçen “Susurluk Kazası”, “Engin Civan olayı”, “Aczmendiler” gibi konu başlıklarının hikâyeleştirildiği görülmektedir. Hikâyeleştirme, belgeyele dâhil edildiğinde, Birand’ın ifadelerinde olası bir yanlışlık söz konusudur.

Görsel anlamda bakıldığında, 1990’lı yıllardan 2000’lere gelinceye kadar, belgeyele haber görüntüleri hâkimdir. Olaylar sırayla verilirken, Mehmet Ali Birand tarihçeyi anlatmakta; olay anlatımına yer verirken kendi yorum ve deyişlerini de kullanmaktadır.

Mehmet Ali Birand, belgeyele boyunca tüm anlatımında açık sözlüdür. Olay ve konuları hem halkın anlayacağı dilde vermiş, bunu verirken de kendi düşüncesinden sakınmamıştır.

32. *Gün* programı, Türkiye’de televizyonculuğun önemli yapı taşlarından biridir. *Son Darbe: 28 Şubat* belgeyele de gerek kurgu, gerekse anlatım olarak haber belgeyeleliliğinde iz bırakan bir belgeyeledir.

4.4.2. Nicel Çözümleme ve Elde Edilen Bulgular

Son Darbe: 28 Şubat belgeyeleli 12 Bölümden oluşmakta olup, herbir bölüm ayrı ayrı izlenerek bölümlerde yer alan dosyalar, bu dosyalara ayrılan süreler (saniye olarak) ve dosyaların anlatım ve sunumu sırasında görüşülen kişi sayısı çıkarılarak Tablo 4.13.’de verilmiştir.

Tablo 4.13. Belgeyeledeki Olaylar, Dosya Süresi ve Görüşülen Kişi Sayısı

Bölümler	Olaylar	Dosya Süresi (sn)	Görüşülen Sayısı
1.Bölüm	Uğur Mumcu Suikasti ve Terör Olayları	185	6
	Eşref Bitlis	78	13
	Turgut Özal'ın vefatı	344	9
	S.Demirel CB Olması	161	6
	Çiller'in DYP GB Olması	559	9
	Erdal İnönü'nün GB Görevini Bırakması	54	15
	Madımak olayı	1205	6
2.Bölüm	1994 yılı değerlendirmesi	77	6
	Ergun Göknel: İski Skandalı	523	5
	Çillerin ABD'deki mal varlığı	367	5
	5 Nisan Kararları: Devalüasyon ve Ekonomik Kriz	531	6
	Refah Partisi'nin Yükselişi	1219	6
3.Bölüm	PKK Terörü ve Güneydoğu Sorunu	790	6
	Faili Meçhuller	355	7
	HEP Milletvekillerinin Dokunulmazlığının Kaldırılması	657	5
	Hasan Mezarıcı Olayı ve Laik Hassasiyetler	511	4
	Refah Partisi'nin Yardım Alması ve S.Mercümeç Olayı	161	3
	Emlak Bankası Yolsuzluğu ve Civangate Olayı	247	3
	AB ile Gümrük Birliği Anlaşması	44	2
4.Bölüm	Gazi Mahallesi Olayları	1238	1
	K.Irak'a Çelik Harekatı ve AB'nin Tepkisi	192	2
	Faili Meçhuller ve Cumartesi Anneleri	464	4
	Doğu Ergil'in Güneydoğu Raporu	210	4
	S.Demirel'in Erken G.Seçim Çağrısı	254	1
	Refah Partisindeki Yükseliş	417	6
5.Bölüm	Kardak Krizi	584	5
	Manisa Davası: 16 Liseli Çocuk	368	1
	Gazeteci Metin Göktepe	267	2
	Özdemir Sabancı Suikasti	282	3
	Hükümet Kurma Çalışmaları ve AnaYol Formülü	1209	3
6.Bölüm	Refah-Yol Hükümeti	755	4
	Cezaevlerindeki Açlık Grevleri	129	3
	Erbakan'ın Libya Ziyareti	339	1
	D-8 İslam Ortak Pazarı	181	4
	Üniversitelerde Başörtüsü Yasağı	72	6
	Askerlerin Rahatsızlığı	79	3
	Susurluk Kazası	1251	2
7.Bölüm	Batı Çalışma Grubu	454	2
	Asker-Medya İlişkileri	122	3
	Şevki Yılmaz vb Konuşmaları	546	1
	Aczmençiler Olayı	338	4
	Tarikat Liderlerine İftar	212	
	DYP'den İstifalar ve Büyük Demokrat Türkiye Partisi Kuruluşu	102	1
	Kudüs Gecesi ve Tankların Sincan'da Yürümesi	924	2
8.Bölüm	28 Şubat MGK Toplantısı	1470	2
	İrtica Brifingleri	280	2
	Osman Özbek'in Hakareti	101	1

	Çiller - Medya Savaşı	181	8
	A. Türkeş'in Vefatı ve Devlet Bahçeli'nin GB Olması	89	2
	Refah Partisi'nin Hakkında Soruşturma Açılması	78	2
	Medya Brifingleri	346	4
	DYP'den İstifalar ve Refah Yol Hükümeti'nin Sonu	246	0
9.Bölüm	Mesut Yılmaz'ın Hükümeti Kurma Çalışmaları	318	2
	Kadir Sarmusak-BÇG Belgesi	162	1
	Çiller'in Askerleri Emekliye Sevketme Kararnamesi	191	0
	Emasya Protokolü	492	1
	İrtica Avı ve Kesintisiz Eğitim	166	3
	Terör ve İrtica ile Mücadele Eylem Planı	114	3
	Refah Partisi'nin Kapatılması	237	1
	Fazilet Partisi'nin Kurulması	25	1
	R.T. Erdoğan'ın Minareler Süngümüz Şiirini Oku.	244	2
	Şemdin Sakık'ın Yakalanması ve Andıç Olayı	655	1
10.Bölüm	Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye Getirilmesi	1766	1
	DSP-MHP Koalisyon Hükümetinin Kurulması	129	0
	Merve Kavakçı Olayı	351	1
	Fethullah Gülen Davası	147	1
	19 Ağustos 1999 Depremi	392	0
11.Bölüm	Abdullah Öcalan Davası	1101	1
	Hizbullah Terör Örgütü Operasyonu	337	1
	Ahmet Kaya'nın Ölümü	269	1
	Ölüm Oruçları ve Hayata Dönüş Operasyonu	485	4
	Beyaz Enerji Operasyonu: Cumhur Ersümer	216	1
	Fazilet Partisi'nde Yenilikçiler Hareketi	387	0
12.Bölüm	Anayasa'yı Fırlatılması ve Ekonomik Kriz	460	0
	Kemal Derviş'in Ekonomi Bakanlığı	113	0
	Fazilet Partisi'nin Kapatılması	85	6
	Ak Parti'nin Kuruluşu	746	0
	Bülent Ecevit'in Hastalığı	233	2
	Hüsamettin Özkan ve Ark. DSP'den İstifası	86	1
	MHP'nin 03 Kasım Erken Seçim Çağrısı	83	0
	AB Uyum Yasaları ve İdamın Kaldırılması	53	0
	Yeni Türkiye Partisi ve Kemal Derviş	87	1
	Ak Parti: 03 Kasım Seçimleri	266	0
	AYM'nin Erdoğan'nın Mv Adaylığını İptal Etmesi	58	0
	Ak Parti'nin 03 Kasım Seçimlerini Kazanması	372	0
	R.T. Erdoğan'ın Siirt'ten Mv ve Gn Başkan Olması	36	1

Belgeseldeki çekimler ve dosyalar 12 bölüm halinde tasarlanmış ve her bölüm yaklaşık olarak 48 dakika olarak çekilmiştir. Her bölümde yaklaşık olarak 7 dosya konusu işlenirken, 9. Bölümde 10 dosya, 12. Bölümde ise 13 dosyaya yer verildiği görülmektedir. Belgeselin ilk bölümlerinde çok sayıda kişi ile mülakat yapılmasına rağmen son bölümlere gidildikçe görüşülen kişi

sayısında da azalmalar göze çarpmaktadır (Tablo 4.13). Belgeselde mülakat yapılan kişiler ve görüşme sıklığı ise Tablo 4.14’de verilmiştir. Tabloda bir kez yapılan görüşmeler dışarıda bırakılmış, iki ve üzerinde mülakat yapılan kişilere göre sıralama yapılmıştır. Görüşülenler arasında dönemin önde gelen siyasetçilerinden Sn. Tansu Çiller, Muhsin Yazıcıoğlu gibi parti liderleri ile 28 Şubat Sürecinin baş aktörleri arasında yer alan askerlerin yer almaması dikkati çekmektedir. Tablo 4.15’de bölümdeki herbir dosya ile görüşülen sayısı hesaplanarak verilmiştir.

Tablo 4.14. Mülakat yapılan kişiler ve görüşme sıklığı

<i>Sıra No</i>	<i>Mülakat Yapılan Kişiler</i>	<i>Sıklık</i>
1	Bülent Arınç	13
2	Süleyman Demirel	10
3	Nazlı Ilıcak	8
4	Şevket Kazan	8
5	Köksal Toptan	7
6	Mesut Yılmaz	7
7	Necmettin Erbakan	7
8	Recep Tayyip Erdoğan	6
9	Celal Adan	5
10	Hatip Dicle	5
11	Hüsamettin Cindoruk	5
12	Nahit Mentеше	5
13	Yıldırım Aktuna	5
14	Ali Bayramoğlu	4
15	Firet Bila	4
16	Hasan Ekinci	4
17	Hüseyin Besli	4
18	İsmet Sezgin	4
19	Taner Baytok	4
20	Yasin Hatipoğlu	4
21	Atilla Kıyat	3
22	Beşir Atalay	3
23	Can Ataklı	3
24	Ertuğrul Özkök	3
25	Fikri Sağlar	3
26	Mehmet Ağar	3
27	Meral Akşener	3
28	Mustafa Kalemli	3
29	Rifat Serdaroğlu	3
30	Sırrı Sakık	3
31	Abdüllatif Şener	2
32	Derya Sazak	2

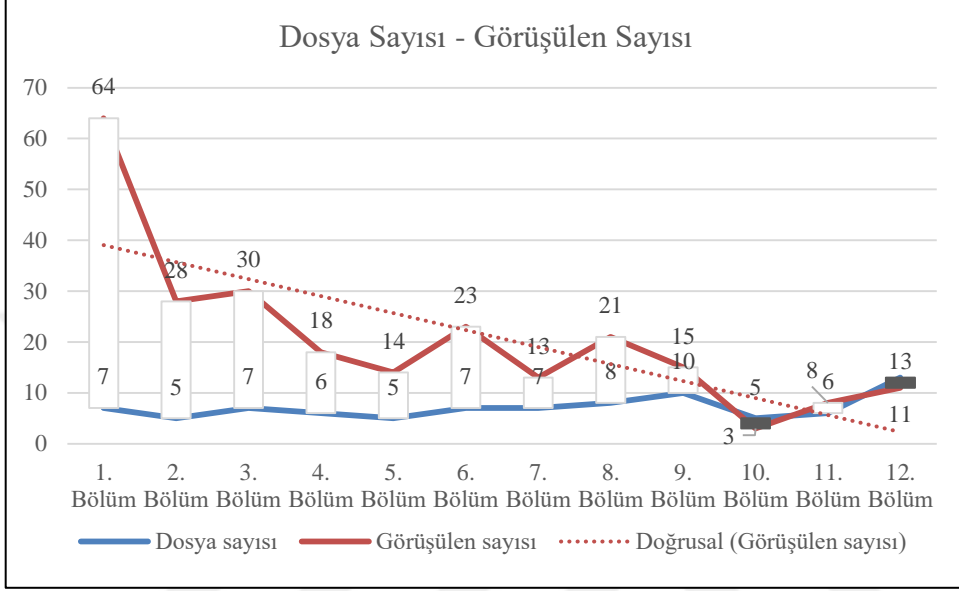
33	Eren Keskin	2
34	Ersin Kalkan	2
35	Fatih Altaylı	2
36	Fehmi Kuru	2
37	Hikmet Sami Türk	2
38	İnal Batu	2
39	İrfan Köksalan	2
40	Lütfi Kaleli	2
41	Mustafa Kamalak	2
42	Oğuzhan Asiltürk	2
43	Sadettin Tantan	2
44	Savas Kalandaridis	2
45	Sedat Aloğlu	2
46	Şükrü Karatepe	2
47	Temel Karamollaoglu	2
48	Theodoros Pangalos	2
49	Ufuk Uras	2
50	Vural Savaş	2
51	Zafer Mutlu	2

Tablo 4.15. Bölümdeki Dosya ve Görüşülen Sayısı

Bölümler	Dosya sayısı	Görüşülen sayısı
<i>1. Bölüm</i>	7	64
<i>2. Bölüm</i>	5	28
<i>3. Bölüm</i>	7	30
<i>4. Bölüm</i>	6	18
<i>5. Bölüm</i>	5	14
<i>6. Bölüm</i>	7	23
<i>7. Bölüm</i>	7	13
<i>8. Bölüm</i>	8	21
<i>9. Bölüm</i>	10	15
<i>10. Bölüm</i>	5	3
<i>11. Bölüm</i>	6	8
<i>12. Bölüm</i>	13	11
<i>Toplam</i>	86	249

Özellikle ilk üç bölüm (Bölüm 1-2-3) ve sonraki altı bölümde görüşülen kişi sayısı (Bölüm 4-9) ile son üç bölümdeki görüşülen kişi sayısı (Bölüm 10-11-12) arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Şekil

4.14.'deki grafik incelendiğinde görülecektir ki, bölümler ilerledikçe görüşülen kişi sayısı azalan trende sahiptir.

Şekil 4.14. Pareto Analizi ve 80-20 Kuralı

Belgeselde tespit edilen dosya (olay / vaka) sayısı 86 olarak belirlenmiştir. Yapımcı ve sunucu bu olaylardan bir kısmına oldukça yüksek derecede önem verirken, bir kısmına aynı düzeyde önem vermemişlerdir. Önem derecesini belirlerken bu olayların her biri dosya olarak nitelendirilmiş ve her bir dosya için ne kadar süre tahsis ettikleri ölçülmüş ve kaç kişi ile görüştikleri kaydedilmiştir. Buradan hareketle Pareto Analizi yöntemi kullanılarak dosyaların önem sıralaması yapılmıştır. Öncelikle Pareto analizi hakkında kısaca bilgi vermekte yarar görülmektedir.

Pareto Analizi, Pareto İlkesi ve Pareto Prensibi gibi isimlerle anılan yöntem, 80/20 Kuralı ve ABC Analizi olarak da bilinmektedir. Yönteme adını veren ünlü İtalyan ekonomist Vilfredo Pareto, 19. yy'da yapmış olduğu çalışmalarda özellikle de gelir dağılımı incelemelerinde; nüfusun %20'lik kesiminin toplam gelirlerin %80'ini paylaştığını, geriye kalan %80'lik kesimin de milli gelirin %20'sini bölüştüğünü tespit eder. Buradan yola

çıkarak geliştirdiği 80/20 kuralı hayatın hemen her alanında kullanılmaya başlanmıştır. Firmanın gelirlerinin %80'inin %20'lik bir müşteri kitlesinden elde edildiği, stoklardaki ürünlerin %20'sinin toplam stok değerinin %80'ini oluşturduğu, kalitesizliğe yol açanlardan etkenlerden %20'si düzeltilirse, kalite problemlerinin %80'inin iyileştirileceği gibi tespitler buna örnek olarak verilebilir.

Pareto Prensibi'nin Doküman Analizinde kullanımı için Belgeseldeki her bir dosya konusuna ne kadar süreyle değinildiği araştırılmış, bu amaçla dosyanın başlangıç ve bitiş süreleri tespit edilmiş, aralarındaki fark saniye birimine indirgenerek Toplam Dosya Süreleri hesaplanmıştır. 86 adet dosya için aynı yöntem kullanılmış ve dosya süreleri büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Belgeseldeki önemli dosyaların belirlenmesinde temel yaklaşım, sunucu ve yapıcıların önem verdikleri dosyalara daha fazla süreyle değindikleri kabulüne dayanmaktadır.

Pareto Analizinin uygulanmasında genel olarak ilk %20'lik dosya sayısı toplam etkinin %80'ini, sonraki %30'luk kısım toplam etkinin %15'ini, kalan %50'lik kısım ise toplam etkinin %5'ini oluşturur şeklindedir. Buna göre 86 dosyanın ilk %20'si 17 dosya olduğundan, ilk 17 Dosya A-Grubu Dosyalar olarak nitelenmiştir. Sonraki %30'luk grupta 26 Dosya B-Grubu Dosyaları, kalan %50'lik dosyalar ise C-Grubu Dosyaları olarak adlandırılmıştır.

Mehmet Ali Birand'ın en çok zaman ayırdığı ve A-Grubu dosyalar olarak olarak nitelediğimiz dosyalar incelendiğinde, Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesi başta olmak üzere, 28 Şubat MGK Toplantısı, Susurluk Kazası ve Gazi Mahallesi Olayları Belgeselin öncelikli konularıdır. Yine A-Grubu Dosyalar incelendiğinde görülecektir ki, bu bölümlerde mülakat yapılan kişi sayısı diğer gruplardan daha fazladır. Bu grupta yer alan toplam 17 Dosya, Belgeselin toplam süresinin %51'ine karşılık gelmiş, 117 kişi ile de mülakat gerçekleştirilmiştir (Tablo 4.16).

Tablo 4.16. A Grubu Dosyalar ve Olaylar

<i>Grup</i>	<i>Sn</i>	<i>Bölüm ve olay numarası</i>	<i>Olayın Açıklaması</i>	<i>Dosya Süresi (Sn)</i>	<i>Yüzde (%)</i>	<i>Mulakat sayısı</i>
A GRUBU OLAYLAR	1	10.Bölüm Olay No:1	Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye Getirilmesi	1766	5,4	6
	2	8.Bölüm Olay No:1	28 Şubat MGK Toplantısı	1470	9,9	13
	3	6.Bölüm Olay No:7	Susurluk Kazası	1251	13,7	9
	4	4.Bölüm Olay No:1	Gazi Mahallesi Olayları	1238	17,5	6
	5	2.Bölüm Olay No:5	Refah Partisi'nin Yükselişi	1219	21,2	9
	6	5.Bölüm Olay No:5	Hükümet Kurma Çalışmaları ve AnaYol Formülü	1209	24,9	15
	7	1.Bölüm Olay No:7	Madımak olayı	1205	28,6	6
	8	11.Bölüm Olay No:1	Abdullah Öcalan Davası	1101	32,0	6
	9	7.Bölüm Olay No:7	Kudüs Gecesi ve Tankların Sincan'da Yürümesi	924	34,8	5
	10	3.Bölüm Olay No:1	PKK Terörü ve Güneydoğu Sorunu	790	37,2	5
	11	6.Bölüm Olay No:1	Refah-Yol Hükümeti	755	39,5	6
	12	12.Bölüm Olay No:4	Ak Parti'nin Kuruluşu	746	41,8	6
	13	3.Bölüm Olay No:3	HEP Milletvekillerinin Dokunulmazlığının Kaldırılması ve Partinin Kapatılması	657	43,8	6
	14	10.Bölüm Olay No:0	Andıç Olayı: Şemdin Sakık'ın Yakalanması ve Gazeteciler	655	45,8	7
	15	5.Bölüm Olay No:1	Kardak Krizi	584	47,6	5
	16	1.Bölüm Olay No:5	Çiller'in DYP GB Olması	559	49,3	4
	17	7.Bölüm Olay No:3	Şevki Yılmaz vb Konuşmaları	546	51,0	3

Belgeselde B Grubu kapsamında 26 adet dosya belirlenmiştir. Bu dosyaların toplamı 12 Bölümlük Belgeselin yaklaşık %31'ini oluşturmakta ve 73 kişi ile görüşme yapılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kısımda yer alan başlıca dosyalar arasında 05 Nisan Kararları: Devalüasyon ve Ekonomik Kriz, Ergun Göknel: İski Skandalı, Hasan Mezarıcı Olayı ve Laik Hassasiyetler, Emasya Protokolü, Ölüm Oruçları Hayata Dönüş Operasyonu ve Bayrampaşa Cezaevi, Faili

Meçhuller ve Cumartesi Anneleri, MGK'da Anayasa'nın Fırlatılması ve Ekonomik Kriz ile Batı Çalışma Grubu oluşturmaktadır (Tablo 4.17).

Tablo 4.17. B Grubu Dosyalar ve Olaylar

<i>Grup</i>	<i>Sn</i>	<i>Bölüm ve olay numarası</i>	<i>Olayın Açıklaması</i>	<i>Dosya Süresi (Sn)</i>	<i>Yüzde (%)</i>	<i>Mulakat sayısı</i>
B GRUBU OLAYLAR	18	2.Bölüm Olay No:4	5 Nisan Kararları: Devalüasyon ve Ekonomik Kriz	531	52,6	3
	19	2.Bölüm Olay No:2	Ergun Göknel: İski Skandalı	523	54,2	2
	20	3.Bölüm Olay No:4	Hasan Mezarıcı Olayı ve Laik Hassasiyetler	511	55,8	1
	21	9.Bölüm Olay No:4	Emasya Protokolü	492	57,3	2
	22	11.Bölüm Olay No:4	Ölüm Oruçları, Hayata Dönüş Operasyonu ve Bayrampaşa Cezaevi	485	58,7	4
	23	4.Bölüm Olay No:3	Faili Meçhuller ve Cumartesi Anneleri	464	60,2	4
	24	12.Bölüm Olay No:1	MGK'da Anayasa'nın Fırlatılması ve Ekonomik Kriz	460	61,6	1
	25	7.Bölüm Olay No:1	Batı Çalışma Grubu	454	63,0	6
	26	4.Bölüm Olay No:6	Refah Partisindeki Yükseliş	417	64,2	5
	27	10.Bölüm Olay No:5	19 Ağustos 1999 Depremi	392	65,4	1
	28	11.Bölüm Olay No:6	Fazilet Partisi'nde Yenilikçiler Hareketi	387	66,6	2
	29	12.Bölüm Olay No:12	Ak Parti'nin 03 Kasım Seçimlerini Tek Başına Kazanması	372	67,8	3
	30	5.Bölüm Olay No:2	Manisa Davası: 16 Liseli Çocuk	368	68,9	3
	31	2.Bölüm Olay No:3	Çillerin ABD'deki mal varlığı	367	70,0	4
	32	3.Bölüm Olay No:2	Faili Meçhuller	355	71,1	3
	33	10.Bölüm Olay No:3	Merve Kavakçı Olayı	351	72,2	1
	34	8.Bölüm Olay No:7	Medya Brifingleri	346	73,2	4
	35	1.Bölüm Olay No:3	Turgut Özal'ın vefatı	344	74,3	6
	36	6.Bölüm Olay No:3	Erbakan'ın Libya Ziyareti	339	75,3	3
	37	7.Bölüm Olay No:4	Aczmendiler Olayı	338	76,3	2
	38	11.Bölüm Olay No:2	Hizbullah Terör Örgütü Operasyonu	337	77,4	2
	39	9.Bölüm Olay No:1	Mesut Yılmaz'ın Hükümeti Kurma Çalışmaları	318	78,3	3
	40	5.Bölüm Olay No:4	Özdemir Sabancı Suikasti	282	79,2	1
	41	8.Bölüm Olay No:2	İrtica Brifingleri	280	80,1	4
	42	11.Bölüm Olay No:3	Ahmet Kaya'nın Ölümü	269	80,9	1
	43	5.Bölüm Olay No:3	Gazeteci Metin Göktepe	267	81,7	2

Pareto Analizinin üçüncü kısmında yani C Grubu olarak nitelendirilen bölümde ise 43 olay yer almakta ve toplam olayların %50'sini oluşturmaktadır. Bu kısımdaki olaylar süre olarak belgeselin %18'lik kısmına karşılık gelmekte olup, 58 kişi ile mülakat yapılmıştır (Tablo 4.18). Hem tahsis edilen süre hem de mülakat yapılan kişi sayısı bakımından değerlendirildiğinde, yapımcının bu gruptaki dosyaları diğer iki gruba göre daha az önemseydiği görülmektedir.

Tablo 4.18. C Grubu Dosyalar ve Olaylar

<i>Grup</i>	<i>Sn</i>	<i>Bölüm ve olay numarası</i>	<i>Olayın Açıklaması</i>	<i>Dosya Süresi (Sn)</i>	<i>Yüzde (%)</i>	<i>Mülakat sayısı</i>
C GRUBU OLAYLAR	44	12.Bölüm Olay No:10	Ak Parti: 03 Kasım Seçimleri	266	82,5	2
	45	4.Bölüm Olay No:5	S.Demirel'in Erken Seçim Çağrısı	254	83,3	2
	46	3.Bölüm Olay No:6	Emlak Bankası Yolsuzluğu ve Civangate Olayı	247	84,0	1
	47	8.Bölüm Olay No:8	DYP'den İstifalar ve Refah Yol Hükümeti'nin Sonu	246	84,8	8
	48	9.Bölüm Olay No:9	Recep Tayyip Erdoğan'ın Minareler Süngümüz Şiirini Okuması ve Hapse Girmesi	244	85,5	2
	49	9.Bölüm Olay No:7	Refah Partisi'nin Kapatılması	237	86,3	2
	50	12.Bölüm Olay No:5	Bülent Ecevit'in Hastalığı	233	87,0	4
	51	11.Bölüm Olay No:5	Beyaz Enerji Operasyonu: Cumhur Ersümer	216	87,6	0
	52	7.Bölüm Olay No:5	Tarikat Liderlerine İftar	212	88,3	2
	53	4.Bölüm Olay No:4	Doğu Ergil'in Güneydoğu Raporu	210	88,9	1
	54	4.Bölüm Olay No:2	K. Irak'a Çelik Harekatı ve AB'nin Kürt Hareketine Desteği	192	89,5	0
	55	9.Bölüm Olay No:3	Çiller'in Askerleri Emekliye Sevketme Kararnamesi	191	90,1	1
	56	1.Bölüm Olay No:1	Uğur Mumcu Suikasti ve Terör Olayları	185	90,7	3
	57	6.Bölüm Olay No:4	D-8 İslam Ortak Pazarı	181	91,2	3

58	8.Bölüm Olay No:4	Çiller - Medya Savaşı	181	91,8	1
59	9.Bölüm Olay No:5	İrtica Avı ve Kesintisiz Eğitim	166	92,3	1
60	9.Bölüm Olay No:2	Kadir Sarmusak-BÇG Belgesi	162	92,8	2
61	1.Bölüm Olay No:4	S. Demirel CB Olması	161	93,3	1
62	3.Bölüm Olay No:5	Refah Partisi'nin Yurtdışından Yardım Alması ve Süleyman Mercümeç Olayı	161	93,8	1
63	10.Bölüm Olay No:4	Fethullah Gülen Davası	147	94,2	0
64	6.Bölüm Olay No:2	Cezaevlerindeki Açlık Grevleri	129	94,6	1
65	10.Bölüm Olay No:2	DSP-MHP Koalisyon Hükümetinin Kurulması	129	95,0	1
66	7.Bölüm Olay No:2	Asker-Medya İlişkileri	122	95,4	1
67	9.Bölüm Olay No:6	Terör ve İrtica ile Mücadele Eylem Planı	114	95,7	1
68	12.Bölüm Olay No:2	Kemal Derviş'in Ekonomi Bakanlığı	113	96,1	1
69	7.Bölüm Olay No:6	DYP'den İstifalar ve Büyük Demokrat Türkiye Partisi Kuruluşu	102	96,4	4
70	8.Bölüm Olay No:3	Osman Özbek'in Hakareti	101	96,7	1
71	8.Bölüm Olay No:5	Alparslan Türkeş'in Vefatı ve Devlet Bahçeli'nin GB Olması	89	97,0	0
72	12.Bölüm Olay No:9	Hüsamettin Özkan'ın Yeni Türkiye Partisi ve Kemal Derviş	87	97,2	0
73	12.Bölüm Olay No:6	Hüsamettin Özkan ve Arkadaşlarının DSP'den İstifası	86	97,5	0
74	12.Bölüm Olay No:3	Fazilet Partisi'nin Kapatılması ve Saadet Partisi'nin Kurulması	85	97,7	6
75	12.Bölüm Olay No:7	MHP'nin 03 Kasım Erken Seçim Çağrısı	83	98,0	0
76	6.Bölüm Olay No:6	Askerlerin Rahatsızlığı	79	98,2	2
77	1.Bölüm Olay No:2	Eşref Bitlis	78	98,5	1
78	8.Bölüm Olay No:6	Refah Partisi'nin Hakkında Soruşturma Açılması	78	98,7	0
79	2.Bölüm Olay No:1	1994 yılı değerlendirmesi	77	99,0	0
80	6.Bölüm Olay No:5	Üniversitelerde Başörtüsü Yasası	72	99,2	1
81	12.Bölüm Olay No:11	Anayasa Mahkemesi	58	99,4	0

		Recep Tayyip Erdoğan'nın Milletvekilliği Adaylığını İptal Etti			
82	1.Bölüm Olay No:6	Erdal İnönü'nün GB Görevini Bırakması	54	99,5	0
83	12.Bölüm Olay No:8	AB Uyum Yasaları ve İdamın Kaldırılması	53	99,7	0
84	3.Bölüm Olay No:7	AB ile Gümrük Birliği Anlaşması	44	99,8	1
85	12.Bölüm Olay No:13	Recep Tayyip Erdoğan'ın Siirt'ten Mv ve GnBş Olması	36	99,9	0
86	9.Bölüm Olay No:8	Fazilet Partisi'nin Kurulması	25	100,0	0

Yine belgeselin tamamında mülakat için görüşülen kişi sayıları incelendiğinde ise, dosyaların büyük çoğunluğunda altı ya da daha az sayıda konuşmacıya ulaşıldığı görülmektedir (Tablo 4.19).

Tablo 4.19. Görüşülen Kişi Sayısına Karşılık Gelen Olay Sayısı

<i>Bir Olayda Görüşülen Kişi Sayısı</i>	<i>Olay Sayısı</i>
15	1
13	1
9	2
8	1
7	1
6	10
5	4
4	8
3	9
2	13
1	22
0	14
Toplam olay sayısı	86

Görüşülen kişi sayımında aynı konuşmacının bir dosya üzerinde aralıklı konuşması, yani konuşmaları arasında görüntüler ve efektler yerleştirilmesiyle birden fazla konuşmuş gibi gösterilmesi durumları dikkate alınmamıştır. Konuşmacının kimliğinden hareketle tek bir konuşmacı şeklinde kabul edilmiştir. Mülakat yapılan

kişilerin tam listesi Ek-1’de yer almakla birlikte en çok görüşülen ilk %20’lik kısmı Tablo 4.20’de yer almaktadır.

Buna göre Bülent Arınç, Süleyman Demirel, Şevket Kazan, Köksal Toptan, Mesut Yılmaz, Necmettin Erbakan ve Recep Tayyip Erdoğan gibi siyasetçilerle sıkça görüşülürken, Nazlı Ilıcak gibi gazeteci ve diğer üçüncü taraf kişilerle daha az görüşüldüğü görülmektedir. Bunun bir nedeni söz konusu kişilerin olayların bizzat merkezinde yer alması ve doğrudan tanıklık yapmasıdır. Diğer yandan Nazlı Ilıcak’ın 28 Şubat döneminde milletvekilliği görevinde bulunması da unutulmamalıdır.

Tablo 4.20. Mülakat Yapılan Kişiler

<i>Sıra No</i>	<i>Mülakat Yapılan Kişiler</i>	<i>Sıklık</i>
1	Bülent Arınç	13
2	Süleyman Demirel	10
3	Nazlı Ilıcak	8
4	Şevket Kazan	8
5	Köksal Toptan	7
6	Mesut Yılmaz	7
7	Necmettin Erbakan	7
8	Recep Tayyip Erdoğan	6
9	Celal Adan	5
10	Hatip Dicle	5
11	Hüsamettin Cindoruk	5
12	Nahit Mentеше	5
13	Yıldırım Aktuna	5
14	Ali Bayramoğlu	4
15	Firet Bila	4
16	Hasan Ekinci	4
17	Hüseyin Besli	4
18	İsmet Sezgin	4
19	Taner Baytok	4
20	Yasin Hatipoğlu	4
21	Atilla Kıyat	3
22	Beşir Atalay	3

Belgeselin sunumunda sunucunun rolü ve sunum şekli de bu çalışmada değerlendirilen konular arasındadır. Önemli dosyaların girişinde sunucu tarafından ekran önünde gelecek dosya hakkında ön bilgi verilirken (%46), tali dosyalarda ekran arkasından seslendirme yoluyla giriş yapıldığı tespit edilmiştir (%54). Tablo 4.21.’de göstermektedir ki, sunucunun sunum şekli ağırlıklı olarak ekran arkasından seslendirme(perfore) şeklindedir.

Tablo 4.21. Sunucunun Ekran Önü ve Ekran Arkası Sunumları

<i>Ekran Önü ve Ekran Arkası</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Yüzde</i>
Ekran Arkası	46	54
Ekran Önü	40	46
Toplam	86	100

İstatistiksel Analizler ve Bulgular

Belgeselin çözümleme sürecinde elde edilen veriler SPSS İstatistiksel Analiz Programına aktarılmış ve bu yolla öncelikle frekans (sıklık) tabloları, arkasından çapraz tablolar ve dosyalar arasındaki kümelenmeleri görmek amacıyla da Kümeleme Analizi yapılmıştır.

Belgeselde ele alınan dosyaların türü araştırmacı tarafından bireysel, kurumsal, terör, afet, sosyolojik, Politik Siyasal ve Ekonomik olmak üzere 7 kategori oluşturulmuştur. 0: İlişkisiz, 1: İlişkili olacak şekilde kodlama yapılmıştır. Örneğin Gazeteci Uğur Mumcu suikasti dosyası hem *Bireysel* hem de *Terör* olayı olarak nitelendirilmiş, ancak bu olayın etki boyutu olarak da *Bireysel*, *Sosyolojik*, *Politik Siyasal* etkileri olduğu kabul edilmiştir. Buna göre Tablo 4.22’de görüldüğü üzere, dosya türü bakımından belgeselde ele alınan konuların büyük bölümü *Kurumsal* ve *Politik Siyasal* içerikli dosyalardır.

Tablo 4.22. Dosya Türü ve Etki Analizi

<i>Dosya Türü</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Dosyaların Etkisi</i>	<i>Sıklık</i>	<i>Yüzde</i>
Bireysel dosya	42	48,8	Bireysel Etki	75	87,2
Kurumsal dosya	60	69,8	Kurumsal Etki	81	94,2
Terör dosyası	9	10,5			
Afet dosyası	1	1,2			
Sosyolojik dosya	10	11,6	Sosyolojik Etki	72	83,7
Politik ve Siyasal dosya	50	58,1	Politik Siyasal Etki	82	95,3
Ekonomik dosya	6	7,0	Ekonomik Etki	47	54,7

Belgesel verilerine ilişkin Çapraz Tablo Analizi’nde ise şu bulgulara ulaşılmıştır. Son Darbe: 28 Şubat belgeselinde ele alınan *Bireysel*, *Kurumsal* ve *Politik Siyasal* Dosyaların genellikle *Bireysel*, *Kurumsal*, *Sosyolojik*, *Politik Siyasal* ve

Ekonomik etkilerinin olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle de Kurumsal Dosyaların Etki derecelerinin daha yüksek olduğu Tablo 4.23’de açıkça görülmektedir.

Tablo 4.23. Çapraz Tablo Analizi

	Bireysel Etki	Kurumsal Etki	Sosyolojik Etki	Politik Siyasal Etki	Ekonomik Etki
Bireysel Dosya	40	39	33	39	16
Kurumsal Dosya	51	60	48	58	38
Terör Dosyası	9	7	9	8	5
Afet Dosyası	1	1	1	1	1
Sosyolojik Dosya	9	9	10	10	4
Politik Siyasal Dosya	46	50	43	50	30
Ekonomik Dosya	6	6	3	6	6

Not: Etkili: $r > 22$

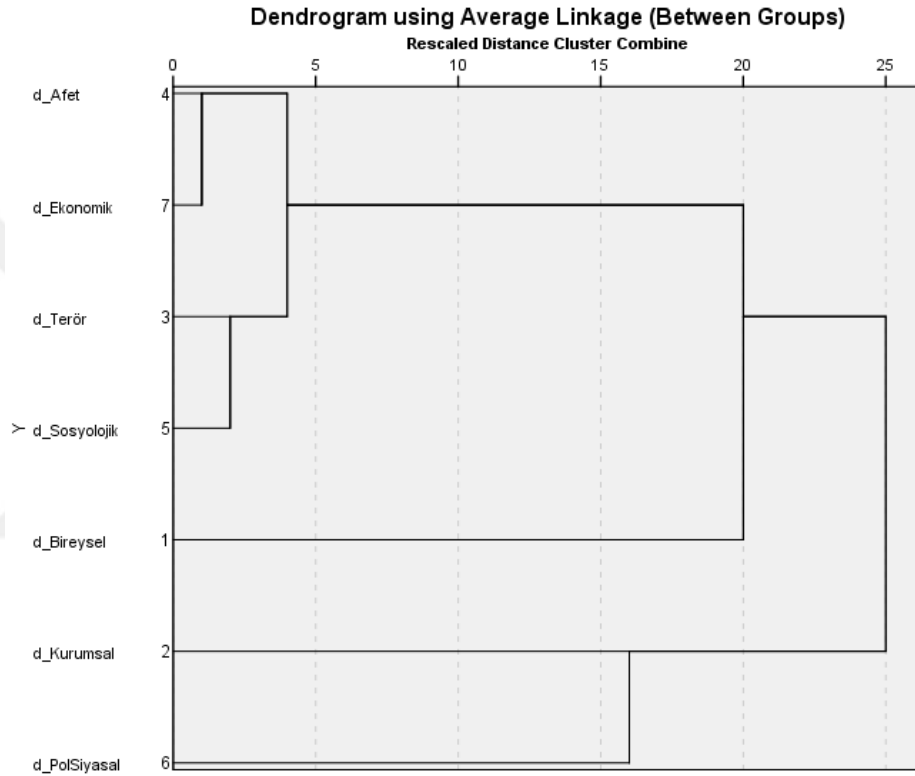
Kümeleme analizi, küme yapılarının önceden bilinmediği durumlarda kullanılır. Kategorik değişkenlerden birbirine benzer özellikteki değişkenlerin biraraya gelerek aynı kümede yer aldıkları, benzerlik özelliği zayıf olan ya da birbirinden uzak olan değişkenlerin farklı kümelerde toplandığı bir analiz şeklidir. Analiz sonucunda belgeselde ele alınan dosyaların iki kümeli bir yapıda olduğu, Birinci kümede *Bireysel*, *Terör*, *Afet*, *Sosyolojik* ve *Ekonomik* dosyaların yer aldığı, İkinci kümede ise *Kurumsal* ve *Politik Siyasal* dosyaların bulunduğu göze çarpmaktadır (Tablo 4.11).

Bu amaçla yapılan hiyerarşik kümeleme analizinde veri grupları ikili olarak benzerlik ya da uzaklık temelinde yakınlık matrisine (proximity matrix) dönüştürülür, ardından birbirine benzer olan ve uzak olan kümeler elde edilir. Sonra da uygulama sonucu elde edilen uzaklık katsayıları yardımıyla dendogram grafiği oluşturulur ve kümeler bu şekilde grafik olarak da ortaya konulur (Hair et al., 2006). Tablo 4.24’de elde edilen kümelerin grafik gösterimi de Şekil 5.1’de gösterilmiştir.

Tablo 4.24. Kümeleme Analizi

<i>Dosyalar</i>	<i>1.Küme (1.cluster)</i>	<i>2.Küme (2.cluster)</i>
Bireysel Dosyalar	1	-
Kurumsal Dosyalar	-	1
Terör Dosyaları	1	-
Afet Dosyaları	1	-
Sosyolojik Dosyalar	1	-
Politik Siyasal Dosyalar	-	1
Ekonomik Dosyalar	1	-

Kümeleme analizi ve Dendrogram grafiği ile elde edilen bulgular incelendiğinde görülecektir ki, kurumsal dosyalar ile politik siyasi dosyalar tür olarak benzer özellikler göstermektedir (Şekil 4.15). Bu iki dosya türü diğer dosya türlerinden farklı niteliklere sahiptir. Özellikle de bu dosyaların etkileri göz önüne alındığında benzer etkilere sahip olduğu açıkça görülecektir. Bu yüzden ki belgeselde ele alınan dosyalar iki grupta toplanabilir.

Şekil 4.15. Dendrogram Grafiği

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde insanoğlunun toplumsal varlık olmasından kaynaklı iletişim kurma ve günlük gelişmelere göre kendini uyarlayabilmesi için ihtiyaç duyduğu haberlerin büyük bir bölümü, kendisine kitle iletişim araçları tarafından sağlanmaktadır. Haberin herkes için hayati olduğu gerçeği onu vazgeçilmez kılar.

Haberin haber olabilmesi için önemli olması, güncel olması, yeni olması, gerçek olması, ilginç olması gibi özellikler taşıması gerekmektedir. İşte, haber belgeselciliği de, bu kavramlardan yola çıkılarak oluşturulmuş bir belgesel türüdür ve bu bağlamda neyin ve nasıl aktarılması gerektiği konusu oldukça önemlidir.

Televizyondaki haberlerin görselliği, haberi gerçeğe yakın kılmakla beraber, yapılan kurgulamalar ve görsel efektlerle, gerçeklik bir nevi örtülmeye veya saptırılmaya çalışılmaktadır. İzleyiciyi etkilemek adına ele alınan konular dramatize edilmektedir. Oysa haber belgeselciliği, olayları mümkün olduğunca objektif haliyle sunmayı iddia eder ve kurgusunu da ona göre hazırlar.

Haberin, oluşturulurken bazı etmenlerden etkilendiğini, dolayısıyla nesnelliği kaybettiğini, buna başta medyanın ekonomi politiğinin, medyanın mülkiyet ilişkilerinin olmak üzere, savunulan ideolojinin, hâkim kültürün, habere nasıl yaklaşıldığının, gazetecinin tutumunun, hitap edilen okuyucunun/izleyicinin beklentisinin, ticari kaygıların v.s. sebep olduğu ve objektifliğinin bozulduğu da bir gerçektir. Burada kastedilen medyadaki en tarafsız ürün olarak bilinen haberin, habercinin ve kitleler üzerinde aslında çok etkin bir nüfuza sahip olduğudur. Haber bilgilendirme kadar kitleleri belli alanlarda da -ekonomik, ideolojik çerçevede- bir etkileme aracına dönüşmektedir.

Görsel medyada haber her ne kadar kurgusal öğeler içerse de olayları yerinde göstermesi ve genellikle önemli konularda uzmanlara yer vermesi, olayları tanıkların ağızından duyurması nedeniyle inandırıcılığı en yüksek üründür. Bu inandırıcılıktan da sonuna kadar istifade edilir. Öte yandan sunan kişinin her sözü haber kadar ciddi algılandığından, program bu ağızdan hatırlatılır veya tavsiye edilir. Ülkemizdeki önemli kanalların haberleri de genelde ortasından itibaren “kısa bir aradan sonra”larla devam eder ve sıradaki dizi veya filmin tavsiye edilmesinden sonra son bulur.

Eskiden yalnız merak ve ilgiden izlenen uluslararası olaylar, değişimleri küreselleşmenin beraberinde getirdiği doğrudan etkilenmelerle, zorunlu takip edilir bir

duruma gelmiştir. Artık dünyanın herhangi bir yerindeki ekonomik ya da siyasi dalgalanma aynı zamanda bir haber dalgası haline de dönüşmektedir.

Ülkemizde de haber programı denince ilk akla gelenlerden *32.Gün* haber programının yayın hayatı yirmi yılı aşmıştır. Program, yurtiçi ve dünyada meydana gelen olayları ve gelişmeleri ele almaktadır. Programın yayın geçmişi yönüyle ülkemizde ve dünyada olup bitenin bir özeti gibidir. Hep gündemde kalan, gündem oluşturan konuların dosyası yapılagelmiştir. Bu dosyalardan biri de hiç şüphesiz 28 Şubat sürecidir. 28 Şubat süreci sadece *32. Gün*'ün değil, ona benzer *Siyaset Meydanı*, *Arena* gibi programların da gündem konusunu oluşturmuştur. Kuşkusuz bu türden olaylar, haber belgeselciliği açısından bakıldığında, araştırma konuları olarak seçilir ve haber dosyasına dönüştürülür.

32.Gün yayın hayatına başlarken ister dünyadaki gelişmeleri izleyiciye duyurmayı amaçlamış olarak görülsün, ister küreselleşmenin dayattığı dış dünyaya kayıtsız kalamama gerçeği denilsin; programın doğmasındaki en önemli sebep görsel medyada en karlı iş haline gelen haberin artan değeridir. Gazeteciye de bu artan değeri ürüne dönüştürmek kalınca ortaya bu program ve diğerleri çıkmıştır.

Televizyona çıkmanın dayanılmaz bir çekiciliği vardır. Başbakan icraatlarını, işadamları yatırımlarını, sanatçı eserlerini, halk sıkıntılarını, yapımcılar da tüm bunların haberini yapmak ister. Kısaca herkesin bir amacı ve bir çift sözü vardır. Bunun da en etkin yolu habere, özellikle görsel habere konu olmaktan geçmektedir.

Nitel Çözümlemeden Elde Edilen Sonuçlar

Görsel medyanın haber anlayışını *32.Gün*'ün “28 Şubat” haber belgeseli örneğinde incelerken tüm haberlerin zaman zaman dramatize edilmiş bir havada, hikâye edilerek anlatıldığını görüyoruz. Belirli dönemlere ilişkin haberlerin önemli kısımların sinema filmi fragmanlarına benzer şekilde “*teaser*” olarak kısa kısa verilmesiyle izleyicinin dikkati çekilmektedir. Belgeselde, söz konusu haberler izleyicinin dikkatinin canlı tutulması için hızlı ve peş-peşe sunulmuştur. Televizyonun zaman sınırlı olması da haberin hızlı sunulmasının bir diğer nedenidir. Belgeselde de televizyon haberlerindeki görüntüler aktarılmış, ekstra görüntülere konuşmacılar dışında pek yer verilmemiştir.

Mehmet Ali Birand'ın ve programının genel olarak resmi ideolojiye uygun bir bakışı olduğu ve Türkiye Cumhuriyeti kurucu ideolojisini destekleyen tutumu olduğu

iddia edilebilir. Kuşkusuz bir programcı olarak bu yaklaşım bir tercihtir, ancak bazı haberlerdeki “tarafsızlık” iddiasını yıkıcı özellikler barındırmaktadır. Yaptığı haberlerin nitelikleri incelendiği zaman Birand’ın, dolayısıyla 32. *Gün* programının haber tercihlerinde çoğunlukla bazı ordu, TBMM gibi kurumlara, bazı dönemlerde “dokunulmaz” bir tavır geliştirdiği görülmektedir.

28 Şubat sürecinde, Birand’ın bilinçli bir şekilde süreci yönlendirenlerle işbirliği yaptığına dair herhangi bir veri yoktur. O dönemdeki 32. *Gün* programında yer alan bazı haberlerin niteliğine, Birand’ın yazılarındaki konu tercihlerine, kullandığı dile; bu çalışmada incelenmemesine rağmen, Birand’ın yönetimindeki *Kanal D* haber bültenlerindeki haber tercihlerine ve niteliklerine bakıldığı zaman, haberleri Birand’ın yönlendirebildiğiyle ilgili bir kanaat gelişebilir. Bu haberlerin ve yazıların RefahYol koalisyonunu, hem RP hem de DYP üzerinden zaman zaman ayrı, zaman zaman ise aynı argümanlarla yıpratıcı bir etkisi olmuştur.

28 Şubat sürecinde medyanın propaganda amaçlı olarak kullanılması ile ilgili en akılda kalıcı eylem, “andıç” olarak zihinlere yerleşen belge olmuştur. 25 Nisan 1998’de *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin manşetlerinden verilen bir habere göre PKK örgütünün iki numaralı adamı olarak tanınan ve bir süre önce yakalanan Şemdin Sakık’ın askeri istihbarata verdiği ifadesinin bazı bölümleri ortaya çıkmıştır. *Hürriyet* gazetesi bunları “*Sakık’tan dehşet itiraflar*” başlığıyla yayınlamıştır. Yine andıç ifadesine en fazla yer veren televizyon habercisi de bu dönemde Mehmet Ali Birand olmuştur. O dönem, hem Mehmet Ali Birand’ın, hem de Cengiz Çandar ve Mahir Kaynak’ın gazeteleri ile ilişkileri kesilmiştir.

Belgeselde Birand’ın kendisini objektif bir tavırla sunması dikkat çekicidir. Süreci yönlendirenler kendilerine en büyük desteği medyadan bulmaya çalışmışlar, bunda da başarılı olmuşlardır. Hatta medya desteği olmadan 28 Şubat sürecinin başarılı olması çok da mümkün değildir. Medyanın zihinler üzerinde etkili olması için bir bütün olarak mesajlarını izleyenlerine sunması şeklindeki toplu tavır bu dönemde gerçekleşmiştir.

Birand, belgeselde, “*Türkiye’de egemen ideolojinin toplum üzerinde tahakküm kurmak için medya kanallarından sürekli olarak demokratik cumhuriyetin şeriatçı bir darbeyle yıkılıp, köktendinci İslamcıların ülkeyi ele geçirebileceği*” tehlikesini söylemektedir. Birand’a göre, Türkiye’de egemen

olan seçkinci, Kemalist, laik(çi) düşünce, gazetecilerin konumlarını, resmi devlet söyleminden yana belirlemektedir.

Belgesel, Türkiye için 28 Şubat'ın öncesindeki olaylar, siyasi krizler, iktidar savaşlarını kronolojik sırayla ele almış, olayları birbirine başarıyla bağlamıştır. Erdoğan'ın Başbakan olması ile biten belgeselde Birand, halkın anlayacağı bir üslup seçmiştir. Haber programını sunduğu gibi belgeseli başarıyla sunmuştur. Genel çerçevede değerlendirildiğinde, belgesel objektiftir; zaman zaman Birand'ın anlatımında kullandığı subjektif ifadeler ile bu objektiflik zedelense de, Türkiye'nin Özallı yıllardan Erdoğanlı yıllara gelirken hangi süreçlerden geçtiğini ayrıntılı biçimde özetlemiştir.

Belgeselde 28 Şubat süreciyle ilgili olarak verilen bilgilerden, 28 Şubat'ın çelişkilerle dolu olduğu anlaşılmaktadır. Provakatif etki yoktur, denilemez. Provakatif etkiyi, medya da yapmıştır. Ancak burada sadece 32. Gün programının yayınlarını provakatif etki olarak görmek doğru olmaz. Merkez medya, kendisine gelen her iddianameyi kamuoyuna taşımış, bunun üzerinden manşetler atmış ve televizyon programları düzenlemiştir. Burada aslında medyanın da kullandığı göz ardı edilmemelidir.

Son Darbe 28 Şubat belgeseli resmi devlet söylemi doğrultusunda bir içeriğe sahiptir, Mehmet Ali Birand da Türkiye Cumhuriyeti devletinin dayanaklarını eleştirmemeye özen göstererek çalışmayı tercih etmiştir.

Can Dündar'ın, Birand hayattayken de uzun yıllar boyunca çalıştığı Doğan Grubu da, her ne kadar bünyesinde bu görüntünün dışında yayın organları ve yazarlar barındırsa da, resmi devlet ideolojisi doğrultusunda yayın yapmaktadır. *Son Darbe 28 Şubat* haber belgeseli de bu niteliğinden çok sapmayan bir belgesel olmuştur, denilebilir.

Neticede insan “taraf” tır. Haber ve belgesel de, insanın ortaya çıkardığı ve içinde insanın hayatından parçalar taşıyan yapıtlar olduğu için, onların da tarafsız olması mümkün değildir. Burada Birand'ın da “taraf” olduğunu söylemek, taraf olduğunu destekleyen cümlelerinden anlaşılabilir.

Birand, “*tarihi bir belge*” olarak tanımladığı belgeselle ilgili olarak çok sayıda siyasetçi, eski bakan, milletvekili ve bürokratin görüşlerine mümkün olduğunca “tarafsız” bir bakış açısıyla yer vermeye çalışmıştır.

Uzun yılların tecrübesi, Türkiye'de televizyonculuğun en başından bu yana ekranda bulunması gibi nedenlerle Mehmet Ali Birand'ın izleyici üzerinde etkisi çok

fazladır. Sadece bir haberci değil, “şöhret” sahibi, “hayran”ları olan bir habercidir. Türkiye’de habercilik/gazetecilik ile şöhreti bir arada buluşturan ve izleyicisine iletmiş kanaatleri ile etkili olabilen nadir ekran kişiliklerinden biri, belki de en güçlüsüdür. Ancak zaman zaman bazı konularda, kendine has üslubu ve vurgusuyla farklı yorumlara, anlatılarında hep yer verdiği gözlemlenmiştir. *Son Darbe: 28 Şubat* belgeseline de bu üslubu yansıtmıştır.

Bu çalışmanın incelediği dönem olan 1991-2001 yılları arasında *32. Gün* programının Türkiye’de izleyici üzerinde televizyon faktörünün çok etkili olduğu bir zamana denk gelmektedir. Haliyle de *32. Gün* programında işlenen pek çok konu diğer medya organlarının da gündemini belirlemiştir.

Çoğunlukla programında yayınlanan haberlerle paralel konuları köşe yazılarında da işleyen Birand’ın köşe yazıları da değerlendirmeye alınmıştır.

Mehmet Ali Birand ve *32. Gün*’ün, Türk izleyicisi gözündeki algılanmasının da 28 Şubat sürecinde değiştiği düşünülmektedir. Birand ve *32. Gün* için 28 Şubat süreci bir “kırılma” noktası olmuştur.

Son Darbe: 28 Şubat belgeseli temel alınarak düşünüldüğünde ele alınan bulgulardan şu sonuçlara varılmaktadır:

- Haber programları sadece kamuoyuna gerçekleri iletme amacıyla değil, belli ekonomik-politik çıkarlara hizmet etmek amacıyla üretilmektedir.
- Haber programlarının yapısının özellikle 1990’lı yılların ekonomik yapısından etkilendiği ve ekonomik, siyasi propagandanın bir unsuru olarak kullanılmak istendiği görülmektedir.
- Bu tip habercilikte televizyon kanalı sahiplerinin çeşitli alanlardaki çıkarları da gözetildiği, propaganda yapılmaya dahi tercih edilmeyen haberlerde bu çıkarları gözetme çabasının belirginleştiği söylenebilir.
- *32. Gün* programının da 28 Şubat sürecinde, hem yapımcısı Mehmet Ali Birand’ın kişisel ve siyasi, ideolojik tercihleri, hem konjonktürün öyle gerektirmesi hem de bu konjonktürün programın yayımlandığı kanalın sahibi olan ticari grubun lehine olması gibi nedenlerden biri ya da birkaçı sebebiyle süreci oluşturan, organize eden ve destekleyenlerin yanlış bir yayın politikası izlediği ve sürecin oluşumuna destek verdiği ortaya çıkmaktadır.

- Bu süreçte diğer medya organlarının da kendi bakış açıları ya da ekonomik, politik çıkarlarıyla ne denli örtüşen içerikler üretip üretmediği de başka bilimsel araştırmaların konusudur.

Nicel Çözümlemeden Elde Edilen Sonuçlar

Son Darbe: 28 Şubat belgeselinin nicel çözümlemesi yapıldığında şu sonuçlara ulaşılmıştır. Belgesel çekimleri 12 bölüm halinde tasarlanmış ve her bir bölüm ortalama olarak 48 dakika olarak çekilmiştir. Her bölümde yaklaşık olarak 7 dosya konusu işlenirken, bazı bölümlerde dosya sayısının yükseldiği gözlenmiştir.

Belgeselin ilk bölümlerinde çok sayıda kişi ile mülakat yapılmasına rağmen son bölümlere doğru görüşülen kişi sayısında çarpıcı şekilde azalma görülmektedir.

Mülakat esnasında arka zeminde siyah ortam ve konuşmacının dışında dikkat çekecek unsurlardan arındırılmış, sade bir stüdyo ortamı tercih edilmiştir. Böylece izleyicilerin konuşmacının söylemlerine odaklanması hedeflenmiştir.

Sunucu, zaman zaman ileriye doğru veya geriye doğru açıklamalar tekniğini kullanmıştır. Dosyaların girişinde olaya ilişkin önceden verilen içerik bilgisi ileriye doğru açıklamalara bir örnektir. Geriye doğru açıklamalar ise daha çok bölüm sonunda konuyu genel hatlarıyla özetleme mahiyetindedir.

Belgesel içerisinde zorlu konuları daha kolay anlatabilmek ve izleyicileri dinlendirmek ve dikkatleri toplamak için görsel efektlerin sıkça kullanıldığı, müziğin ritminden yararlanıldığı, hatta Levent Kırca'dan bir parodinin bile belgesele yerleştirildiği görülmektedir.

Pareto analizi göstermektedir ki, 86 dosyadan ilk 17 Dosya, A-Grubu Dosyalar olarak niteliğindedir. Sonraki 26 Dosya, B-Grubu Dosya, kalan 43 dosya ise C-Grubu Dosya olarak özelliğindedir. A Grubu dosyalar, belgeselin en önemli dosyaları olup, toplam belgesel süresinin yüzde 51'ine karşılık gelmektedir. Diğer 71 dosya ise kalan sürede ele alınıp sonuçlandırılmıştır.

Mülakatlarda, dosyaların büyük çoğunluğunda altı ya da daha az sayıda konuşmacıya ulaşıldığı görülmektedir. Ancak bu konuşmacılar arasında dönemin önemli liderlerinden Tansu Çiller'in, Ahmet Necdet Sezer'in ve MGK'nın asker üyelerinin bulunmadığı görülmektedir. Yine aynı şekilde Kudüs Gecesi Dosyası'nda olduğu gibi ilgili ve yetkili kişilere ulaşamadığı görülmektedir.

Mülakatlarda görüşülen kişi sayısı 249'dur. Bir kısım siyasetçilerle sıkça görüşülürken, gazeteci ve diğer üçüncü taraf kişilerle daha az görüşüldüğü de göze çarpan bir diğer husustur.

Belgeselin sunumunda sunucunun rolü de önem taşımaktadır. Önemli dosyaların girişinde sunucu ekran önünde dosya hakkında ön bilgi verirken, tali dosyalarda ekran arkasından seslendirme yoluna gitmiştir. Belgeselin genelinde de sunum şekli, ekran arkasından seslendirme şeklindedir.

Dosya türü bakımından incelendiğinde ele alınan konuların büyük bölümü *Kurumsal* ve *Politik Siyasal* içerikli dosyalardır. Yine belgeselde ele alınan *Bireysel*, *Kurumsal*, *Politik Siyasal* dosyaların genellikle *Bireysel*, *Kurumsal*, *Sosyolojik*, *Politik Siyasal* ve *Ekonomik* etkilere yol açtığı da görülmektedir.

Belgeselde ele alınan dosyalar iki kümeli bir yapıda incelenebilecek özelliktedir. Birinci kümede *Bireysel*, *Terör*, *Afet*, *Sosyolojik* ve *Ekonomik* dosyaları yer almaktadır. İkinci kümede ise *Kurumsal* ve *Politik Siyasal* dosyalar bulunmaktadır.

Bu çalışmada, egemen medyada yer alan haber ve söylemler ele alınmış, alternatif medya kullanılmamıştır. İleride alternatif medyanın 28 Şubat sürecine bakış açısı ve yorumlaması ele alınabilir. Yapmış olduğumuz çalışmada hemen hemen her kesimden yazılı basın haberleri haber belgeseli olarak ele alınmış ve incelenmiştir. Bu çalışmanın ışığında ileride çalışmamızın eksik kaldığı yerlerde tam anlamıyla ve derinlemesine incelemeler ve irdelemeler yapılabilir.

KAYNAKLAR

Kitaplar:

Adalı, Bilgin (1986), *Belgesel Sinema*, İstanbul: Hil Yayın.

Akpınar, H. (2001). *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*, Ankara: Ümit Yayınları.

Aksoy, E. (2000). *28 Şubat'tan Balgat'a Mücahit*. Ankara: Ümit Yayıncılık

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Arıkan, Nuraydın, (2011). *28 Şubat Sürecinde Medya*, İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık

Aytekin, Hakan (2011). “Belgesel Sinemamıza Milat Seçmek”, *Belgesel Sinema 2009–2010*, Ed. Hakan Aytekin, İstanbul: BSB Yayınları, (120-145).

Aziz, A. (1999). *Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı: 1968-1998*, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara

Barutçu, İ. (2004). *Babıâli Tanrıları Simavi Ailesi*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Bayramoğlu, A. (2001), *28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi*, İstanbul: Birey Yayınları

Bernard, Sheila Curran (2007), *Documentary Storytelling-Making Stronger and More Dramatic Nonfictions Films*, Focal Pres, USA.

Birand, M.A. ve Yıldız, R.(2012), *Son Darbe:28 Şubat*, Doğan Egmond Yayıncılık.

Birey Yayıncılık, (2007), *28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi* (Derleme) , Kategori: Siyasi-Askeri Tarih, İstanbul.

Bölügiray, N. (1999), *28 Şubat Süreci I*, İstanbul: Tekin Yayınevi

Cereci, S. (1997). *Belgesel Film*, İstanbul: Şule Yayınları

Çelik, N. (2003). *28 Şubat ve İrtica Tehdidi*. Ankara: Sinemis Yayınları.

Cankaya, Ö. (1997b), *Dünden Bugüne Radyo Televizyon: Türkiye’de Radyo-Televizyonun Gelişim Süreci*, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım

Cankaya, Özden, (2000), “Türkiye’de Radyo Yayıncılığının Öyküsü”, *İstanbul Radyosu, Anılar, Yaşantılar*, Yapı Kredi Kültür ve Sanat

Yayıncılık, İstanbul.

Cemal, H. (2005). *Cumhuriyet Gazetesi'ndeki "İç Savaş"ın Perde Arkası-Cumhuriyeti Çok Sevmiştim!*, Birinci Basım, İstanbul: Doğan Kitapçılık

Çelik, N. (2003), *28 Şubat ve İrtica Tehdidi*. Ankara: Sinemis Yayınları.

Çiftçi, A. (2011). "*Belgesel-Kurmaca Sınırında: Sıradan Olanın Öyküleri*", *Belgesel Sinema 2009-2010*, Ed. Hakan Aytekin, İstanbul: BSB Yayınları.

Dursun, Ç. (2001). *TV Haberlerinde İdeoloji*, İmge Yayınevi, Ankara

Düzel, N.(2008), *Hesaplaşma*, İstanbul: Doğan Kitap

Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-sen), (Şubat 2014), "*Bir Daha Asla-17 Yıl Sonra 28 Şubat*", (Ed.Ali Yalçın), Ankara:Eğitim Bir-Sen Yay.

Erdin, Murat, (2010), *Silahsız Kuvvetler: Medya*, İstanbul: Destek Yayınevi.

Göle, N. (2008), *Mühendisler ve İdeolojiler, Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere*, İstanbul:Metis Yayınları

Güngör, S. (1998) "*Belgesel Sinemanın İşlevi*", *Belgesel Sinema Üzerine* (içinde), Editör: Enis Rıza, İstanbul: Belgesel Sinemacılar Birliği Yayını.

Hair, J.F., Black, B., Babin, B., Anderson, R.E., (2006). *Multivariate Data Analysis 7th ed.* Prentice-Hall, Upper Saddle River, NJ.

Işık, M. (2005), *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*, Konya:Eğitim Kitabevi

Kadıoğlu, A.(1999), *Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi*, İstanbul: Metis Yayınları.

Karadağ, Gökmen H., (2000), *Fay Hattında 15 yıl,TV Haber Programcılığı ve Bir Örnekle:32.Gün*, İstanbul, Etika Yayıncılık, 1.Basım.

Kejanlıoğlu, B. (2003). "*Türkiye'de Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Siyasalı*", BİA Habercinin El Kitabı Dizisi / Radyo ve Radyoculuk, (Der:Sevda Alankuş), IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, (139-170)

Mutlu, Erol, Çaplı, Bülent, Kejanlıoğlu Beybin, Çelenk, Sevilay vd.,(Ed. Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk, Gülseren Adaklı), *Medya Politikaları*, (2001), Ankara: İmge Yayınevi

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, I-II. Cilt (5. Basım). İstanbul: Yayın Odası

Orlebar, J. (2003), *The Practical Media Dictionary*, Oxford University Press, London.

Özcan, G.(2006), “Milli Güvenlik Kurulu”, Ümit Cizre (ed.), *Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, İstanbul: TESEV Yayınları

Özgentürk, N.(2008). *Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi*. (Ed.): Melda Davran, Ali Sekmeci. İstanbul: Alfa Yayınları

Parsa, S. Ve Çetintahra, A. (2000). *Belgesel Film Yapım Teknikleri*, İzmir: Punto Yayınevi.

Parsa, S.(1993). *Televizyon Haberciliği ve Kuramları*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Petek, R. (2007). 28 Şubat’ın Hukuk Dünyasına Yansımaları. (Ed.: Birey Yayıncılık). *28 Şubat Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi*. İstanbul: Birey Yayıncılık

Poyraz, B., (2002), *Haber Ve Haber Programlarında İdeoloji Ve Gerçeklik*,Ütopya Yayınları, Ankara.

Ramonet, Ignacio, (2000), *Medyanın Zorbalığı*, (Çev.Aykut Derman), Om Yayınevi, İstanbul

Rigel, Nurdoğan, (2000), *Rüya Körleşmesi*, İstanbul: Der Yayınları

Rotha, P. (2004). *Belgesel Sinema*. Çev. İbrahim Şeneri İstanbul: İzdüşüm Yayınları.

Sarmaşık, J. (2000) *Türkiye’de Radyo ve Televizyon Düzeni (1927-2000)*, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Sayın, A. (08 Şubat 1990), “*Özel Tv Adım Adım*”, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, (Aktaran: Hülya Yengin), *Ekranın Büyüsü: Batıda Değişen Televizyon Yayıncılığının Boyutları ve Türkiye’de Özel Televizyonlar*, İstanbul, Der Yayınevi, 1994.

Sözen, E.(2006), *Kertenkele Mantığı*, Birey Yayıncılık, İstanbul.

Şahin, H. (2004), *İletişimde Karavanadan Kafeteryaya-Türkiye İletişiminde Büyük Dönüşüm*, Dünya Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Tayyar, Şamil (2009). *Kıt'a Dur!*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Teun A. Van Dijk, (1999)“*Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları*”, *Medya İktidar İdeoloji*, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara.

Yaylagül, Levent, (2014), *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*”, İstanbul: Dipnot Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek,H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* , 5. Basım, Ankara:Seçkin Yayınları

Yıldız, A. (2000), *28 Şubat Belgeler*, İstanbul: Pınar Yayınları

Yılmaz, H. S.(2009). *Her Yönüyle Gazteçilik*, Literatürk Yayınları, Konya.

Yurdigül, Y.(2008). *Medyatik Kimlikler*, Tablet Kitabevi, Konya.

Dergiler:

Aslankara, S. (2003). “Bilimsel ve Sanatsal Yaratının Çakışma Alanı Olarak Belgesel Sinema” *Belgesel Sinema-Belgesel Sinema Defterleri Dergisi*, 3, İkbahar-Yaz 2003: 2-16

Atabek, N. ve Uztuğ, F. (1998), “ Haberlerde Çerçeveleme ve Öne Çıkarma ”, *Kurgu Dergisi*, Sayı: 15, (96–105).

Coşkun, Z. (1995).“Gösterilen Haber ”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 68–69, (19–23).
Durna, T. & İnal, A. (2010) “12 Eylül, Medya Ve Demokratikleşme Sorunu”. *Mülkiye*, 34 (268), (123-145).

Elmacı, Tuğba (2011). “*Belgeselde Çoğalan İmge Buharlaştıran Anlam*”, *Belgesel Sinema 2009–2010*, Ed. Hakan Aytekin, İstanbul: BSB Yayınları

Gökmen, Ö. (2007) “*28 Şubat: Bir Batılılaşma Restorasyonu Mu?* ;Bora, T. Ve Gültekinil, M. (der.) içinde. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme Ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, (347-350)

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323- 343.

Öztürk, Muhsin Ve Kalyoncu, Cemal A. (2010). “T.C. 27 Mayıs Devleti!”, *Aksiyon*, İstanbul, (28-33).

Sadık, G. (2011) “ Türkiye’nin Terörle Mücadelede Kurumlar Arası İşbirliğindeki Yeni Yapılanmalarının Analizi”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt 5, Sayı 2.(142-153)

Şeker, M. (2004), “Özel Televizyonlarda Haberin Seçimi ve Yapılandırılması (NTV,ATV ve SHOW TV Örneği) ”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Sayı: 2, (68–80).

Uzun, R., (2002). “*Eğlence Endüstrisi ve Televizyon Haberciliği* ”, *KİLAD*, 2002/2, (9–27)

YÜKSEL, E. (2004). *Medya Güvenlik Kurulu-28 Şubat Sürecinde Medya, MGK ve Siyaset Bağlantısı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1551, İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 56.

Tezler:

Akdoğan, Serkan, (1995), “*Medyanın Sosyo-Kültürel Etkileri, Toplumsal İşlevleri ve Teknolojik Yönelimleri*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, SBE.

Bayrakçeken, Gökçe, (1997), “Belgesel Sinema ve Türk Belgesel Filmciliğinin Gelişimi ve Yapısı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE), Ankara.

Çakıcı, G.Ö. (2007). “Suha Arın Belgesellerinde İnsan-Mekân İlişkisi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sbe, Radyo-Tv Ve Sinema Ana Bilim Dalı), İstanbul.

Esen, Mine. (1998). “Belgesel Sinema ve Türkiye’de Belgesel Sinemanın Geçirdiği Evreler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.

Süyür, Şehriban, (1999), “Türkiye’deki Televizyon Yayınlarında Belgesel Filmler ve Sorunları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE), İstanbul.

Tokgöz, O. (2006), *Temel Gazetecilik*, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Uğur, U. (2006). “Türkiye’de Televizyon Haberlerinde Magazinleşme Olgusu” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yüce, Tuncay, (2000), “Belgesel Sinemada Gerçekçilik Anlayışı ve Türkiye’deki Örnekleri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi), İzmir.

Gazeteler:

Talu, U. (01.03.2009). “*Sahibinden, Kullanışlı...*”, İstanbul: Sabah Gazetesi. S.22

Vural, Fatih;(07.03.2009). “*Çevik Bir Baskı Yaptı, 32. Gün Yayından Kalktı*”, İstanbul: Zaman Gazetesi, s.3

Zeyrek, D. (26.10.2005), “Gerekirse Asker Yine Göreve”, Radikal Gazetesi

İnternet:

Akman, N. (28.02.2002). “*Seyhan Soylu: 28 Şubat’ın Gizli Kahramanıyım*”, Erişim: 01.05.2016 , <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/02/28/roportaj/h1.htm>

Hürriyet Gazetesi, (04.02.2010) “*EMASYA Protokolü Kaldırıldı*” http://www.hurriyet.com.tr/gundem/13684829_p.asp. Erişim:01.05.2016

<http://www.hurriyet.com.tr/merve-kavakci-buyukelci-oldu-40531807>,
Erişim:11.09.2017

Milliyet, (15.01.2001), “Özkasnak’ın bu sözlerine Dervişoğlu karşı çıktı: Darbe değil”, s.16.
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?&ilkTar=15.01.2001&sonTar=15.01.2001&ekYayin=&drpSayfaNo=&araKelime=%C5%9Fubat&gelismisKelimeAynen=&gelismisKelimeHerhangi=&gelismisKelimeYakin=&gelismisKelimeHaric=&Siralama=RANK%20DESC&SayfaAdet=30&isAdv=true>,
Erişim:04.05.2016

Senyuçel,K. “Belgesel Tarihi”,
<http://www.kameraarkasi.org/makaleler/makaleler/geneltarih.html>
Erişim:02.10.2016).

Yeni Şafak Gazetesi,(30.08.2001). “Vurguna Koalisyon”,
<http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/agustos/30/index.html>
,Erişim:05.05.2016

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4676.html> , Erişim:01.04.2016

www.mevzuat.gov.tr , Erişim:28.03.2016

www.trt.net.tr , Erişim: 20.03.2016

Diğer:

Aytekin, Hakan (Eylül 2016), Kişisel Görüşme

Cankaya, Ö. (1997a), “TRT’nin Belgesel Yayıncılık Politikaları ve Belgesel Yapımcıların Konuya İlişkin Değerlendirmeleri”, *Belgesel Sinema Üzerine, Belgesel Sinemacılar Birliği I. Ulusal Konferansı Bildirileri*, Mart 1997: 61-67

ÖZGEÇMİŞ

Yavuz Selim TAŞÇIOĞLU Rize'nin Güneysu ilçesinde 1991 yılında doğdu. İlk ve ortaokulu Rize Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ilköğretim okulunda okudu. Lise eğitimini 2006 - 2010 yılları arasında Rize Lisesinde tamamladı. 2010 yılında girdiği Erciyes Üniversitesi, Radyo Sinema ve Televizyon bölümünden 2014 yılında mezun oldu. 2014 yılında İngiltere LSI Brighton dil okulunda öğrenim gördü. Aynı yıl Maltepe Üniversitesi, Radyo Sinema ve Televizyon bölümünde Tezli Yüksek Lisans programına başladı. 2011 - 2014 yılları arasında Kayseri'de yerel bir kanalda Ana haber sunuculuğu, 2014 yılında A Haber muhabir masasında editörlük ve 2015 yılında T Marka Ajansı'nda prodüktörlük yaptı. Aynı zamanda Varosha: Hayalet Şehrin Hikayesi, Dağların Oğlu gibi belgesel filmlerde de yönetmenlik yaptı. Yönetmenliğini yaptığı "Dağların Oğlu" belgesel filmi 2016 yılının en çok ödül alan film oldu. Şu anda Türk Hava Yolları, Kurumsal İletişim Başkanlığı Medya biriminde profesyonel yaşantısına film prodüktörü ve sunucusu olarak devam etmektedir.